

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης
Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ : **Επιπτώσεις της Ελληνικής κρίσης
δημόσιου χρέους στην Παιδεία**

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Θ. Β. Σταματόπουλος

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ : Παριανού Μαρία ΑΜ 9605

Πρωτογεράκη Αιμιλία ΑΜ 802

Σπυριδάκη Χρυσή ΑΜ 816

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2016

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Μετά το 1989 το πρόβλημα του δημοσίου χρέους και της εξυπηρέτησής του επανέρχεται διαρκώς στην επικαιρότητα. Οι εκλογικές αναμετρήσεις αλλά και οι κατά καιρούς επισημάνσεις της ευρωπαϊκής επιτροπής αποτελούν κάθε φορά μια καλή ευκαιρία να επαναφέρουμε το πρόβλημα στις σωστές του διαστάσεις. Οι ευνοϊκές συγκυρίες οι οποίες απορρέουν από την ένταξη της Ελλάδος στην ΟΝΕ απέτρεψαν την εμφάνιση δυσάρεστων καταστάσεων τύπου Αργεντινής. Πιο συγκεκριμένα, η υιοθέτηση του ευρώ περιόρισε δραστικά το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους λόγω των χαμηλών επιτοκίων και παράλληλα μηδένισε το συναλλαγματικό κίνδυνο. Επιπρόσθετα, οι κοινοτικές εισροές και τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης ενίσχυσαν το ΑΕΠ της χώρας με αποτέλεσμα παρά την αύξηση του χρέους σε απόλυτα μεγέθη, ως ποσοστό του ΑΕΠ να βαίνει μειούμενο.

Τα τελευταία χρόνια, η παγκόσμια κοινότητα αντιμετωπίζει μια μεγάλης έντασης οικονομική κρίση, η οποία, αν και εκδηλώθηκε αρχικά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής με επίκεντρο τις τραπεζικές επισφάλειες και ειδικότερα την αδυναμία εξυπηρέτησης των στεγαστικών δανείων, σύντομα έλαβε διαστάσεις επιδημίας. Η χρηματοπιστωτική κρίση επεκτάθηκε ταχύτατα στις ανεπτυγμένες χώρες και στη συνέχεια σε ολόκληρο τον κόσμο, με δραματικές επιπτώσεις στο τραπεζικό σύστημα και τις επιχειρήσεις.

Ωστόσο, ο χρηματοπιστωτικός τομέας δεν ήταν ο μόνος που επηρεάστηκε από την τελευταία κρίση. Οι επιπτώσεις της φαίνονται καθαρά και στον κλάδο της παιδείας. Πλέον, η καλλιέργεια του πνεύματος έχει μπει σε δεύτερη μοίρα καθώς πρωταρχική ανάγκη της πλειοψηφίας των πολιτών είναι η ενίσχυση του εισοδήματός τους. Λόγω του μεγάλου ποσοστού ανεργίας που επικρατεί, η εύρεση εργασίας είναι πολύ δυσχερής ακόμα και σε ανθρώπους με προσόντα. Συνεπώς, η εύρεση εργασίας είναι η βασική και η μοναδική προτεραιότητα όλων. Όμως, μήπως τελικά έχουμε ξεχάσει το νόημα της ύπαρξης και της συνύπαρξης και έχουμε μπει σ' ένα φαύλο κύκλο αδιεξόδου;

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	2
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	3
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο - ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
1.1 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1930.....	7
1.2 ΟΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ 1970.....	9
1.3 Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΤΕΚΙΛΑΣ.....	10
1.4 Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΒΡΑΖΙΛΙΑΣ.....	11
1.5 Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ.....	12
1.6 Η ΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	13
1.7 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008.....	15
1.8 ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο : Η ΚΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟ 2010.....	22
2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	22
2.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	23
2.3 ΣΤΑΔΙΑ ΖΩΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	24
2.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	25
2.8 ΑΙΤΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	34
2.9 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΕΣΑΝ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	35
2.10 ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	40
2.11 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ.....	41
2.12 ΠΩΣ Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ ΕΠΗΡΕΑΣΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ.....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο – Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ.....	45
3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	45
3.2 Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο – Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΩΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΙΑΣ ΧΩΡΑΣ.....	52
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	52
4.2 ΙΣΤΟΡΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΑ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ.....	53
4.3 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	61

4.4 ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	63
4.5 ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	63
4.6 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ.....	64
4.7 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	66
4.8 ΤΑ ΟΦΕΛΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	68
4.9 Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ	70
4.10 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	74
4.11 ΑΛΛΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	77
4.12 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	77
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	81
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	83
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	83
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	85
ΙΣΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ	86

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Κύριο μέλημα των αποστολών στην ανώτατη εκπαίδευση διαφόρων συστημάτων.....	54
Σχήμα 1: Όρια κοινωνικής ανοχής στην παιδεία.....	55
Σχήμα 2: Σχέση μεταξύ οικονομικής δραστηριότητας και πνευματικής ανάπτυξης ...	57

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία με θέμα «Οι επιπτώσεις της ελληνικής κρίσης δημοσίου χρέους στην παιδεία» διερευνά τις επιπτώσεις της τελευταίας χρηματοπιστωτικής κρίσης στον κλάδο της παιδείας. Ο κλάδος της παιδείας, όπως και ευρύτερα όλοι οι κλάδοι, επηρεάστηκαν αρκετά από τις τελευταίες χρηματοοικονομικές εξελίξεις καθώς οι μεταρρυθμίσεις και οι περικοπές διαδέχονται η μία την άλλη. Για να μπορέσουμε να μελετήσουμε καλύτερα αυτήν την επιρροή, διακρίναμε την εργασία μας σε δύο τμήματα.

Στο πρώτο τμήμα παρουσιάζεται η θεωρητική προσέγγιση. Στο συγκεκριμένο τμήμα παρουσιάζεται αναλυτικά ο όρος «κρίση» και «παιδεία». Το τμήμα αυτό χωρίζεται σε τρία επιμέρους κεφάλαια:

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τα υποδείγματα των οικονομικών κρίσεων, που έλαβαν χώρα στο παρελθόν σε διάφορες χώρες παγκοσμίως.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η οικονομική κρίση του 2008 καθώς και η ευρωπαϊκή αλλά και η ελληνική της διάσταση, αφού η κρίση δεν επηρέασε μόνο τις ΗΠΑ και τις χώρες της Ευρώπης αλλά και την Ελλάδα.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η παιδεία ως προσδιοριστικός παράγοντας ανάπτυξης μιας χώρας. Συγκεκριμένα αναλύουμε τον όρο «παιδεία» καθώς και τους στόχους, τις προϋποθέσεις ανάπτυξης της αλλά και τους παράγοντες που τη μεταβάλλουν.

Στο δεύτερο μέρος της πτυχιακής μας εργασίας καταγράφεται η εμπειρική διαπίστωση της εργασίας μας και συγκεκριμένα οι ποσοτικές και ποιοτικές επιπτώσεις της κρίσης δημοσίου χρέους στην ελληνική παιδεία. Παραθέτουμε αναλυτικά στοιχεία για τις διάφορες μεταβολές που συνέβησαν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στον κλάδο αυτόν.

Τέλος, ακολουθούν τα συμπεράσματα της εργασίας μας, στα οποία καταλήξαμε έπειτα από την ανάλυση της εργασίας μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο - ΜΟΡΦΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το κραχ του 1930 αποτελεί σημείο-κρίση ορόσημο για τη παγκόσμια αγορά και για τις συνέπειες που η κρίση μπορεί να έχει στη κοινωνία και την οικονομία. Στην περίπτωση της κρίσης στην Ελλάδα, η προσπάθεια επικεντρωνόταν στην αποφυγή της χρεοκοπίας. Το τελικό στάδιο μιας κρίσης αφότου οι πρώτες επιπτώσεις εμφανιστούν είναι η χρεωκοπία. Στην κρίση του 1930 οι επιπτώσεις ήταν τόσο δυσμενείς που ακόμα και σήμερα αναφέρονται σε αντιπαραβολή για μία πιθανή χρεοκοπία χώρας. Ωστόσο, πριν την κρίση του 1930, υπήρξαν και άλλες κρίσεις οι οποίες είχαν επηρεάσει ως ένα βαθμό την τότε αγορά.

Οι σημαντικότερες από αυτές τις κρίσεις με αφετηρία την κρίση του 1930 είναι οι πετρελαϊκές κρίσεις, δεκαετία του 1970 και η σημερινή με τις πρωτοφανείς επιπτώσεις στην παγκόσμια αγορά, τις διεθνής χρηματιστηριακές αγορές και τις επιμέρους κρατικές αγορές. Οι υπόλοιπες κρίσεις δεν είχαν την έκταση και οι συνέπειες τους είτε δεν ήταν τόσο επιζήμιες όσο χρειάζονταν για να κλονίσουν την παγκόσμια αγορά είτε η χρονική περίοδος που διήρκεσαν κράτησε μικρό χρονικό διάστημα, οπότε εύλογα δεν ήταν αρκετό να επηρεάσει άλλες αγορές. Μία τέτοια περίπτωση ήταν η «Μαύρη Τετάρτη» για την Τράπεζα της Αγγλίας το Σεπτέμβριο του 1992 σε μια μέρα τα επιτόκια αυξήθηκαν από 10% σε 15%. Τελικά η κρίση αυτή ξεπεράστηκε γρήγορα με κάμψη της υποτιμημένης στερλίνας.

1.1 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 1930

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση του 1929 ήταν μια κατάσταση διεθνούς οικονομικής ύφεσης που διήρκεσε από ένα μέχρι δέκα χρόνια σε διάφορες χώρες του κόσμου. Ήταν τόσο σοβαρή ώστε έχει επικρατήσει με την ονομασία Η Μεγάλη Κρίση (the great depression). Η κρίση ξεκίνησε από τις ΗΠΑ στις 24 Οκτωβρίου του 1929 και εξαπλώθηκε και σε άλλες χώρες προκαλώντας σοβαρή αποδιοργάνωση στο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα. Το τέλος της κρίσης στις ΗΠΑ ταυτίστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου, γύρω στο 1939.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1920, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ξεκίνησε μια νέα περίοδος άνθησης, καθώς το κραχ του 1907 είχε ξεπεραστεί. Οι οικονομικές προβλέψεις ήταν αρκετά ευοίωνες και στην Αμερικανική κοινωνία επικρατούσε η εντύπωση πως εάν οι πολίτες ακολουθήσουν το τότε ρεύμα του καπιταλισμού, το βιοτικό τους επίπεδο θα βελτιωνόταν ραγδαία. Οι προβλέψεις για αρκετό διάστημα φαινόταν εφικτές, όμως οι εξελίξεις έμελλε τελικά να τις διαψεύσουν.

Η Τρίτη 21 Οκτωβρίου 1929 θεωρείται ως η αρχή της κρίσης καθώς μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα εξαφανίστηκαν από τη Wall Street 40 δισεκατομμύρια δολάρια με τη πτώση των τιμών των μετοχών να είναι δραματική ενώ γρήγορα επικράτησε πανικός στην αγορά. Οι αδυναμίες του τότε συστήματος ήταν η πολύ άνιση διανομή του εισοδήματος, το ανεπαρκώς ελεγχόμενο τραπεζικό σύστημα, η αδυναμία των χωρών της Ευρώπης να αποπληρώσουν δάνεια προς τις ΗΠΑ, αλλά και η εμμονή που επέδειξε το κογκρέσο στη θεώρηση ότι ο προϋπολογισμός έπρεπε να διατηρείται ισοσκελισμένος. Οι προσδοκίες για μια γρήγορη οικονομική ανάκαμψη υπήρχαν, όμως για άλλη μια φορά διαψεύστηκαν καθώς η ύφεση δεν σταμάτησε σύντομα και όσο περνούσε ο καιρός έδειχνε να βαθαίνει. Τελικά το εθνικό εισόδημα των Ηνωμένων Πολιτειών το έτος του 1930 μειώθηκε κατά 14%, ενώ την επόμενη χρονιά έπεσε κατά 25,3%.

Η μεγάλη κρίση τερματίστηκε σε διαφορετικό χρόνο ανά χώρα. Οι περισσότερες χώρες εφάρμοσαν προγράμματα ανακούφισης και η πολιτική τους ζώη πέρασε αναταραχές, εξωθώντας την ιδεολογία στα άκρα.

Το Μάρτιο του 1930 στις ΗΠΑ υπήρχαν τέσσερα εκατομμύρια άνεργοι, ενώ μέχρι το τέλος του 1932 η ανεργία είχε φτάσει τα δώδεκα εκατομμύρια. Παράλληλα, το

αγροτικό εισόδημα και η βιομηχανική παραγωγή είχαν μειωθεί κατά 50%. Το κόστος της κρίσης σε ανθρώπινο επίπεδο ήταν μεγάλο αφού ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων οδηγήθηκε στην εξαθλίωση με την κατακόρυφη πτώση του βιοτικού επιπέδου.

Ο τότε πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερική, Herbert Hoover, εφάρμοσε τον κλασσικό δρόμο της μείωσης των δαπανών αφού είδε ότι η κρίση είχε βαθύνει. Ωστόσο, η ιστορία έχει διδάξει πως με την εφαρμογή μέτρων λιτότητας και με την απεγνωσμένη προσπάθεια να περιοριστεί το έλλειμα, το μοναδικό πράγμα που επιτυγχάνεται είναι η επιδείνωση της κρίσης και η συνέχιση των ελλειμάτων.

Τότε εφαρμόστηκε το περίφημο New Deal του Ρούσβελτ βασισμένο στην ανάληψη από το κράτος βασικών οικονομικών λειτουργιών (δημόσιες επενδύσεις-Κένυς) που ανήκαν στο ιδιωτικό κεφάλαιο, αλλά και η εξολόθρευση από τα στρατεύματα του στρατηγού Douglas Mac Arthur του γιγαντιαίου κινήματος των εργατών-ανέργων, που δημιουργήθηκε¹. Τελικά την λύση την έδωσε ο Β' παγκόσμιος πόλεμος και αυτό γιατί όσο και αν είναι οξύμωρο, η πολεμική βιομηχανία παρήγαγε και απορρόφησε χιλιάδες εργάτες στη παραγωγική διαδικασία.

¹ Γιώργος Παπασωτηρίου Η κρίση (διαθέσιμο: http://gpapaso.blogspot.gr/2009/02/blog-post_12.html)

1.2 ΟΙ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΟΥ 1970

Από το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου ο αμερικανικός οικονομικός κύκλος ακολουθούσε συγκεκριμένη και αρκετά προβλέψιμη διαδρομή. Η οικονομία αναδύοταν από μια περίοδο κάμψης, θα αναπτυσσόταν και κάποια στιγμή θα γνώριζε ραγδαία άνοδο. Στη συνέχεια η Ομοσπονδιακή Τράπεζα θα άρχιζε να οδηγεί τον κύκλο προς το τέλος του καθώς αύξανε τα επιτόκια για να κρατήσει υπό έλεγχο τον πληθωρισμό και ευρύτερα για να εμποδίσει την υπερθέρμανση της οικονομίας. Αναπόφευκτα η οικονομία θα συρρικνωνόταν, με αποτέλεσμα μια περίοδο κάμψης.

Σε ορισμένες περιπτώσεις με πιο αξιοσημείωτες αυτές του 1973, του 1979 και του 1990 η κάμψη της οικονομίας πυροδοτήθηκε εν μέρει από αυτό που οι οικονομολόγοι αποκαλούν εξωγενές σοκ αρνητικής προσφοράς. Και τις τρεις φορές το γεγονός που προκάλεσε την ύφεση της οικονομίας ήταν μια γεωπολιτική κρίση στη Μέση Ανατολή. Η πορεία της Μέσης Ανατολής, η πορεία της οικονομίας των Η.Π.Α. και η πορεία του βιοτικού επιπέδου εκατομμυρίων νοικοκυριών σχετίζονται μεταξύ τους λόγω ενός και μόνο αγαθού αυτού του κόσμου και αυτό ονομάζεται πετρέλαιο. Το έναυσμα λοιπόν δόθηκε από τη γεωπολιτική κρίση της Μέσης Ανατολής και στη συνέχεια η σκυτάλη δόθηκε στο πετρέλαιο και στη τιμή αυτού που αποκαλούν οι δημοσιογράφοι με γραφικό τρόπο «μαύρο χρυσό».

Η τιμή λοιπόν του πετρελαίου και τις τρεις αυτές φορές κατέγραψε μια ξαφνική και πολύ μεγάλη άνοδο, η οποία με τη σειρά της πυροδότησε παγκοσμίως τον πληθωρισμό σε υψηλά επίπεδα. Θέλοντας λοιπόν για άλλη μια φορά η Ομοσπονδιακή Τράπεζα να ελέγξει την αύξηση των τιμών, ανέβασε και σε αυτή τη περίπτωση τα επιτόκια, οπότε άμεσα η οικονομία άρχισε να συρρικνώνεται.

1.3 Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΤΕΚΙΛΑΣ

Πολλές από τις μεταρρυθμίσεις στις οποίες προέβη το Μεξικό στα μέσα της δεκαετίας του '80 κατόπιν εισηγήσεων του ΔΝΤ και της τότε αμερικανικής κυβέρνησης, άφηναν να εννοηθεί ότι η χώρα είχε προσανατολιστεί στις ελεύθερες αγορές και είχε μετατραπεί σε περιοχή μεγάλων ευκαιριών.

Από το 1990 έως το 1994 γινόταν λόγος για το «μεξικάνικο θαύμα» καθώς το Α.Ε.Π. αυξανόταν κατά 2,8% ετησίως. Οι Μεξικάνοι αξιωματούχοι κατέβαλαν σημαντική προσπάθεια να σταθεροποιήσουν το νόμισμα τους, τιθασεύοντας τον πληθωρισμό, με τον ελλοχεύοντα κίνδυνο, βέβαια η επιβράδυνση του πληθωρισμού να υστερεί έναντι της σταθερότητας της ισοτιμίας και να καθιστά τα εγχώρια προϊόντα, ακριβά στις παγκόσμιες αγορές. Παράλληλα, με την κατάργηση των εισαγωγικών δασμών και με την εκρηκτική αύξηση των πιστώσεων, οι εισαγωγές αυξήθηκαν σημαντικά με αποτέλεσμα το εμπορικό έλλειμμα να διαμορφωθεί στο 8% του Α.Ε.Π. το 1993.

Μια σειρά δυσμενών πολιτικών γεγονότων επέτεινε την διαφαινόμενη κρίση. Η χώρα βρισκόταν αντιμέτωπη με μια αφαίμαξη των συναλλαγματικών της αποθεμάτων. Μπροστά στο δίλημμα της αύξησης των επιτοκίων και της υποτίμησης του πέσο, το Μεξικό διάλεξε την υποτίμηση. Ακολούθησε φυγή ξένων κεφαλαίων και η μεξικάνικη κυβέρνηση αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την ισοτιμία με το δολάριο. Σε μια προσπάθεια να πείσουν ότι δεν θα υποτιμούσαν περαιτέρω το νόμισμα, οι διοικούντες μετέτρεψαν δισεκατομμύρια βραχυπρόθεσμου χρέους στα αποκαλούμενα tesobonos που είχαν ονομαστική αξία σε δολάρια και το πέσο έκανε βουτιά.

Μετά την κρίση, το Δ.Ν.Τ αρχές Φεβρουαρίου του 95, ενέκρινε μια stand by πίστωση για το Μεξικό ύψους 17,8 δις \$ για να υποστηρίξει το οικονομικό πρόγραμμα λιτότητας της κυβέρνησης. Το πρόγραμμα επικεντρώθηκε σε μια περιοριστική εισοδηματική, τιμολογιακή και πιστωτική πολιτική στηριζόμενη από μια πειθαρχημένη αντίστοιχη δημοσιονομική. Οι πολιτικές αυτές συνοδεύτηκαν και από ένα ευρύτερο πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων βασικών υποδομών (σιδηρόδρομοι, αεροδρόμια, λιμάνια, παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, ραδιόφωνα και τηλεπικοινωνίες).

1.4 Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΒΡΑΖΙΛΙΑΣ

Μετά από μια δεκαετία πληθωρισμού κυμαινόμενου από 100% μέχρι 3000% ετησίως, η κεντρική τράπεζα της Βραζιλίας έκανε μια προσπάθεια στην δεκαετία του 90 να τιθασεύσει τον πληθωρισμό και τις δημόσιες σπατάλες. Το 1994 η κυβέρνηση επανεισήγαγε το παραδοσιακό νόμισμα της Βραζιλίας, το real και εγκαθίδρυσε μια σταθερή ισοτιμία με το δολάριο στα 1.20 . Το νέο νόμισμα, σε συνδυασμό με τα υψηλά επιτόκια κατάφερε μετά από δεκαετίες να συγκρατήσει τον πληθωρισμό στο 30%. Η εξέλιξη αυτή λειτούργησε σαν πόλος έλξης για τους επενδυτές που έφεραν χρήματα στη Βραζιλιάνικη οικονομία. Παρά την μείωση του πληθωρισμού η Βραζιλία είχε να αντιμετωπίσει πολλά οικονομικά προβλήματα που είχαν αποτελέσει μάστιγα για τις χώρες της Λατινικής Αμερικής την προηγούμενη δεκαετία.

Το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. σε όρους ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης, μπορεί να γνώρισε μια άνθηση στη δεκαετία του 80, σημείωσε δε, μια πτώση στις αρχές του 90. Η ανεργία σκαρφάλωσε στο 14% από το 6% την προηγούμενη δεκαετία. Πολλοί απέδωσαν τους αριθμούς αυτούς στην καχυποψία των επενδυτών για την κρατική σπατάλη. Το ετήσιο κυβερνητικό έλλειμμα του προϋπολογισμού έμεινε στο 6-7% τη δεκαετία του '90 ενώ ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ανέκυπταν από το 1995 φτάνοντας το 4,2% του Α.Ε.Π. το 1998 το οποίο δεν καλύφθηκε από χρηματοπιστωτικές εισροές.

Το 1997 και το 1998 η Βραζιλία μείωσε τα αποθέματα της προκειμένου να χρηματοδοτήσει τα τρέχοντα ελλείμματα. Το 1998, κερδοσκόποι και επενδυτές περίμεναν από την Κεντρική τράπεζα να υποτιμήσει το real καθώς μεταξύ του 1996 και του 1998 τα συναλλαγματικά αποθέματα είχαν μειωθεί κατά 40%. Το Νοέμβριο του 1998 μια ομάδα του Δ.Ν.Τ. βρισκόταν και πάλι στη Βραζιλία για να συζητήσει τις επαναδιαπραγματεύσεις ενός σχεδίου διάσωσης 41,4 δις \$ ενώ τον Φεβρουάριο και Μάρτιο μόνο η κυβέρνηση έπρεπε να εξοφλήσει 70,79 δις \$ δημοσίου χρέους. Το Δ.Ν.Τ. ενέκρινε μετά την κρίση στην Βραζιλία, μια πίστωση stand-by 13 δις για τη χώρα, διάρκειας τριών ετών για να υποστηρίξει το πρόγραμμα προσαρμογής προκειμένου να ξεπεράσει την κρίση. Το πρόγραμμα επικεντρωνόταν στη φορολογική προσαρμογή και τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις ενώ διευκόλυνε την επανέναρξη της ανάπτυξης σε όρους πραγματικού κατά κεφαλήν εισοδήματος αρχής

γενομένης από το 2000 τη συνέχιση του χαμηλού πληθωρισμού και τη σταδιακή βελτίωση του τρέχοντος ελλείμματος.

1.5 Η ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΓΕΝΤΙΝΗΣ

Η σχέση της Αργεντινής με το Δ.Ν.Τ. ξεκίνησε στο ξέσπασμα της Λατινικής κρίσης το 82-83. Και σε αυτή την περίπτωση ένας συγκερασμός προβληματικού εγχώριου οικονόμο-πολιτικού προβλήματος με την επίδραση των νομισματικών κρίσεων οδήγησε μια χώρα στην χρεοκοπία. Μετά το 1955, με τις συνεχείς εναλλαγές κυβερνήσεων, η χώρα υπήρξε θύμα κυβερνήσεων που υιοθετούσαν διαφορετικές κατά καιρό οικονομικές πολιτικές οι οποίες οδηγούσαν σε πολλές επί μέρους κρίσεις που καταπολεμούνταν συνήθως με βραχυπρόθεσμα, προγράμματα σταθεροποίησης.

Τα προγράμματα αυτά όμως επιδείνωναν συνεχώς την ασταθή οικονομική κατάσταση της χώρας. Τότε το Δ.Ν.Τ. με το οποίο ήρθε και πάλι σε επαφή, εισηγήθηκε τη σύνδεση του νομίσματος του πέσο με το δολάριο, σε σταθερή ισοτιμία 1 προς 1. Ο μέσος ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης έφτασε στην περίοδο εκείνη το 6 %, από τους ψηλότερους στον κόσμο. Το σχήμα αυτό κατάφερε να επιβιώσει και την κρίση του Μεξικό, και να συμβάλλει σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης το 96, 97 και το πρώτο μισό του 98.

Πέρα από αυτά οι ιθύνοντες κατόπιν των τότε εισηγήσεων προχώρησαν σε ένα κύμα ιδιωτικοποιήσεων. Πουλήθηκαν πολλές δημόσιες επιχειρήσεις σε ιδιώτες. Αυτό οδήγησε στην εξάρτηση σημαντικών κλάδων της οικονομίας της Αργεντινής από το εξωτερικό. Σειρά όμως δυσμενών οικονομικών συγκυριών αντέστρεψαν το τότε κλίμα ευφορίας.

Η απότομη μετατόπιση των κεφαλαιακών εισροών στις αναδύμενες οικονομίες την επαύριον της Ασιατικής κρίσης, η υποτίμηση του Βραζιλιάνικου νομίσματος και η ανατίμηση του δολαρίου, με την παράλληλη υποτίμηση του πέσο, οδήγησαν σε μεγάλη οικονομική κρίση την χώρα. Ξαφνικά δημιουργήθηκαν φοβικά αντανάκλαστικά σε πολλούς που αντέδρασαν απελπισμένα, αγοράζοντας μαζικά δολάρια και μεταφέροντας τα κεφάλαια τους στο εξωτερικό. Η εμπιστοσύνη διεθνών χρηματαγορών απέναντι στην Αργεντινή υποβαθμίστηκε με αποτέλεσμα να αυξηθεί το επίπεδο ρίσκου του δανεισμού της. Το επιτόκιο αυξήθηκε μέχρι και τις 1.916

μονάδες (το υψηλότερο παγκοσμίως) κρίνοντας το «απαγορευτικό» για την αναζήτηση δανείων από τις διεθνείς χρηματαγορές.

Υπό την απειλή της χρεοκοπίας κλήθηκε το Δ.Ν.Τ. να δώσει λύσεις σε ένα πρόβλημα, την ευθύνη του οποίου φέρει το ίδιο, παρέχοντας δάνειο 40 δις.

1.6 Η ΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Η Ταϊλάνδη παραδοσιακός εξαγωγές αγροτικών προϊόντων άρχισε σταδιακά να καθίσταται μεγάλο βιομηχανικό κέντρο τη δεκαετία του 80, όταν ξένες εταιρίες, κυρίως ιαπωνικές, εγκατέστησαν εκεί εργοστάσια. Η οικονομική της μεγέθυνση γινόταν με ραγδαίους ρυθμούς της τάξης του 8% ετησίως. Πρέπει βέβαια να τονισθεί, ότι μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, το μεγαλύτερο μέρος των επενδύσεων που είχαν σχέση με την προαναφερθείσα αύξηση του Α.Ε.Π. είχε τις ρίζες του στις αποταμιεύσεις των Ταϊλανδών.

Στη διάρκεια της ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης, η κεντρική τράπεζα της Ταϊλάνδης είχε δεσμευτεί να διατηρήσει σταθερή ισοτιμία, ανάμεσα στο Μπατ και το Αμερικάνικο δολάριο 1\$ / 25baht. Για να πετύχει λοιπόν, αυτή την σταθερή ισοτιμία, έπρεπε η Κεντρική τράπεζα να αντισταθμίσει την όποια αύξηση ζήτησης σε Μπατ με μια αντίστοιχη αύξηση προσφοράς πουλώντας Μπατ και αγοράζοντας ξένα νομίσματα (δολάρια, γιέν). Λαμβάνοντας υπόψη αυτό τα καθεστώς και με την ροή όλο και περισσότερων δανείων από το εξωτερικό επεκτάθηκε μαζικά η πίστωση η οποία με την σειρά της τροφοδότησε κύμα επενδύσεων. Η υπερβολική αύξηση του χρήματος θα μπορούσε να αποτραπεί μόνο με κάποια ανατίμηση του Μπατ σε σχέση με το δολάριο.

Στις 2 Ιουλίου του 1997 οι ταϊλανδέζικες αρχές, προχώρησαν στην υποτίμηση του μπατ, ελκύοντας την διεθνή προσοχή και ανησυχία. Σειρά γεγονότων ανάγκασαν τη μηχανή πίστωσης που είχε συμβάλει στη ραγδαία οικονομική άνοδο της Ταϊλάνδης να κινείται προς την αντίθετη φορά. Υποχώρησαν οι αγορές ορισμένων ταϊλανδέζικων προϊόντων ενώ η υποτίμηση του ιαπωνικού γιέν κατέστησε λιγότερο ανταγωνιστική την βιομηχανία της Νοτιανατολικής Ασίας. Πολλές κερδοσκοπικές επενδύσεις που χρηματοδοτήθηκαν, άμεσα ή έμμεσα, με φθηνά ξένα δάνεια, άρχισαν σταδιακά να καταρρέουν. Πολλοί κρίνουν ότι για την εξέλιξη αυτή, δεν μπορεί να θεωρηθεί άμοιρο ευθυνών το Δ.Ν.Τ.

Στο β' εξάμηνο του 1996, κι ενώ η κρίση έμοιαζε ορατή, το Δ.Ν.Τ. επαινούσε τις αρχές της χώρας, για τις συνεπείς επιδόσεις μιας συνετής μακροοικονομικής διαχείρισης. Στα μέσα Ιουλίου του 1997 κλήθηκε το Δ.Ν.Τ. από τους Ταϊλανδούς, για να σώσει την οικονομία τους. Όλοι όμως γνώριζαν ότι μερίδιο ευθύνης για την δημιουργία της κρίσης, είχε το ίδιο το Δ.Ν.Τ. γιατί ενθάρρυνε τον υπέρ-δανεισμό του ιδιωτικού τομέα. Τον Ιούλιο του 1997, μετά την «απαγκίστρωση» του μπατ από το δολάριο επενδυτές και κερδοσκόποι, κινούμενοι είτε από νευρικότητα είτε από καιροσκοπικά κίνητρα άρχισαν να δοκιμάζουν τα «θεμελιώδη» σε άλλες Ασιατικές χώρες πουλώντας σε χαμηλές τιμές μετοχές και εγκαταλείποντας τα νομίσματα με αποτέλεσμα να προκαλέσουν την «μετάδοση της νόσου» στην ευρύτερη περιοχή και την συνεπαγόμενη οικονομική της κατάρρευση. Η Μαλαισία, η Ινδονησία και οι Φιλιππίνες υπήρξαν οι χώρες που επλήγησαν περισσότερο καθώς οι αδυσώπητες κερδοσκοπικές επιθέσεις ανάγκασαν την κάθε μία να εγκαταλείψει τη σταθερή ισοτιμία συναλλάγματος. (Παναγιώτης Λιαργκόβας, Σπύρος Ρεπούσης, Κρίση, δανεισμός και χρεοκοπία, ελληνικές και διεθνείς εμπειρίες. Εκδόσεις Παπαζήση 2011)

1.7 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008

Στις αρχές του 2007 επικρατούσε έντονη φημολογία γύρω από τη στεγαστική αγορά των ΗΠΑ, καθώς η οικονομία τους για άλλη μια φορά συρρικνώνονταν. Αναλυτές εξέφραζαν την ανησυχία τους για μια επερχόμενη κρίση, καθώς έβλεπαν τα ποσοστά των subprimes δανείων (στεγαστικά δάνεια) να αυξάνεται επικίνδυνα. Οι αμερικανικές τράπεζες χορηγούσαν σε δανειολήπτες δάνεια χωρίς κάποιο έλεγχο φερεγγυότητας και με μόνο στόχο την επίτευξη κέρδους.

Οι ανησυχίες όμως δεν περιορίζονταν μόνο στην αμερικανική ήπειρο, αλλά είχαν εξαπλωθεί και στις ευρωπαϊκές και στις ασιατικές αγορές. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα παρατηρώντας τις εξελίξεις προέβαινε διαρκώς σε σταδιακές αυξήσεις του ευρωεπιτοκίου, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις πληθωριστικές πιέσεις που ταλάνιζαν την ευρωπαϊκή οικονομία. Ταυτόχρονα, το δολάρια εξακολουθούσε να υποχωρεί έναντι του ευρώ. Οι επιχειρήσεις μετέφεραν τα εργοστάσιά τους στην Αμερική και η ανεργία στην Ευρώπη αυξανόταν δραματικά. Στην Ελλάδα δημιουργήθηκε τεράστιο απόθεμα νεόδμητων κατοικιών, οι οποίες όμως γίνονταν δυσπρόσιτες λόγω, μεταξύ άλλων, των υψηλών επιτοκίων στα στεγαστικά δάνεια, τη στιγμή που έρευνες έδειχναν στροφή των καταναλωτών σε μικρότερα και μεταχειρισμένα διαμερίσματα (Barry 1992).

Τελικά, στις 9 Αυγούστου του 2007, η μεγάλη κρίση στις ΗΠΑ ξεσπά υπό την αδυναμία μεγάλων ομάδων του πληθυσμού να μην μπορούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις των στεγαστικών τους δανείων. Επικρατεί πανικός και πολλοί καταφεύγουν σε μαζικές ηλεκτρονικές αναλήψεις των λογαριασμών τους στη Βρετανία. Το φαινόμενο αυτό είναι γνωστό και ως «Πανικός μέσω Ίντερνετ».

Η διεθνής αγορά φαινόταν ότι είχε μπει σε μια δίνη οικονομικής κρίσης, με αποκορύφωμα την κατάρρευση της Lehman Brothers το Σεπτέμβριο του 2008 στη Νέα Υόρκη. Ο τότε Αμερικανός πρόεδρος George Bush, ανακοινώνει την άμεση ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών για τη διάσωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η Ευρώπη προετοιμάζεται και αυτή με τη σειρά της λαμβάνοντας έκτακτα μέτρα ενάντια στην κρίση. Γίνονται συνεχής συσκέψεις προκειμένου να βρεθεί ένα κοινό μέτωπο, αλλά η κρίση έχει ήδη «χτυπήσει» τα πιο αδύνατα μέλη της Ευρωζώνης με τις πιο σοβαρές συνέπειές να εμφανίζονται στην Ελλάδα.

1.8 ΔΙΕΘΝΕΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Κατά τη διάρκεια της μεγάλης οικονομικής ύφεσης που ξεκίνησε το 1929 και εντάθηκε μέσα στη δεκαετία του 1930 οι χώρες προσπάθησαν να εμποδίσουν τους πολίτες τους από το εξωτερικό εμπόριο με άλλες χώρες ενώ παράλληλα υποτίμησαν τα νομίσματά τους για να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους. Αυτά τα μέτρα τελικά δεν λειτούργησαν προς όφελος των χωρών καθώς είχαν ως αποτέλεσμα την εμφανή πτώση του διεθνούς εμπορίου και τη πτώση του βιοτικού επιπέδου σε πολλές χώρες. Έτσι τέθηκαν τα θεμέλια για τη δημιουργία ενός οργανισμού που θα είχε ως σκοπό του την επίβλεψη του παγκόσμιου νομισματικού συστήματος.

Ο διεθνής αυτός οργανισμός θα βοηθούσε το οικονομικό σύστημα και τις χώρες να αποκτήσουν μια σταθερότητα στη συναλλαγματική ισοτιμία και παράλληλα θα ενίσχυε την απελευθέρωση του εμπορίου ξανά. Αυτή είναι η επίσημη θέση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) αναφερόμενο στο λόγο ύπαρξης και το σκοπό ίδρυσής του.

Το ΔΝΤ ακόμα εκτός από τις προαναφερθείσες αρμοδιότητες αναλαμβάνει να παρακολουθεί στενά και τα ισοζύγια πληρωμών των χωρών , ενώ επίσης προσφέρει τεχνική βοήθεια (οικονομικές συμβουλές για τη δημοσιονομική πολιτική των κρατών) και οικονομική βοήθεια (δηλαδή δανεισμό ρευστών στα κράτη που εμφανίζουν χαμηλή ρευστότητα και αδυνατούν να ανταποκριθούν στις οφειλές τους).

Σε αυτή την κατηγορία ανήκει και η Ελλάδα αυτή τη στιγμή και γι' αυτό το λόγο το ΔΝΤ ενδέχεται να επέμβει στα ελληνικά δημοσιονομικά παρέχοντας τεχνική και οικονομική βοήθεια. Η επίσημη ιστοσελίδα του υπουργείου οικονομικών της Ελλάδας (η οποία είναι ιδρυτικό μέλος του ΔΝΤ) αναφέρει πως ο οργανισμός έχει ως ρόλο την επικέντρωσή του στο συντονισμό μακροοικονομικών πολιτικών και στην ανάπτυξη και εφαρμογή νομισματικών ρυθμίσεων.

Η δημιουργία ενός οργανισμού όπως το ΔΝΤ είχε συλληφθεί αρκετά χρόνια πριν την ίδρυσή του και στη συνέχεια είχε προπαρασκευαστεί θεωρητικά με τη πορεία των ετών. Τα γεγονότα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τη σύγκλιση της διεθνούς χρηματοοικονομικής και χρηματοδοτικής συνδιάσκεψης στη περιοχή Μπρέτον

Γούντς των ΗΠΑ τη 1η Ιουλίου του 1944 με σκοπό την οριστική οργάνωση που θα οδηγούσε στην ίδρυση του ταμείου. Αυτό συνέβη ενάμιση χρόνο αργότερα στις 27 Δεκεμβρίου του 1945 στην πρωτεύουσα των ΗΠΑ, την Ουάσιγκτον όπου 29 χώρες υπέγραψαν για τη δημιουργία του οργανισμού. Οι 29 χώρες ιδρυτικά-μέλη στις οποίες ανάμεσα βρισκόταν και η Ελλάδα με ποσοστό συμμετοχής 0,39% όρισαν σαν έδρα του διεθνούς οργανισμού την Ουάσιγκτον, πρωτεύουσα των ΗΠΑ με το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής. Έτσι, οι διεργασίες του διεθνούς νομισματικού ταμείου ξεκίνησαν από τη 1η Μαρτίου του 1947, ενώ αξίζει να σημειωθεί πως το 1947 η Γαλλία ήταν η πρώτη χώρα η οποία δανείστηκε συγκεκριμένο ποσό από αυτό.

Η πορεία του ΔΝΤ ήταν διαρκώς ανοδική και τελικά στα τέλη της δεκαετίας του 1950 άρχισε να αυξάνει τον αριθμό των μελών της καθώς πολλές αφρικανικές χώρες έγιναν ανεξάρτητες και επεδίωξαν να γίνουν μέλη του. Παράλληλα τη δεκαετία του 1960 εν μέσω του ψυχρού πολέμου μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ το ΔΝΤ επηρεάστηκε από τις πολιτικές αυτές διαφορές των δύο χωρών καθώς οι χώρες του λεγόμενου Ανατολικού μπλοκ δεν δέχθηκαν να γίνουν μέλη καθώς βρίσκονταν στη σφαίρα επιρροής της ΕΣΣΔ.

Η δεύτερη φάση στην ιστορική αναδρομή του ΔΝΤ ξεκινά το 1971 οπότε και ο τότε πρόεδρος της Αμερικής ο Ρίτσαρντ Νίξον ανακοίνωσε την άρση του μέτρου που επέτρεπε τη μεταλλαγή του δολαρίου σε χρυσό. Η ανακοίνωση αυτού του μέτρου από τον Νίξον επέφερε αναστάτωση στις διεθνείς αγορές και είχε ως άμεσο αποτέλεσμα οι συναλλαγματικές ισοτιμίες να χάσουν τη σταθερότητά τους και το σύστημα που είχε ψηφιστεί στο Μπρέτον Γούντς κατά την ίδρυση του οργανισμού να καταρρεύσει.

Μεγάλο αντίκτυπο στη παγκόσμια οικονομία είχε η πτώση του τείχους του Βερολίνου και η διάλυση της ΕΣΣΔ το 1989 και 1991 αντίστοιχα. Αυτά τα δύο γεγονότα επέτρεψαν στο ΔΝΤ να επέμβει οικονομικά πλέον και στο Ανατολικό μπλοκ. Έτσι μέσα σε τρία χρόνια από αυτά τα γεγονότα το ΔΝΤ αριθμούσε 20 επιπλέον κράτη-μέλη φτάνοντας έτσι τον αριθμό των 172. Ακόμα το ΔΝΤ παρείχε στις ανατολικές χώρες τεχνική βοήθεια με στόχο τη μετατροπή των οικονομικών συστημάτων από σοσιαλιστικά κεντρικά οργανωμένες οικονομίες σε καπιταλιστικές οικονομίες ελεύθερης αγοράς.

Παράλληλα με τις εξελίξεις στην ανατολική Ευρώπη, το ΔΝΤ στο τέλος της δεκαετίας του 1990 και συγκεκριμένα το 1997 κλήθηκε να επέμβει στην Νότια Ασία

καθώς οι οικονομικές εξελίξεις στο σημείο ήταν ραγδαίες και σημαντικές. Το 1997 χώρες της νότιας Ασίας όπως η Κορέα, η Ταϊλάνδη και η Ινδονησία αντιμετώπισαν οικονομική κρίση. Το ΔΝΤ επενέβη στις οικονομίες της Ασίας παρέχοντας οικονομική βοήθεια ενώ επίσης προσπάθησε να επηρεάσει τις κυβερνήσεις να προχωρήσουν σε αναθεώρηση και μετάλλαξη των οικονομικών πολιτικών τους. Το σχέδιο του ΔΝΤ δεν απέδωσε τα αναμενόμενα και εν τέλει δεν βοήθησε τις χώρες να ορθοποδήσουν όπως είχε υποσχεθεί. Αυτό οδήγησε σε εκτενή κριτική από αρκετούς προς αυτό και τις μεθόδους που ακολουθεί παράλληλα με τα οικονομικά μέτρα που επιβάλλει ως προϋποθέσεις για τον δανεισμό.

Η τελευταία οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2007 είναι σίγουρα μεγάλη και θεωρείται από τους ειδικούς ως η μεγαλύτερη κρίση που αντιμετωπίζει το οικονομικό σύστημα ύστερα από τη κρίση του 1929 που χαρακτηρίζεται και ως «η μεγάλη ύφεση των ΗΠΑ». Με αυτό τον τρόπο το ΔΝΤ βρίσκεται ακόμα μια φορά στο προσκήνιο των οικονομικών εξελίξεων διαδραματίζοντας ένα ρόλο εξαιρετικής σημασίας καθώς αναλαμβάνει να διατηρήσει τις ισορροπίες σε ένα οικονομικό σύστημα το οποίο εμφανίζεται τελευταία να χαρακτηρίζεται ορθά ως εξαιρετικά εύθραυστο.

Η ΔΟΜΗ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΟΥ ΤΑΜΕΙΟΥ

Το διεθνές νομισματικό ταμείο διοικείται κυρίως από το κυβερνητικό του συμβούλιο στο οποίο συμμετέχουν δύο άτομα από κάθε κράτος-μέλος του οργανισμού. Ο έκαστος κυβερνήτης και εκπρόσωπος της χώρας διορίζεται από το ίδιο το κράτος και είναι συνήθως ο υπουργός οικονομικών ή ο διοικητής της κεντρικής τράπεζας της χώρας.

Το κυβερνητικό συμβούλιο του ΔΝΤ συνήθως συσκέπτεται μια φορά το χρόνο και περιλαμβάνουν ένα διήμερο με υποχρεωτική ολομέλεια με στόχο τη δημιουργία των ανώτατων σχεδίων του ΔΝΤ. Οι εκπρόσωποι των χωρών σε αυτές τις συνεδριάσεις παρουσιάζουν τις οικονομικές απόψεις των χωρών τους στα διεθνή χρηματοοικονομικά ζητήματα. Ύστερα από τις παρουσιάσεις τα μέλη καλούνται να αποφασίσουν και να εγκρίνουν τις λύσεις των διεθνών νομισματικών προβλημάτων.

Για τη λήψη μιας σημαντικής απόφασης από το κυβερνητικό συμβούλιο απαιτείται πλειοψηφική έγκριση της τάξεως του 85%.

Το κυβερνητικό συμβούλιο έχει στη προσπάθειά του για διοίκηση και λήψη αποφάσεων συμβουλευτικά όργανα. Τα συμβουλευτικά όργανα της κυβερνητικής επιτροπής είναι δύο και συγκεκριμένα είναι η διεθνής νομισματική και οικονομική επιτροπή και η επιτροπή ανάπτυξης.

Ο οργανισμός έχει καθημερινές εργασίες, οπότε γίνεται αντιληπτό πως το κυβερνητικό συμβούλιο δεν μπορεί να ανταπεξέλθει σε αυτές καθώς συνεδριάζει μια φορά το χρόνο. Έτσι, τη λήψη αποφάσεων για τις καθημερινές εργασίες την αναλαμβάνει η εκτελεστική επιτροπή που αποτελείται από 24 μέλη που εκπροσωπούν 186 χώρες.

Από το 2006 μέχρι το 2008 έγιναν αρκετές αλλαγές στο τρόπο διοίκησης του ταμείου. Τον Σεπτέμβριο του 2008 ο Dominique Strauss-Kahn ορίστηκε ως επικεφαλής του ΔΝΤ χωρίς αυτό να σημαίνει τη κατάργηση αρμοδιοτήτων του κυβερνητικού συμβουλίου. Ο διοικητής είναι επικεφαλής του προσωπικού του ΔΝΤ και είναι επίσης επικεφαλής της εκτελεστικής επιτροπής του οργανισμού.

ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΕΜΒΑΣΗ ΤΟΥ ΔΝΤ ΣΕ ΧΩΡΕΣ

Το ΔΝΤ ακολουθώντας το σκοπό δημιουργίας του έχει επέμβει σε πολλές οικονομίες χωρών. Σε ορισμένες χώρες οι επιπτώσεις επέμβασης δεν οδήγησαν σε οικονομική μεγέθυνση ενώ σε άλλες οι οικονομίες έφτασαν σε μόνιμα χειρότερη κατάσταση από ότι βρισκόταν πριν το δανεισμό.

Τέτοιες χαρακτηριστικές περιπτώσεις αποτελούν οι οικονομίες της Ουγγαρίας και της Αργεντινής. Στην Ουγγαρία το ΔΝΤ τον Νοέμβριο του 2008 χρηματοδότησε με δάνειο ύψους 12,5 δις ευρώ το κράτος ενώ στους όρους δανεισμού αναφερόταν πως το ΔΝΤ θα παρακολουθεί την εκτέλεση του προϋπολογισμού ενώ παράλληλα έθεσε ως όρο η κεντρική τράπεζα της Ουγγαρίας να αναλάβει πλήρη έλεγχο της διοίκησης των μεγάλων τραπεζών της χώρας. Επίσης πίεσαν τη κυβέρνηση να λάβει αυστηρά οικονομικά μέτρα. Μέσα σε αυτά τα οικονομικά μέτρα περιλαμβάνονταν περικοπές μισθών και επιδομάτων, αύξηση της φορολογίας άμεσης και έμμεσης κατά μεγάλο ποσοστό. Λόγω της κρίσης, του δανεισμού και των μέτρων που ελήφθησαν οι

πραγματικοί μισθοί μειώθηκαν κατά 2,1%. Οι τομείς παραγωγής παρουσίασαν μεγάλη κάμψη καθώς η βιομηχανική παραγωγή σημείωσε πτώση κατά 17% όπως και η αγροτική με το ίδιο ποσοστό. Ο στόχος μείωσης του ελλείμματος κατά 3,9% μέσα στο 2009 επετεύχθη παρόλο τη μεγάλη οικονομική συρρίκνωση της χώρας και του βιοτικού επιπέδου των πολιτών.

Το ΔΝΤ επενέβη στην οικονομία της Αργεντινής το 1998 στην οποία παρείχε και οικονομική βοήθεια με τη προϋπόθεση η χώρα να μειώσει το δημοσιονομικό έλλειμμα της δραστικά και επίσης με την υιοθέτηση διαφόρων οικονομικών μέτρων όπως η μείωση των δημοσίων μισθών κατά 20% σε συνδυασμό με διάφορες άλλες ριζικές αλλαγές. Η Αργεντινή τελικά οδηγήθηκε στη χρεοκοπία το 2001. Η τριετία 1998-2001 ήταν εξαιρετικά σημαντική στη κατάληξη της χώρας καθώς η οικονομία θα μπορούσε να ανακάμψει εφόσον γίνονταν οι ορθές κινήσεις. Η Αργεντινή δανείστηκε δύο φορές από το ΔΝΤ. Το ΔΝΤ επίσης δάνεισε το Ρουμανικό κράτος με 20 δις ευρώ από το οποίο απαίτησε ως όρους δανεισμού την απόλυση 100.000 δημοσίων υπαλλήλων. Επίσης δάνεισε την Ουκρανία με 16,4 εκατ. δολάρια αλλά η χώρα δεν βελτίωσε την 36 οικονομική της κατάσταση, αντίθετα η χώρα οδηγήθηκε στη μεγαλύτερη οικονομική ύφεση της ιστορίας της.

Το ΔΝΤ το Σεπτέμβριο του 2007 έκανε μια απίστευτα θετική πρόβλεψη για την οικονομία της Ιρλανδίας την οποία μέσα στην έκθεση χαρακτήριζε ως υπόδειγμα ανάπτυξης και οικονομικής σταθερότητας ενώ παράλληλα προέβλεπε μεγάλη οικονομική άνθιση της οικονομίας της χώρας στο μέλλον. Τελικά 17 μήνες αργότερα η οικονομία της Ιρλανδίας κατέρρευσε αναγκάζοντας έτσι το νομπελίστα Krugman που σχετίζεται με τον οργανισμό να παραδεχτεί πως η Ιρλανδία ήταν η τραγικότερη αποτυχία της διεθνούς οικονομίας.

Στη Λετονία το ΔΝΤ δάνεισε το ποσό των 7,5 δις ευρώ και ζήτησε περικοπή 20% των μισθών του δημοσίου. Τελικά η Λετονία εμφάνισε ανάπτυξη 24% αλλά η ανεργία στη χώρα έφτασε στο 25%. Το ΔΝΤ έχει δεχθεί αυστηρή κριτική ανά περιόδους από διάφορους οικονομικούς αναλυτές ο κορυφαίος εκ των οποίων είναι ο Joseph Stiglitz, (βραβευμένος με Νόμπελ οικονομικών) ο οποίος έχει αναφερθεί με αυστηρό και επικριτικό ύφος για τις πρακτικές που έχει ακολουθήσει ο οργανισμός σε αρκετές περιπτώσεις κρατών, ενώ έχει κατηγορήσει τον οργανισμό πολλές φορές θεωρώντας πως λειτουργεί με βάση τα οικονομικά συμφέροντα ισχυρών ανδρών.

Τα μέτρα που εφαρμόζει και απαιτεί το ΔΝΤ στο οικονομικό επίπεδο δεν είναι τόσο αρνητικά και καταστροφικά όσο χαρακτηρίζονται αλλά το κυρίως αρνητικό τους είναι πως είναι τόσο ριζοσπαστικά που δημιουργούν κοινωνικές διαταραχές στην εκάστοτε χώρα που επιβάλλονται. Πολλοί επιπλέον αναφέρουν πως το ΔΝΤ από την ίδρυσή του προωθεί τα συμφέροντα της Ουάσιγκτον και χρηματοδοτεί δικτατορίες ανά τον κόσμο που εξυπηρετούσαν αμερικανικά οικονομικά συμφέροντα.

Από τη πλευρά του το ΔΝΤ επισήμως θεωρεί πως η επέμβασή του σε οικονομίες χωρών δύναται να βοηθήσει αυτές να ορθοποδήσουν και έχει κάθε εμπιστοσύνη στη δυνατότητα του οργανισμού να ανταπεξέλθει στο δύσκολο αντικειμενικά έργο του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο : Η ΚΡΙΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΤΟ 2010

2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η έννοια της κρίσης, ως πολυδιάστατη, έχει αποδοθεί ποικιλοτρόπως, ακόμα και από απλούς ανθρώπους για να περιγράψουν με μια λέξη ότι αντιμετωπίζουν ένα δύσκολο πρόβλημα, ότι διανύουν μια περίοδο ανωμαλίας και αντικανονικότητας ή βρίσκονται σε κρίσιμη περίοδο.

Σύμφωνα με τον Πρόεδρο του Χρηματιστηρίου Αξιών Κύπρου: “Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας. Όταν λέμε οικονομική δραστηριότητα αναφερόμαστε σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως η απασχόληση, το εθνικό προϊόν, οι τιμές, οι επενδύσεις κ.λπ. Ο βασικότερος δείκτης οικονομικής δραστηριότητας είναι οι επενδύσεις, οι οποίες όταν αυξομειώνονται, συμπαρασύρουν μαζί τους και όλα τα υπόλοιπα οικονομικά μεγέθη².”

Η οικονομική κρίση αποτελεί τη μία από τις δύο φάσεις των οικονομικών διακυμάνσεων και συγκεκριμένα τη φάση της καθόδου, όταν δηλαδή η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε μια συνεχή συρρίκνωση (European Commission, 2009).

Για να οριστεί καλύτερα η οικονομική κρίση, χρησιμοποιούνται συνήθως οι έννοιες από τη θεωρία των οικονομικών διακυμάνσεων. Οι οικονομικές διακυμάνσεις ορίζονται, ως οι διαδοχικές αυξομειώσεις της οικονομικής δραστηριότητας μέσα σε μια οικονομία. Λέγονται αλλιώς και κυκλικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι³.

Με δεδομένη την παγκοσμιοποιημένη οικονομία και τη διάδοση πληροφοριών, οι αγορές και η οικονομία όχι μόνο αλλάζουν συνεχώς, αλλά αλλάζουν και γρήγορα. Μέσα σε συνθήκες δυσμενούς οικονομικού περιβάλλοντος, ξεπροβάλλουν κάποιες σημαντικές αλλαγές στα δεδομένα της αγοράς. Για παράδειγμα μια απότομη πτώση της ζήτησης επιφέρει αλλαγές στις προβλεπόμενες πωλήσεις και γενικότερα σε

² Σερετίδου Δ. (2012), “Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα: Πως φτάσαμε και που πάμε;”, Ιστοσελίδα: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/15189/3/SeretidouDimitraMsc2012.pdf>

³ European Commission, (2009), «Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses». European Economy, Brussels. σελ.1-87, Tab. Graph

ολόκληρο τον σχεδιασμό. Μια οικονομική κρίση φέρνει στο προσκήνιο όλους τους λανθασμένους μηχανισμούς και γίνεται η αρχή μιας νέας θεμελίωσης των θεωριών προς διόρθωση των παλαιότερων. Οι περισσότεροι επιχειρηματίες σήμερα όταν ακούνε για οικονομική κρίση, το πρώτο πράγμα που σκέφτονται είναι ότι είναι κάτι αρνητικό και κάτι που θα κάνει κακό στις επιχειρήσεις και για αυτό το λόγο μειώνουν τις επιχειρησιακές τους δραστηριότητες. Πολλοί είναι αυτοί όμως που βλέπουν την κρίση ως μια κατάσταση που αντί για προβλήματα, γεννά ευκαιρίες. Άλλωστε όπως θα αναφέρουμε παρακάτω με τη φάση της κρίσης, επέρχεται η ανάπτυξη, οπότε μπορούμε να πούμε ότι η κρίση θέτει τις βάσεις για μελλοντική ανάπτυξη. Βέβαια κάτι τέτοιο για να γίνει χρειάζεται πολύ μελέτη και προσοχή των ενεργειών και αποφάσεων που παίρνονται σε περιόδους κρίσης, αλλιώς τα αποτελέσματα δεν είναι απλά αρνητικά, αλλά καταστροφικά κάτι που γίνεται και σήμερα στη χώρα μας.

2.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Κάθε οικονομική κρίση, ανεξάρτητα από την μορφή της, το κράτος, την υπηρεσία ή τον οργανισμό στον οποίο ανακύπτει, έχει τα εξής χαρακτηριστικά⁴:

- Είναι κλιμακούμενη σε ένταση.
- Επικρατεί υψηλό αίσθημα ανασφάλειας και κινδύνου.
- Επηρεάζονται οι συνήθειες λειτουργίες και ρυθμοί.
- Διακινδυνεύει να πληγεί η δημόσια/διεθνής εικόνα της μονάδας/χώρας.
- Θα καταλήξει σε έλεγχο από τα αρμόδια κρατικά-διακρατικά όργανα ή και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.).

⁴ Βενιανάκης Μ, Δημήτρης Α. (2011), “Οι παθογένειες της Ελληνικής Οικονομίας και πολιτικές για να βγει από το οικονομικό αδιέξοδο που βρίσκεται σήμερα”,
Ιστοσελίδα:[http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse2/sdo/log/2011/BenianakisMixail,DimitrisAris/attached document-1305269861-564299-6925/benianakis_dimitris2011.pdf](http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse2/sdo/log/2011/BenianakisMixail,DimitrisAris/attached%20document-1305269861-564299-6925/benianakis_dimitris2011.pdf)

2.3 ΣΤΑΔΙΑ ΖΩΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Τα κύρια στάδια ζωής μιας οικονομικής κρίσης είναι τα εξής:

- 1) Στάδιο Διαμόρφωσης της κατάστασης ή Πρόδρομων συμπτωμάτων (Prodromal crisis stage)

Πάντα πριν εκδηλωθεί μια οικονομική κρίση, υπάρχουν κάποιες καταστάσεις και επισημάνσεις, για τις οποίες δεν λαμβάνονται μέτρα ή ενέργειες και παραλήψεις που οδηγούν σε ασυνήθιστες δραστηριότητες στο χώρο της οικονομίας. Όλα αυτά ονομάζονται πρόδρομα συμπτώματα και κάθε δραστηριότητα η οποία συμβαίνει, έχει τα δικά της συμπτώματα.

- 2) Στάδιο εκδήλωσης-κορύφωσης της κρίσης (Acute crisis stage)

Το στάδιο αυτό είναι η περίοδος κατά την οποία η οικονομική κρίση εκδηλώνεται και κυρίως κορυφώνεται. Η διάρκεια της περιόδου αυτής διαρκεί αναλόγως των χαρακτηριστικών της οικονομικής κρίσης που εκδηλώνεται.

- 3) Στάδιο των επιπτώσεων (Chronic crisis stage)

Το στάδιο αυτό είναι η περίοδος κατά την οποία παρατηρούνται και εκδηλώνονται οι επιπτώσεις από την οικονομική κρίση και οι συνέπειες της είναι ορατές.

- 4) Στάδιο επίλυσης-ομαλοποίησης (Crisis resolution stage)

Η τέταρτη και τελευταία φάση της οικονομικής κρίσης, είναι η περίοδος κατά την οποία το σύστημα αρχίζει να βρίσκει ξανά τους ρυθμούς που βρισκόταν πριν την εκδήλωση της κρίσης.⁵

⁵ Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ψηφιακό Σχολείο, "Οικονομικές Διακυμάνσεις- Πληθωρισμός-Ανεργία" Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Ιστοσελίδα: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3464/12>

2.4 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η οικονομική κρίση, ανεξαρτήτως σε πόσο μεγάλο βαθμό προσβάλλει μια οικονομία, θα έχει επιπτώσεις σε όλο το σύνολο της. Έτσι λοιπόν, μιλώντας κυρίως για μια χώρα, η κρίση θα επηρεάσει τόσο την οικονομική αλλά και την κοινωνική ζωή του οργανισμού. Σύμφωνα με τους οικονομολόγους Marmot και Bell: “Η οικονομική κρίση προκαλεί δραματικές επιπτώσεις στην κοινωνική ζωή, δεδομένου ότι η μείωση ή και η απουσία εισοδήματος προκαλεί απώλειες στην ευημερία και ωθεί μεγάλα τμήματα του πληθυσμού στη φτώχεια. Το διεθνές εμπόριο, ο ρυθμός της οικονομικής ανάπτυξης και η απασχόληση αντανακλούν σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η διεθνής οικονομία.”⁶

Ένας άλλος μεγάλος καθηγητής της Μακροοικονομικής, ο Joseph Stiglitz έφτασε στο συμπέρασμα ότι: “Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης διαφοροποιούνται όχι μόνο μεταξύ των χωρών, όπου οι χώρες χαμηλής και μέσης ανάπτυξης πλήττονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τις αναπτυγμένες χώρες, αλλά και στο εσωτερικό των χωρών, έτσι ώστε οι χειρόνακτες εργάτες και τα άτομα με χαμηλή εκπαίδευση να υφίστανται τις πλέον δυσμενείς επιπτώσεις σε σχέση με τα άτομα υψηλής εκπαίδευσης της μεσαίας και ανώτερης τάξης”. Όταν ξεσπά μια οικονομική κρίση σε μια χώρα αυτόματα δημιουργούνται πολλές δραματικές επιπτώσεις στη ζωή των πολιτών σε κοινωνικό αλλά και ψυχολογικό επίπεδο. Η απώλεια και η μείωση των εισοδημάτων δημιουργεί φτώχεια σε μεγάλα μέρη του πληθυσμού. Επίσης, μεγάλα μέρη του πληθυσμού βρίσκονται σε κίνδυνο να χάσουν τις εργασίες τους και δημιουργείται έτσι εργασιακή ανασφάλεια. Από τα τέλη του 2008 η ανεργία άρχισε να αυξάνεται. Όσο περνάνε τα χρόνια ο αριθμός των ανέργων και των φτωχών αυξάνεται με ραγδαίους ρυθμούς, κάτι που θα δούμε και σε επόμενο κεφάλαιο της εργασίας μας. Η κατάσταση αυτή απειλεί κυρίως τις χώρες χαμηλής και μέσης ανάπτυξης, καθώς και στο εσωτερικό των χωρών τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, ενώ αποδεικνύει τρία βασικά αλληλοσυνδεδεμένα προβλήματα⁷:

⁶ Ιστοσελίδα:

http://el.wikibooks.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7_%CE%91%CE%B9%CF%84%CE%AF%CE%B5%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1%13

⁷ Ιστοσελίδα:

<http://el.wikibooks.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC>

- Την αυξανόμενη τάση των ανισοτήτων στο εσωτερικό των χωρών,
- Την ανισοτιμία στις συνθήκες κοινωνικής προστασίας και υγείας, και
- Τα επείγοντα ζητήματα της κλιματικής αλλαγής και της οικολογικής υποβάθμισης

Συνοπτικά οι κύριες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι οι εξής⁸:

1. Κρίση ρευστότητας, καθώς μέσω της μη χορήγησης επαγγελματικών και καταναλωτικών δανείων, θα τεθεί πρόβλημα ρευστότητας στην αγορά και την κατανάλωση.
2. Δυσκολία παροχής δανείων.
3. Αύξηση επιτοκίων, βραχυπρόθεσμα μείωση επενδυτικής δραστηριότητας και περιορισμός καταναλωτικής πίστης.
4. Μείωση παραγωγής, μείωση κατανάλωσης, μείωση εθνικού εισοδήματος.
5. Μείωση του εμπορικού ισοζυγίου.
6. Δραματική πτώση της τιμής του πετρελαίου και, συνεπώς, μείωση του κόστους παραγωγής.
7. Πτώση του πληθωρισμού και, συνεπώς, σε επόμενη φάση δημιουργία ζήτησης.
8. Πτώση στις τιμές των πρώτων υλών και συνεπακόλουθη μείωση του κόστους και του πληθωρισμού.
9. Πτώση στις τιμές των ακινήτων και άρα ευκαιρίες για αγορές.

Επίσης χάρη στην οικονομική κρίση προκαλούνται και οι παθογένειες, οι οποίες δεν αφήνουν την οικονομία να λειτουργήσει ομαλά και την δυσκολεύουν να φτάσει στην άνοδο. Με λίγα λόγια έχουμε:

- Αύξηση του δημόσιου χρέους
- Αύξηση φόρων με συνέπεια την αύξηση την φοροδιαφυγής
- Προβλήματα στο Ασφαλιστικό
- Έντονη Γραφειοκρατία

%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7._%CE%91%CE%B9%CF%84%CE%AF%CE%B5%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1 14

⁸ <http://el.wikibooks.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC>

- Υψηλή Ανεργία
- Έλλειμμα Παραγωγικότητας
- Αποθάρρυνση Επενδύσεων
- Προβλήματα στο Νομικό-Δικαστικό Σύστημα
- Υπερκατανάλωση Παρατεταμένη ανάλυση των παραπάνω παθογενειών θα γίνει στο τρίτο κεφάλαιο της έρευνας.

2.5 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΟΥΝ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΦΕΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΚΑΜΨΗ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο έγινε μια ανάπτυξη των βασικών χαρακτηριστικών κάθε φάσης ενός οικονομικού κύκλου. Εδώ παρουσιάζονται συνοπτικά οι κύριοι παράγοντες που οδηγούν μια οικονομία από τη φάση της ύφεσης σε αυτή της ανάκαμψης. Έτσι λοιπόν, έχουμε την συνεχή αυξητική τάση μεταξύ συνολικής ζήτησης και της συνολικής επένδυσης. Πιο συγκεκριμένα, η μείωση της προσφοράς των προϊόντων στη περίοδο της ύφεσης είναι αρκετά μεγάλη, ώστε να ανατρέπεται το ισοζύγιο εις βάρος της προσφοράς και υπέρ της ζήτησης. Επίσης, η μεγάλη ζήτηση οδηγεί σε αύξηση των επενδύσεων οι οποίες με τη σειρά τους δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας πράγμα που μεταφράζεται σε νέα αύξηση της ζήτησης εξαιτίας των μισθών που χορηγούνται στους εργαζόμενους που με τη σειρά της αυξάνει τις επενδύσεις. Αυτή λοιπόν η συνεχής αυξητική αλληλεπίδραση της συνολικής ζήτησης και της συνολικής επένδυσης δημιουργεί τα λεγόμενα πολλαπλασιαστικά και επιταχυντικά φαινόμενα τα οποία αυξάνουν συνεχώς την οικονομική δραστηριότητα εντός της οικονομίας.⁹ Άλλος σημαντικός παράγοντας είναι η τεχνολογική εξέλιξη και οι καινοτομίες. Τα πιο πάνω αναφερθέντα πολλαπλασιαστικά και επιταχυντικά φαινόμενα προήλθαν όχι από μια υπερβάλλουσα ζήτηση αλλά από μία αρχική αύξηση των επενδύσεων εξαιτίας της εξέλιξης της τεχνολογίας και των καινοτομιών. Τέτοιες ωθήσεις στις επενδύσεις είχαμε το 19ο αιώνα με την είσοδο της μηχανής στην παραγωγική διαδικασία και στον 20ο με την είσοδο των ηλεκτρονικών υπολογιστών και κυρίως με τη διάδοση του Ίντερνετ. Επίσης έχουμε την επεκτατική πολιτική ενός κράτους. Συχνά όταν δεν είναι ιδιαίτερα έντονη η οικονομική ύφεση ενδέχεται η οικονομία να οδηγηθεί στην ανάκαμψη από παρεμβατικά μέτρα του κράτους τα οποία γίνονται με σκοπό την ενδυνάμωση της ζήτησης, όπως για παράδειγμα μείωση των φόρων, είτε με ενίσχυση των επενδύσεων (π.χ. δημόσια έργα, μείωση του επιτοκίου), είτε με ενίσχυση της ζήτησης (π.χ. μείωση των φόρων) κ.λπ. Τελευταίος παράγοντας δεν θα μπορούσε να μην είναι άλλος από αυτόν της τύχης. Πολύ σπάνια, τυχαία γεγονότα είναι δυνατόν να οδηγήσουν την οικονομία στην ανάκαμψη όπως για παράδειγμα μια μαζική είσοδος ξένων επενδύσεων.

9

Ιστοσελίδα: http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse2/sdo/log/2011/BenianakisMixail,DimitrisAris/attached-document-1305269861-564299-6925/benianakis_dimitris2011.pdf

2.6 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΟΥΝ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΟΔΟ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ

Αφού λοιπόν είδαμε ποιοι είναι οι κύριοι παράγοντες που οδηγούν μια οικονομία από την ύφεση στην ανάκαμψη, τώρα θα δούμε πως γίνεται το αντίθετο, δηλαδή ποιοι είναι οι παράγοντες που οδηγούν από την άνοδο στην κρίση. Έτσι λοιπόν όπως αναφέραμε πριν για την σχέση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης, συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο. Δηλαδή, ενώ έχουμε αύξηση των επενδύσεων στην περίοδο της ανόδου, αυτό οδηγεί την προσφορά των προϊόντων στα ύψη, η οποία όμως δεν απορροφάτε πλήρως, με αποτέλεσμα να μειώνονται σιγά-σιγά οι επενδύσεις. Αυτό έχει ως συνέπεια να αυξάνεται η ανεργία, να μειώνονται οι μισθοί και να μειώνεται έτσι η συνολική ζήτηση. Αυτή τη φορά τα πολλαπλασιαστικά και επιταχυντικά φαινόμενα λειτουργούν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Όπως και πριν και τώρα το κράτος αποτελεί παράγοντα που οδηγεί μια οικονομία στην κάμψη. Το κράτος τις περισσότερες φορές για να καταπολεμήσει τον πληθωρισμό που παρατηρείται στη φάση της ανόδου, παίρνει μέτρα όπως η αύξηση των φόρων και των επιτοκίων. Αυτά τα μέτρα όμως, δεν βοηθούν να λυθεί το πρόβλημα αλλά το κάνουν να εκδηλωθεί πιο γρήγορα, καθώς αποτρέπει τις επιχειρήσεις να κάνουν επενδύσεις. Τέλος, έχουμε ξανά τα σπάνια τυχαία γεγονότα που μπορεί να οδηγήσουν στην κρίση, όπως για παράδειγμα μια μαζική μετανάστευση του πληθυσμού ή μια μαζική έξοδος επενδύσεων από τη χώρα λόγω πολιτικής αστάθειας.¹⁰

¹⁰ Σερετίδου Δ. (2012), "Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα: Πως φτάσαμε και που πάμε;", Ιστοσελίδα: <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/15189/3/SeretidouDimitraMsc2012.pdf>

2.7 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2010

2.7.1 Το ιστορικό της διεθνούς οικονομικής κρίσης¹¹

Από το 2004 έως το 2006, το επιτόκιο παρέμβασης στις ΗΠΑ αυξήθηκε από 1% σε 5,25%, κάτι που οδήγησε σε πτώση την αγορά κατοικίας. Οι πρώτες ενδείξεις της κρίσης εμφανίστηκαν το 2006. Την περίοδο εκείνη, οι τιμές των κατοικιών στις ΗΠΑ σταμάτησαν την ανοδική τους πορεία. Οι χρεοκοπίες νοικοκυριών που είχαν πάρει στεγαστικά δάνεια χαμηλής πιστοληπτικής αξιολόγησης (subprime) άρχισαν να πληθαίνουν, όταν τα επιτόκια αυξάνονταν. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των δανείων είχε τιτλοποιηθεί και πουληθεί σε αμοιβαία κεφάλαια σε άλλες τράπεζες και επενδυτές ανά τον κόσμο. Το Δεκέμβριο του 2006, ο οίκος αξιολόγησης Fitch προειδοποιούσε ότι ένας μεγάλος αριθμός οφειλετών με στεγαστικά δάνεια subprime θα αντιμετώπιζε προβλήματα το 2007, όταν θα ανανεώνονταν τα συμβόλαιά τους με νέα επιτόκια αγοράς. Στις 28 Δεκεμβρίου η Owit Mortgage Solutions, μια τράπεζα στην Καλιφόρνια που δάνειζε κυρίως στην αγορά των subprime κατέθεσε αίτηση πτώχευσης. Το Φεβρουάριο του 2007, η βρετανική τράπεζα HSBC ανακοίνωσε μια κεφαλαιακή απώλεια (απομείωση) \$10,5 δις, λόγω απωλειών της αμερικανικής θυγατρικής της Household Finance Corporation, την οποία είχε αγοράσει το 2003. Στις αρχές Απριλίου, η στεγαστική τράπεζα των ΗΠΑ New Century Financial κατέθεσε αίτηση πτώχευσης. Το Μάιο, η UBS αναγκάστηκε να κλείσει το Dillon Reed hedge fund μετά από ζημιές \$125 εκ. Τον Ιούνιο του 2007, η επενδυτική τράπεζα Bear Stearns αναγκάστηκε να κεφαλαιοποιήσει με \$3,2 δις ένα δικό της hedge fund το οποίο είχε επενδύσει σε στεγαστικά δάνεια subprime και παρουσίασε μεγάλες απώλειες, ενώ τον Ιούλιο ανακοίνωσε ότι δύο δικά της hedge funds είχαν χάσει το 90% της αξίας τους, περίπου \$1,4 δις. Τον Ιούλιο του 2007, οι οίκοι αξιολόγησης Standard & Poor's και Moody's ανακοίνωσαν την πρόθεσή τους να εξετάσουν την προηγούμενη βαθμολόγηση δανείων subprime ύψους περίπου \$18 δις για πιθανή υποβάθμιση. Ακολούθησε η Fitch. Πολλά προϊόντα που βασίζονταν σε δάνεια subprime υποβαθμίστηκαν από AAA σε A+ , δηλαδή κατά 4 βαθμίδες, κάτι που μέχρι τότε δεν συνέβαινε συχνά. Στις αρχές του 2008 οι μεγάλες τράπεζες άρχισαν να ανακοινώνουν διαγραφές αξιών από τα χαρτοφυλάκια που είχαν, καθώς

¹¹ Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας, Ιστοσελίδα: <http://external.webstorage.gr/images/Books-PDF/9789601423432.pdf> (σελ. 10)

οι τίτλοι που αφορούσαν τα δάνεια subprime αποδεικνύονταν «τοξικοί». Στα μέσα Μαρτίου η έκτη μεγαλύτερη επενδυτική τράπεζα των ΗΠΑ Bear Sterns, αποδέχθηκε την απορρόφησή της από την JP Morgan με αρκετό μέρος της εξαγοράς να χρηματοδοτείται από τη Fed, καθώς η μόνη εναλλακτική επιλογή της Bear Sterns ήταν η χρεοκοπία. Το καλοκαίρι υπήρξε πρόβλημα στην παγκόσμια αγορά με την μεγάλη αύξηση των τιμών του πετρελαίου και των πρώτων υλών. Στην Ευρωζώνη ο πληθωρισμός ανήλθε στο 4% τον Ιούλιο και στις ΗΠΑ ξεπέρασε το 5%. Στις 11 Ιουλίου ένα βαρέλι πετρέλαιο πωλούνταν 147,27 δολάρια στην αγορά της Ν. Υόρκης και η τιμή του ευρώ ξεπέρασε τα 1,6 δολάρια. Στα χρηματιστήρια το κλίμα ήταν αρνητικό και ο Dow Jones έπεσε από τις 13.000 μονάδες στα μέσα Μαΐου στις 11.000 τον Ιούλιο. Ακολούθησε η ισχυρή δόνηση των δύο πυλώνων της αμερικανικής αγοράς στεγαστικών δανείων: της Fannie Mae και Freddie Mac, όπου ενώ αρχικά είχε αποφασιστεί η οικονομική ενίσχυσή τους, στη συνέχεια κρατικοποιήθηκαν. Ακολούθησαν οι μεγαλύτερες μειώσεις επιτοκίων στην ιστορία, όπου σε Αμερική και Ιαπωνία τα επιτόκια σχεδόν μηδενίστηκαν, ενώ η δυστοκία στην αγορά εμφανίστηκε στα μέσα Οκτωβρίου όταν η μία τράπεζα αρνούσαν να χρηματοδοτήσει την άλλη.

2.7.2 Η χρεοκοπία της Lehman Brothers.¹²

Τη Δευτέρα 15 Σεπτεμβρίου 2008, η ιστορική επενδυτική τράπεζα Lehman Brothers κατέρρευσε λόγω ζημιών 60 δισ. δολαρίων, κυρίως από τοξικά προϊόντα καθώς χρησιμοποιούσε παραπλανητικές λογιστικές τεχνικές, ώστε να καλύψει την τραγική εικόνα που παρουσίαζαν τα οικονομικά της στοιχεία. Οι λογιστές της απέκρυψαν προσωρινά από τα βιβλία της, 50 δισ. δολάρια από περιουσιακά στοιχεία που είχαν πρόβλημα. Η τακτική αυτή είχε την ονομασία "Repo 105", σύμφωνα με την οποία η Lehman φέρεται να χρησιμοποίησε συμφωνίες επαναγοράς με στόχο την μείωση της μόχλευσης στον ισολογισμό της. Η πρώτη φορά, που η τράπεζα εφάρμοσε την συγκεκριμένη τακτική ήταν το 2001, όταν βρισκόταν κάτω από τον έλεγχο των αρμόδιων υπηρεσιών. Σύμφωνα με αναλυτές, ο τότε υπουργός Οικονομικών των ΗΠΑ Henry Merritt "Hank" Paulson, ο πρόεδρος της αμερικανικής Επιτροπής

¹² Στέφανος Νικήτας, 2013, Όταν άρχισε η κρίση: Η κατάρρευση της Lehman Brothers, Ιστοσελίδα: http://news247.gr/eidiseis/afieromata/otan_arxise_h_krish_h_katarreysh_ths_lehman_brothers.2409495.html

Κεφαλαιαγοράς (SEC) Charles Christopher Cox και ο τότε κεντρικός τραπεζίτης της Νέας Υόρκης Timothy Franz Geithner την άφησαν επίτηδες να χρεοκοπήσει. Την Πέμπτη 11 Σεπτεμβρίου ο επικεφαλής της Lehman Richard S. Fuldjr προσπάθησε να την πουλήσει. Όταν έκλεισε η Wall Street την Παρασκευή 12 Σεπτεμβρίου ο Paulson, που ήταν πεπεισμένος ότι η Lehman δεν θα μπορούσε να προχωρήσει, πήρε την κατάσταση στα χέρια του. Τη Δευτέρα 15 Σεπτεμβρίου 2008 η μέρα στη Wall Street ξεκίνησε με δύο συνταρακτικές ειδήσεις: την πτώχευση της Lehman Brothers αλλά και τη σωτηρία της Merrill Lynch, με την πώλησή της στην Bank of America. Αμέσως μετά την είδηση τα ευρωπαϊκά χρηματιστήρια κατέγραψαν απώλειες, με τη μεγαλύτερη να έχει το χρηματιστήριο του Λονδίνου που έκλεισε με ποσοστιαία μεταβολή προς τα κάτω της τάξης του 4,08%. Συνέπειες υπήρξαν και στην τιμή του πετρελαίου, που σημείωσε πτώση καθώς δημιουργήθηκαν ανησυχίες ότι τα αυξανόμενα οικονομικά προβλήματα σε παγκόσμιο επίπεδο θα προκαλέσουν περαιτέρω μείωση στη ζήτηση ενέργειας, κάνοντας τους επενδυτές να στραφούν σε άλλους τομείς. Άμεσα απάντησε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα η οποία διοχέτευε 30 δισεκατομμύρια ευρώ στη διατραπεζική αγορά της ευρωζώνης για να στηρίξει τις αγορές. Παράλληλα, δέκα μεγάλες τράπεζες δημιούργησαν ένα ταμείο 70 δισεκατομμυρίων δολαρίων από το οποίο θα μπορούσαν να αντλήσουν αν κινδύνευαν από προβλήματα ρευστότητας. Σ' αυτό το ταμείο "αντι-πτώχευσης" συμμετέχουν οι εξής τράπεζες: 1) Bank of America, 2) Citibank, 3) Goldman Sachs, 4) JP Morgan Chase, 5) Merrill Lynch, 6) Morgan Stanley, 7) Barclays, 8) Deutsche Bank και 9) οι Credit Suisse και UBS.

2.7.3 Η ΚΡΙΣΗ ΤΟ 2010

Το 2010 η χρηματοπιστωτική κρίση μετεξελίχθηκε σε κρίση δημόσιου χρέους ορισμένων χωρών της ζώνης του ευρώ, απειλώντας ευθέως τη σταθερότητα της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Η Ελλάδα βρέθηκε στο επίκεντρο, ως η πιο αδύναμη οικονομία της ζώνης του ευρώ, με μεγάλα ελλείμματα και σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα. Οι Ευρωπαίοι ηγέτες έλαβαν σημαντικές αποφάσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης και για την αποφυγή επανάληψής της, οι οποίες

συνιστούν την αρχή της σημαντικότερης προσπάθειας μεταρρύθμισης της ΟΝΕ από την ίδρυση της.

Στις 11 Φεβρουαρίου 2010, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων της ευρωζώνης δήλωσαν ότι στηρίζουν τις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης και τη δέσμευσή της να πράξει ό,τι χρειαστεί προκειμένου να εξασφαλίσει ότι θα επιτευχθούν οι φιλόδοξοι στόχοι, οι οποίοι είχαν τεθεί με το πρόγραμμα σταθερότητας. Το Μάρτιο του 2010 επιβεβαιώθηκε για άλλη μια φορά η παραπάνω στήριξη, με αποτέλεσμα το Μάιο του 2010 να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη – μέλη της ζώνης του ευρώ και το ΔΝΤ.

Η νομισματική πολιτική της ΕΚΤ το 2010 παρέμεινε διευκολυντική, ενώ το Ευρωσύστημα εξακολουθούσε να χρησιμοποιεί μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής, με σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών χρηματοδότησής και την ενίσχυση της ροής πιστώσεων από τις τράπεζες προς την πραγματική οικονομία. Τον Οκτώβριο του 2010, οι Ευρωπαίοι ηγέτες αποφάσισαν να εκτονώσουν τις πιέσεις με τη δημιουργία ενός μόνιμου μηχανισμού αντιμετώπισης των κρίσεων.

2.8 ΑΙΤΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ¹³

Το φαινόμενο της παγκόσμιας κρίσης είναι πολύπλοκο γιατί δεν υπάρχει μια αιτία, αφού επέδρασαν διαχρονικά πολλοί παράγοντες. Η παγκοσμιοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος έχει δημιουργήσει σχέσεις εξάρτησης αγορών, οικονομιών και χωρών σε βαθμό που οι τοπικές χρηματοοικονομικές κρίσεις μεταφέρονται με μεγάλη ταχύτητα στο διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα αλλά και στην πραγματική οικονομία σε τοπικό και παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι η κρίση του 2007, ξεκίνησε από το χρηματοπιστωτικό τομέα των ΗΠΑ, γρήγορα μετατράπηκε σε διεθνή κρίση κεφαλαιαγορών για να καταλήξει σε σημαντική παγκόσμια οικονομική ύφεση. Ο πανικός που δημιουργήθηκε από την πτώχευση της Lehman Brothers οδήγησε το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα σε κρίση ρευστότητας με φυγή καταθέσεων προς ασφαλέστερες επενδύσεις (κυβερνητικά ομόλογα) και μετρητά και πάγωμα των διατραπεζικών αγορών και των αγορών χρήματος και κεφαλαίου. Επίσης παρατηρήθηκε κάθετη μείωση των χρηματοδοτήσεων της οικονομίας και του παγκόσμιου εμπορίου ενώ οι επιχειρήσεις εκτιμώντας ότι η ζήτηση θα μειωθεί προχώρησαν σε μείωση των αποθεμάτων, απολύσεις προσωπικού και μειώσεις κόστους και παραγωγής με αποτέλεσμα η ανεργία να αυξάνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα. Μπορεί να αναφερθεί ως κεντρικό συμπέρασμα για τα αίτια της κρίσης ότι η παγκοσμιοποίηση των οικονομιών και των αγορών χρήματος και κεφαλαίου και η διεθνοποίηση των χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων δεν συνοδεύτηκαν από τις κατάλληλες μακροοικονομικές πολιτικές, την εποπτεία και τη δημιουργία ρυθμιστικού πλαισίου λειτουργίας του διεθνούς χρηματοπιστωτικού χώρου. Επίσης δεν έγιναν αντιληπτοί οι συστημικοί κίνδυνοι που προέκυψαν από την αλόγιστη ανάπτυξη του χώρου αυτού με αποτέλεσμα οι ζημιές του κλάδου να επιβαρύνουν τους φορολογούμενους πολίτες.

¹³ Τρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης, 2009, Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Ιστοσελίδα: http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_D EC2009.pdf (σελ. 12, 13)

2.9 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΕΣΑΝ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Παρακάτω αναλύονται οι πιο σημαντικοί παράγοντες που συντέλεσαν στη δημιουργία της κρίσης και οι οποίοι είναι οι εξής:

- Κυριαρχία νεοκλασικών αντιλήψεων¹⁴

Τις τελευταίες δεκαετίες επικράτησαν νεοκλασικές αντιλήψεις για τη λειτουργία της οικονομίας και της αγοράς που οδήγησαν στην υιοθέτηση ορισμένων βασικών αρχών λειτουργίας της διεθνούς οικονομίας όπως:

- Η σταθερότητα και η αρμονία της οικονομίας της αγοράς
- Η αποτελεσματικότητα των ελεύθερων αγορών χρήματος και κεφαλαίου, οι οποίες πάντα προσδιορίζουν τις σωστές τιμές όπως ανέφερε ο E. Fama
- Η ικανότητα των αγορών να αυτορυθμίζονται χωρίς παρεμβάσεις όπως και να αυτοεποπτεύονται με παράλληλη εφαρμογή της αρχής της ελάχιστης εποπτείας και παρέμβασης
- Η πεποίθηση ότι οι οικονομικές μονάδες διέπονται από αρμονική λειτουργία στη λήψη αποφάσεων και η συμπεριφορά τους οδηγεί σε σωστή λειτουργία της οικονομίας της αγοράς όπως ανέφερε ο R. Lucas
- Η πεποίθηση ότι η κερδοσκοπία αποτελεί παράγοντα σταθεροποίησης στις αγορές
- Η άποψη ότι οι μέτοχοι των εταιρειών και των τραπεζών έχουν τα μέσα να επιβάλλουν ορθολογισμό και έλεγχο στη διοίκηση των εταιρειών ώστε να είναι κοινά τα συμφέροντα των μετόχων και των διοικούντων ενώ παράλληλα οι εταιρικές επιδιώξεις να οδηγούν το οικονομικό σύστημα σε σταθερή λειτουργία (π.χ. ότι είναι καλό για τη Citibank είναι καλό για την Αμερική)

Παράλληλα υποβιβάστηκαν οι κεϋνσιανές αναλύσεις για τα όρια του ορθολογισμού και το ρόλο της αβεβαιότητας στην οικονομική και επενδυτική δραστηριότητα. Αυτές αναφέρονταν στην ύπαρξη ασταθειών που αναπτύσσονται στην οικονομία και καθιστούν απαραίτητες τη μακροοικονομική πολιτική μαζί με την εποπτεία και

¹⁴ Τρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης, 2009, Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Ιστοσελίδα: http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_D EC2009.pdf (σελ. 13, 14)

ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού χώρου. Έτσι λίγοι οικονομολόγοι και αναλυτές είχαν προβλέψει την καταστροφή ενώ οι περισσότεροι διαμορφωτές της οικονομικής πολιτικής δεν αναφερόταν στην πιθανότητα αποτυχίας της οικονομίας της αγοράς.¹⁵

- Μακροοικονομικές ανισορροπίες¹⁶

Οι μακροοικονομικές ανισορροπίες αφορούν τα υψηλά ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών που οδήγησαν σε φτηνό χρήμα, μεγάλη ρευστότητα και χαμηλά επιτόκια. Οι παράγοντες αυτοί δημιούργησαν μια τεράστια αύξηση της χρηματοοικονομικής μόχλευσης των νοικοκυριών, των θεσμικών χρηματοπιστωτικών οργανισμών και των εταιρειών ενώ παράλληλα υπήρξε και ραγδαία διάδοση των δομημένων προϊόντων κυρίως στις ΗΠΑ, τη Μεγάλη Βρετανία και την Ευρώπη. Αποτέλεσμα των παραγόντων αυτών ήταν η αύξηση τιμών κινητών και ακινήτων αξιών παγκοσμίως καθώς και η επιδίωξη υψηλών αποδόσεων από τους επενδυτές. Τα πραγματικά και τα ονομαστικά επιτόκια έφθασαν κοντά στο 1% το 2006, από 4,5% στις αρχές της δεκαετίας με αποτέλεσμα:

→ Οι θεσμικοί ιδιώτες και επενδυτές είτε να επιδιώκουν υψηλότερες αποδόσεις μέσω απόκτησης δομημένων χρηματοοικονομικών προϊόντων υψηλού κινδύνου είτε να δανείζονται με ευνοϊκούς όρους για ανάπτυξη κινητών και ακίνητων αξιών

→ Οι διεθνείς χρηματοπιστωτικοί για να ικανοποιήσουν τους πελάτες τους και να βελτιώσουν την κερδοφορία τους άρχισαν α) να προσφέρουν πολύπλοκα δομημένα προϊόντα με αντίστοιχα υποσχόμενες υψηλότερες αποδόσεις β) να δημιουργούν νέες αγορές π.χ. τιτλοποιήσεις στεγαστικών δανείων για την κάλυψη ή και τη μεταφορά του κινδύνου σε τρίτους γ) να κάνουν πιο χαλαρά τα κριτήρια τραπεζικών χρηματοδοτήσεων ειδικά στις ΗΠΑ στον τομέα των στεγαστικών δανείων. Στο περιβάλλον αυτό αναπτύχθηκαν ταχύτατα νέοι κερδοσκοπικοί οργανισμοί, χαλαρά εποπτευόμενοι όπως hedge funds, SIVs, ενώ παράλληλα οι διεθνείς τράπεζες άρχισαν να κερδοσκοπούν, αυξάνοντας την ένταση της παγκόσμιας κερδοσκοπίας.

¹⁵ Τρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης, 2009, Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Ιστοσελίδα: http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_D EC2009.pdf (σελ. 13, 14)

¹⁶ Τρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης, 2009, Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Ιστοσελίδα: http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_D EC2009.pdf (σελ. 14, 15)

- Φούσκα ακινήτων¹⁷

Από το 2001, οι τιμές των ακινήτων ξεκίνησαν μια ανοδική πορεία, η οποία εξαπλώθηκε πολύ γρήγορα. Η άνοδος των τιμών των κατοικιών σταμάτησε στα μέσα του 2006 και στη συνέχεια οι τιμές άρχισαν να πέφτουν και να σταθεροποιούνται περίπου τον Απρίλιο του 2009. Η πτώση αυτή που διήρκησε για 3 χρόνια απελευθέρωσε την κρίση και οδήγησε σε καθυστερήσεις δόσεων των νοικοκυριών προς τις τράπεζες. Ορισμένα νοικοκυριά άρχισαν να αντιλαμβάνονται ότι η αξία του σπιτιού που αγόρασαν έπεσε κάτω από την αξία του δανείου και έδωσαν τα σπίτια τους στις τράπεζες.

Στην αρχική φούσκα των ακινήτων στις ΗΠΑ συνέβαλλε και η ραγδαία αύξηση των δανείων μειωμένης εξασφάλισης (subprime) χωρίς να επιδεικνύεται αντίστοιχα η ανάλογη τραπεζική εγκράτεια και ο έλεγχος για τον πιστωτικό κίνδυνο. Είναι γεγονός ότι η στεγαστική πίστη αυξήθηκε πολύ περισσότερο από τα υπόλοιπα δάνεια στις ΗΠΑ.

Η έλλειψη εγκράτειας δανεισμού από τις τράπεζες δικαιολογείται από το ότι η αξία του ενέχυρου σε ένα στεγαστικό δάνειο έως το 2006 συνεχώς αυξανόταν και συνεπώς ο κίνδυνος πτώχευσης του νοικοκυριού δεν θα δημιουργούσε σημαντικές απώλειες για τις τράπεζες. Επιπλέον δικαιολογείται από τη δυνατότητα τιτλοποίησης των στεγαστικών δανείων, όπου οι τράπεζες έδωχαν τα δάνεια και κατ' επέκταση τον πιστωτικό κίνδυνο από τον ισολογισμό τους, ενώ αύξαναν τη ρευστότητά τους ώστε να παρέχουν νέα στεγαστικά ή άλλα δάνεια.

- Κερδοσκοπία των τραπεζών¹⁸

Η σημαντικότερη αιτία της κρίσης συνδέεται με τη μετατόπιση των στόχων των τραπεζών από τη χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας και των επενδύσεων στην κερδοσκοπία. Σημαντικό ρόλο στον παραπάνω μετασχηματισμό διαδραμάτισαν:

¹⁷ Τρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης, 2009, Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Ιστοσελίδα: http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_DEC2009.pdf (σελ 22-23)

¹⁸ Τρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης, 2009, Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Ιστοσελίδα: http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_DEC2009.pdf (σελ. 15, 16, 25, 26)

→ Η παγκοσμιοποίηση μαζί με την απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος που δεν συνοδεύτηκε από την αναβάθμιση της εποπτείας και των ελέγχων

→ Οι κερδοσκοπικές συμπεριφορές απληστίας ορισμένων διοικήσεων διεθνών τραπεζών που δεν προάσπισαν τα συμφέροντα των μετόχων αλλά τα δικά τους βραχυχρόνια συμφέροντα (π.χ. η UBS απέκτησε δεκάδες δισεκ. τιτλοποιημένα αμερικανικά ομόλογα)

→ Η συστηματική υποτίμηση από τις διοικήσεις των διεθνών τραπεζών της πολυπλοκότητας των κινδύνων από τις τιτλοποιήσεις, τα παράγωγα, τη χρηματοοικονομική μόχλευση και τη χρηματοδότηση των τραπεζών από τις κεφαλαιαγορές και τη διατραπεζική αγορά

→ Η παροχή λανθασμένων κινήτρων αναφορικά με τις αμοιβές των στελεχών στο διεθνή τραπεζικό χώρο. Αυτό ευνοούσε τις βραχυχρόνιες κερδοσκοπικές δραστηριότητες των στελεχών εις βάρος των μετόχων και τελικά της κοινωνίας (απόλυση αποτυχημένων διοικήσεων ζημιογόνων τραπεζών με αποζημιώσεις δεκάδων εκατ.)

→ Η έλλειψη διεθνών λογιστικών προτύπων αναφορικά με τις μεθόδους αποτίμησης σε τρέχουσες τιμές επενδυτικών στοιχείων του ενεργητικού των τραπεζών καθώς και των στοιχείων εκτός ισολογισμού

→ Οι ανεπαρκείς αξιολογήσεις κινδύνων που εφάρμοσαν διεθνείς εταιρείες (Moody's, Fitch) είχαν ως αποτέλεσμα την αξιολόγηση 70.000 διεθνών εκδόσεων στη βαθμίδα AAA, δηλαδή ελαχίστου κινδύνου. Αυτό συνέβαινε γιατί οι εκδότες κάλυπταν τα έξοδα αξιολόγησης ενώ τα τελευταία θα έπρεπε να πληρώνουν οι αγοραστές για την προστασία τους

→ Η υψηλή μόχλευση των νοικοκυριών που ευθύνεται κατά ένα μέρος για την μεγάλη άνοδο των τιμών των κατοικιών καθώς και η μόχλευση που είχαν οι επενδυτικές τράπεζες στις ΗΠΑ και αλλού.

Η υψηλή μόχλευση με βραχυχρόνιο δανεισμό υπήρξε η αιτία της γρήγορης μετάδοσης της κρίσης από την αγορά των δανείων subprime στις αγορές άλλων περιουσιακών στοιχείων. Υψηλή μόχλευση σημαίνει λιγοστά ίδια κεφάλαια και

υψηλός δανεισμός σε σχέση με το ενεργητικό ενός χρηματοοικονομικού ιδρύματος. Ο δανεισμός που χρηματοδοτούσε τις επενδύσεις ήταν κυρίως βραχυχρόνιος με αποτέλεσμα όταν οι τιμές των περιουσιακών στοιχείων στα οποία είχαν επενδύσει οι τράπεζες άρχισαν να πέφτουν και οι αγορές αντιλήφθηκαν την κεφαλαιακή απώλεια των τραπεζών που δάνεισαν τότε δυσκόλεψαν ή αρνήθηκαν την ανανέωση της βραχυχρόνιας χρηματοδότησης, αναγκάζοντας έτσι τις τράπεζες να προβαίνουν σε πωλήσεις άλλων περιουσιακών στοιχείων, συμπιέζοντας τις τιμές των περιουσιακών στοιχείων περισσότερο προς τα κάτω.

Η έλλειψη επαρκών κεφαλαίων έχει αρνητική επίδραση στο ενεργητικό των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και δημιουργεί τη λεγόμενη απομόχλευση. Οι τράπεζες προσπαθούν να κρατήσουν το λόγο ιδίων κεφαλαίων προς ενεργητικό σταθερό, μειώνοντας τον παρονομαστή όταν δεν μπορούν να αυξήσουν τον αριθμητή. Η μείωση όμως του παρονομαστή είναι πολλαπλάσια της αρχικής μείωσης κεφαλαίων. Έτσι οι τράπεζες περιορίζουν το μέγεθος του ενεργητικού μέσω πωλήσεων στοιχείων όπως ομόλογα και μετοχές ή και περιορίζουν την παροχή νέων δανείων. Η πώληση στοιχείων του ενεργητικού αυξάνει την κρίση και η άρνηση νέου δανεισμού μεταδίδει την κρίση στην πραγματική οικονομία.

2.10 ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ¹⁹

Παρακάτω καταγράφονται ορισμένα αριθμητικά στοιχεία, τα οποία σχετίζονται με την κρίση και αναφέρουν ότι:

- i. Στις ΗΠΑ η αποταμίευση των νοικοκυριών από 7% στις αρχές της δεκαετίας του '90 μηδενίστηκε την περίοδο 2005 – 2007, ενώ η σχέση συνολικού χρέους νοικοκυριών προς διαθέσιμο εισόδημα αυξήθηκε από 85% το 1995 σε 135% το 2007.
- ii. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών των ΗΠΑ αυξήθηκε από \$ 180 δισεκ. το 1997 σε περίπου \$ 800 δισεκ. το 2007, ενώ παράλληλα τα δολαριακά συναλλαγματικά αποθέματα των Χωρών της Άπω Ανατολής και των πετρελαιοπαραγωγών χωρών έφθασαν τα \$6.5 τρισεκ. το 2008, ενώ ήταν \$2 τρισεκ. το 2000. Έτσι το 60% του συνολικού Δημοσίου Χρέους των ΗΠΑ ελεγχόταν από ξένους επενδυτές.
- iii. Το χρέος νοικοκυριών, τραπεζών και επιχειρήσεων στη Μεγάλη Βρετανία αυξήθηκε από το 260 % του ΑΕΠ το 2001 στο 460% το 2007.
- iv. Η ονομαστική αξία των παραγώγων, που διαπραγματεύονται σε διεθνείς αγορές ξεπέρασε τα \$500 τρισεκ. το 2007, και σε μη οργανωμένες αγορές (over – the – counter) τα \$540 τρισεκ., σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών, αυξανόμενη 6 φορές σε 10 χρόνια ενώ οι χρηματοπιστωτικές τιτλοποιήσεις έφθασαν τα \$16 τρισεκ. μέσα σε διάρκεια λίγων ετών, και τα CDOs τα \$60 τρισεκ. από \$3 τρισεκ. μέσα σε 5 χρόνια.
- v. Τα hedge funds έφθασαν τα \$2 τρισεκ. με βαθμό μόχλευσης
 - a. 15 φορές των ιδίων κεφαλαίων τους. – Τα private equity funds ανήλθαν σε πάνω από \$ 1.5 τρισεκ. με δυνατότητες μόχλευσης των κεφαλαίων τους 3-4 φορές.
- vi. Η σχέση ενεργητικού προς ίδια κεφάλαια για ορισμένες διεθνείς επενδυτικές τράπεζες έφθασε τις 60 φορές.
- vii. Υπήρχαν ευρωπαϊκές εμπορικές τράπεζες με δάνεια προς καταθέσεις πελατών πάνω από 200%.

¹⁹ Τρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης, 2009, Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Ιστοσελίδα: http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_D EC2009.pdf (σελ. 15, 16)

- viii. Η AIG, η μεγαλύτερη αμερικάνικη ασφαλιστική εταιρεία στον κόσμο, είχε βιβλίο παραγώγων \$ 2 τρισεκ., τα οποία ήταν κυρίως CDOs.

2.11 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ²⁰

Οι κεφαλαιακές απώλειες των τραπεζών (απομειώσεις) δημιούργησαν προβλήματα φερεγγυότητας και οδήγησαν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε απομόχλευση. Τράπεζες που δάνειζαν στο παρελθόν 50 φορές τα ίδια κεφάλαιά τους αναγκάστηκαν να μειώσουν το δανεισμό προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, θεσπίζοντας αυστηρότερα πιστωτικά κριτήρια και περιορίζοντας τις πιστώσεις.

Η απομόχλευση οδηγεί τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά σε δραστικό περιορισμό των δραστηριοτήτων τους, που σημαίνει μείωση προσωπικού, αύξηση της ανεργίας, λιγότερη παραγωγή, μικρότερο εισόδημα και μεγαλύτερη ύφεση. Η έλλειψη πιστώσεων μαζί με την πτώση της καταναλωτικής και επιχειρηματικής εμπιστοσύνης συνέβαλλε στην κατάρρευση του παγκόσμιου εμπορίου. Το παγκόσμιο εμπόριο διαχρονικά έχει σημειώσει πτώση σε τρεις περιόδους: κατά την διάρκεια της πετρελαϊκής κρίσης το 1974-75, το 1982-83 και το 2001-02 με το σπάσιμο της φούσκας των τεχνολογικών μετοχών και τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου.

Το διεθνές εμπόριο είναι διαχρονικά ευαίσθητο σε μεταβολές του ΑΕΠ. Ο μέσος όρος αύξησης του πραγματικού ΑΕΠ την περίοδο 1980 – 2008 ήταν 3,3% ενώ η αύξηση του παγκόσμιου εμπορίου ήταν 6,8%. Η οικονομετρική ανάλυση δείχνει ότι η ελαστικότητα του εμπορίου ως προς την οικονομική δραστηριότητα ήταν 2,3, δηλαδή μια πτώση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας κατά μία ποσοστιαία μονάδα (1%) οδηγεί σε πτώση του παγκόσμιου εμπορίου κατά 2,3 ποσοστιαίες μονάδες (2,3%). Σύμφωνα με τη Freund (2009), κατά τη διάρκεια των προηγούμενων τεσσάρων μεταπολεμικών υφέσεων το παγκόσμιο εμπόριο μειώθηκε 4,8 φορές

²⁰ Τρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης, 2009, Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Ιστοσελίδα: http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_D EC2009.pdf (σελ. 34, 35, 36)

περισσότερο από ότι το παγκόσμιο ΑΕΠ. Όμως το 2009, η πτώση ξεπέρασε το -14% και ήταν πολύ μεγαλύτερη από ότι αναμενόταν με βάση τις προηγούμενες υφέσεις.

Οι αιτίες της μεγάλης πτώσης σύμφωνα με τους επενδυτές είναι η σύνθεση του παγκόσμιου εμπορίου και η παγκοσμιοποίηση. Η ύφεση προκάλεσε περιορισμό στην κατανάλωση και την παραγωγή κάποιων αγαθών π.χ. διαρκή καταναλωτικά αγαθά και αγαθά που αφορούν την παραγωγή αυτών. Η παραγωγή αυτών των αγαθών αποτελεί μικρό μέρος του παγκόσμιου ΑΕΠ αλλά το σύνολο σχεδόν του διεθνούς εμπορίου. Έτσι η μείωση της ζήτησης στην παγκόσμια οικονομία αφορούσε μέρος μόνο της παγκόσμιας παραγωγής αλλά το σύνολο σχεδόν του διεθνούς εμπορίου. Η δεύτερη αιτία αφορά την παγκοσμιοποίηση και τη δημιουργία διεθνών αλυσίδων παραγωγής. Η δημιουργία νέων οικονομιών και η κατάργηση των περιορισμών στο εμπόριο βοήθησαν στην ανάπτυξή τους. Μεγάλο μέρος του παγκόσμιου εμπορίου αφορά τη μεταφορά πρώτων υλών από χώρες που κατασκευάζονται κάποια μέρη των τελικών προϊόντων, σε χώρες που γίνεται η συναρμολόγηση και από εκεί πραγματοποιείται η μεταφορά του τελικού προϊόντος στον καταναλωτή. Αυτή η διαδικασία σε συνδυασμό με τη χρήση μεθόδων παραγωγής just-in-time βοηθούν στην πιο άμεση μετάδοση της κρίσης από την πλευρά της ζήτησης. Πριν από μια δεκαετία μια πτώση στις λιανικές πωλήσεις στις ΗΠΑ θα έπαιρνε μερικούς μήνες για να επηρεάσει την παραγωγή των εργοστασίων και πολύ περισσότερο για να φτάσει στους προμηθευτές αυτών των εργοστασίων. Σήμερα η μετάδοση μέσω των διεθνών αλυσίδων παραγωγής γίνεται σχεδόν αστραπιαία.

2.12 ΠΩΣ Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΡΙΣΗ ΕΠΗΡΕΑΣΕ ΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ

Η οικονομική κρίση στην ευρωζώνη έχει τρεις διαφορετικές εκφάνσεις οι οποίες είναι: α) κρίση τραπεζικού τομέα β) κρίση δημοσίου χρέους γ) κρίση στάσης επενδύσεων. Παρακάτω αναλύονται ξεχωριστά οι τρεις διαφορετικές εκφάνσεις που αναφέρθηκαν.

• Κρίση τραπεζικού τομέα²¹

Η οικονομική κρίση του 2008 μεταφέρθηκε γρήγορα στην Ευρώπη, καθώς οι χρηματιστηριακές υπερβολές και η συσσώρευση τοξικών χρεογράφων δεν αποτελούσαν χαρακτηριστικά μόνο των Αμερικανικών επενδυτικών τραπεζών. Το τραπεζικό σύστημα της Ευρώπης αποδείχθηκε αδύναμο, κάτι που οδήγησε τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις στο να χορηγήσουν τεράστιες ποσότητες ρευστότητας, καθώς και να εθνικοποιήσουν μεγάλα τραπεζικά ιδρύματα, με σκοπό να αποφευχθεί η ολοκληρωτική κατάρρευση. Η εξάλειψη του διατραπεζικού δανεισμού, η συνεχής αναζήτηση ρευστότητας από την Ε.Κ.Τ. και η αποταμίευση της ρευστότητας αυτής, ένα μικρό μέρος της οποίας μετατρέπεται σε δανεισμό προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά, υποδηλώνουν το μέγεθος του προβλήματος. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 2010, οι διατραπεζικές πιστώσεις μειώθηκαν κατά 22% στην Ιταλία, 10% στην Ισπανία, 15% στην Αυστρία και κατά 3% στη Γαλλία, ενώ τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας αναφέρουν ότι οι δανειακές ροές των ευρωπαϊκών τραπεζικών ιδρυμάτων προς τις επιχειρήσεις ήταν αρνητικές κατά €107 δις. το 2009 και κατά €8 δις. το 2010.

• Κρίση δημοσίου χρέους²²

Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στα ελλείμματα των γενικών κυβερνήσεων και στο συνολικό χρέος των ευρωπαϊκών χωρών υπήρξε γενικότερο φαινόμενο. Το

²¹ Παρατηρητήριο Κρίσης, Η Τριπλή Κρίση που απειλεί την ευρωζώνη: Κρίση Τραπεζικού Τομέα, Κρίση Δημοσίου Χρέους, Κρίση Στάσης Επενδύσεων, Ιστοσελίδα:

<http://www.ineobservatory.gr/userfiles/file/parathrhthrio-krisis-5.pdf> (σελ. 1, 3)

²² Παρατηρητήριο Κρίσης, Η Τριπλή Κρίση που απειλεί την ευρωζώνη: Κρίση Τραπεζικού Τομέα, Κρίση Δημοσίου Χρέους, Κρίση Στάσης Επενδύσεων, Ιστοσελίδα:

<http://www.ineobservatory.gr/userfiles/file/parathrhthrio-krisis-5.pdf> (σελ. 2)

συνολικό έλλειμμα των χωρών της ευρωζώνης έφθασε το 2009 στο 6,3% του ΑΕΠ και ήταν υπερδιπλάσιο του ορίου που θέτει το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και υπερτριπλάσιο από το έλλειμμα του προηγούμενου έτους. Μόνο σε 5 από τα 27 κράτη-μέλη της Ε.Ε. υπήρξε συμμόρφωση κατά το έτος αυτό εντός του ορίου του 3%, ενώ άλλα 5 κράτη-μέλη είδαν το έλλειμμα να υπερβαίνει το 10% του ΑΕΠ τους. Αποτέλεσμα ήταν το συνολικό χρέος της ευρωζώνης να φθάσει το 80%, περίπου δέκα ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο σε σχέση με το 2008.

- Κρίση στάσης επενδύσεων²³

Η τελευταία έκφανση της οικονομικής κρίσης σχετίζεται με την πραγματική οικονομία και συνδέεται με την επενδυτική στασιμότητα, που επικρατεί τα τελευταία χρόνια. Στην Ε.Ε η ακαθάριστη επένδυση σε πάγιο κεφάλαιο, που αυξανόταν με υψηλούς ρυθμούς της τάξεως του 9% τα δύο τελευταία έτη πριν την κρίση, επιβραδύνθηκε στο 2% το 2008, όταν η κρίση έγινε ορατή και κατέρρευσε μειούμενη κατά 11,6% το 2009 όταν η κρίση πέρασε στην πραγματική οικονομία. Το 2010 μειώθηκε κατά 3,2%, ανερχόμενη πλέον σε επίπεδα χαμηλότερα αυτών του 2006. Η μείωση αυτή συνέβη παρά την μεγάλη αύξηση στην Γερμανία (5,7%), η οποία αντιπροσωπεύει από μόνη της περίπου το 1/5 της συνολικής ακαθάριστης επένδυσης σε πάγιο κεφάλαιο στην Ε.Ε., μία άνοδο η οποία έχει σχέση κυρίως με την αύξηση των γερμανικών εξαγωγών προς μη ευρωπαϊκές χώρες παρά με τη ζήτηση στο εσωτερικό της Ευρώπης. Η πτώση της ακαθάριστης επένδυσης οφείλεται στα προβλήματα του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος αλλά και στη μείωση της ζήτησης στην ευρωπαϊκή και στην αμερικανική οικονομία. Η χρηματοδότηση παραγωγικών επενδύσεων από το τραπεζικό σύστημα έχει μειωθεί δραστικά λόγω της αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων των τραπεζών, καθώς και από το γεγονός ότι η όποια ρευστότητα παρέχεται, χρησιμοποιείται για την κάλυψη των ζημιών που προκάλεσε η κρίση του 2008. Η μείωση της ζήτησης οφείλεται όχι μόνο στην κρίση αλλά και στα σκληρά προγράμματα λιτότητας που εφαρμόστηκαν από το σύνολο σχεδόν των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων, οι οποίες πίστευαν ότι αυτά θα έδιναν λύση στο πρόβλημα της κρίσης.

²³ Παρατηρητήριο Κρίσης, Η Τριπλή Κρίση που απειλεί την ευρωζώνη: Κρίση Τραπεζικού Τομέα, Κρίση Δημοσίου Χρέους, Κρίση Στάσης Επενδύσεων, Ιστοσελίδα: <http://www.ineobservatory.gr/userfiles/file/parathrhthrio-krisis-5.pdf> (σελ. 3,4)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο – Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ελληνική γλώσσα είναι μια κατεξοχήν καλλιεργημένη γλώσσα, αφού σμιλεύτηκε επί τριάντα και πλέον αιώνες στην έκφραση λεπτών εννοιών της φιλοσοφίας και της επιστήμης. Αποτελεί προϊόν αδιάκοπης εξέλιξης και κατέχει ξεχωριστή θέση ανάμεσα στις 2.700 γλώσσες του κόσμου. Είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα γλώσσας με αδιάσπαστη ιστορική συνέχεια και με τέτοια δομική και λεξιλογική συνοχή που να επιτρέπει να μιλάμε για μια ενιαία ελληνική γλώσσα από την αρχαιότητα έως και σήμερα. Είναι ευρέως γνωστό ότι έδωσε πολλές δάνειες λέξεις πολιτισμού στις ευρωπαϊκές γλώσσες, με αποτέλεσμα η επιστημονική ορολογία των ευρωπαϊκών γλωσσών να βασίζεται στην ελληνική ή λατινοελληνική ορολογία.

Οι Έλληνες ανήκουν στους προνομιούχους λαούς, που χρησιμοποιώντας τη γραφή, μπόρεσαν να αναπτύξουν, να διαδώσουν και διασώσουν το μεγάλο πολιτισμό που δημιούργησαν, σε αντίθεση με τους λαούς που δε γνώρισαν γραφή και παρέμειναν στο σκότος της ιστορίας.

Το λεξιλόγιο της ελληνικής αποτελεί ανευδή μάρτυρα της αδιάκοπης συνέχειας της ελληνικής γλώσσας και του ενιαίου χαρακτήρα της, αφού κανείς Έλληνας ή ξένος δε μπορεί να διακρίνει αν μια σύγχρονη ελληνική λέξη είναι αρχαία, βυζαντινή ή νεότερη.

Για να διαπιστώσει κανείς την οικουμενικότητα της ελληνικής γλώσσας θα πρέπει να επικεντρωθεί στα εξής:

1. Στα ανεπανάληπτα σε σύλληψη, πρωτοτυπία, βάθος και πλούτο ιδεών κείμενα των μεγάλων Ελλήνων στοχαστών
2. Στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας, καθώς στη μετακλασική περίοδο με το Μέγα Αλέξανδρο, η ελληνική γλώσσα υπήρξε η πρώτη παγκόσμια γλώσσα τόσο στις συναλλαγές όσο και μεταξύ των πολιτισμών.
3. Στο γεγονός ότι οι Έλληνες υπήρξαν οι ίδιοι οι πρώτοι μελετητές της ελληνικής και, γενικότερα, της ανθρώπινης γλώσσας σε συνδυασμό με το ότι η ανάλυση της ελληνικής γλώσσας από τους αρχαίους γραμματικούς και φιλοσόφους αποτέλεσε τη βάση της ανάλυσης όλων των μετέπειτα γλωσσών.

Στο κύρος που απέκτησε διεθνώς η ελληνική γλώσσα της Καινής Διαθήκης, η γλώσσα των μεγάλων Πατέρων της Χριστιανικής Εκκλησίας και καθόλου λιγότερο ως η κατεξοχήν γλώσσα της υμνογραφίας και της εκκλησιαστικής λατρείας.

3.2 Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η χάραξη της ελληνικής γλωσσικής πολιτικής συναρτάται τόσο με την ελληνική εξωτερική πολιτική όσο και με τις προτεραιότητες του εκπαιδευτικού συστήματος.

Σε γεωπολιτικό επίπεδο, η Ελλάδα ανήκει στα Βαλκάνια, τη νοτιοανατολική Μεσόγειο, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρώπη γενικότερα. Ένας γλωσσικός προγραμματισμός από την ελληνική πλευρά, όπως ευκρινώς υποστηρίζει ο Παπαρίζος (1997: 25), θα έπρεπε λοιπόν να λάβει σοβαρά υπόψη του τη γεωπολιτική θέση της Ελλάδας, υπολογίζοντας πάντα τις εξελίξεις που παρατηρούνται στα Βαλκάνια και την ανατολική Μεσόγειο. Τη στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στην ελληνική γλώσσα ο Παπαρίζος (1997, 97-98) τη χαρακτηρίζει από θετική ως ουδέτερη. Από τη μία πλευρά, προωθεί θεσμούς ελεύθερης διακίνησης και διάδοσης των γλωσσών και ορίζει την ελληνική γλώσσα ως επίσημη κοινοτική γλώσσα, ισότιμη των άλλων κοινοτικών γλωσσών.

Με αυτόν τον τρόπο, η ελληνική ευνοείται. Από την άλλη, ωστόσο, δεν δημιουργεί μία θετική πραγματικότητα για την ελληνική γλώσσα, αλλά απλώς επιτρέπει την ανάπτυξη ενός ευνοϊκού κλίματος για αυτήν, καθώς ενθαρρύνει, συντονίζει και υπόσχεται συνδρομή για την επαγγελματική εκπαίδευση, τη γλωσσική έρευνα, τη γλωσσική τεχνολογία και τον πολιτισμό στην Ευρώπη. Παράλληλα αποφεύγει την παρέμβαση σε γλωσσικά ζητήματα που υπόκεινται στην αρμοδιότητα των κρατών και δεν κατοχυρώνει ούτε ενισχύει τις λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες, όπως είναι η ελληνική, με ένα θεμελιακό νομικό κείμενο.

Τα ελληνικά, πάντως, φαίνεται ότι ενισχύονται από την ελεύθερη διακίνηση στον ευρωπαϊκό χώρο. Χρειάζεται όμως η κοινοτική πολιτική να στοχεύει στη δραστική ενίσχυση των επίσημων λιγότερο ομιλούμενων γλωσσών. Μία συνολική εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αποβλέπει στην εκμάθηση ξένων γλωσσών και στην ανάπτυξη της γλωσσικής τεχνολογίας πρέπει να λάβει υπόψη της τη γενική εκπαίδευση, διαφορετικά δεν θα έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Τέλος, μία πολιτική προώθησης της μετάφρασης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς θα μπορούσε να αποβεί θετική για την ελληνική γλώσσα, όχι όμως και μία πολιτική γλωσσικής αποκέντρωσης, αφού αυτή θα οδηγούσε στον περιορισμό της

γλώσσας στο κράτος στο οποίο ομιλείτε και θα την εξέθετε ακόμα περισσότερο στον ανταγωνισμό. Πάντως, οι γνώστες γλωσσικού προγραμματισμού γνωρίζουν καλά ότι η διεύρυνση του χώρου χρήσης των γλωσσών οδηγεί σε περιορισμό της πολυγλωσσίας και σε επικράτηση μίας *lingua franca*.

Ο Παπαρίζος (1996β: 14, υποσημείωση 12) υποστηρίζει ότι η εκμάθηση της ελληνικής από έναν αλλοδαπό μπορεί να καταστήσει τον ομιλητή της προνομιούχο έναντι των συμπατριωτών του που ομιλούν μία πιο διαδεδομένη γλώσσα, όπως την αγγλική ή τη γαλλική. Η Pavlidou (1991 286), από την άλλη, αντιλέγει ότι δεν υπάρχουν οικονομικά προνόμια από την εκμάθηση των ελληνικών για έναν Ευρωπαίο και θεωρεί μοναδικό κίνητρο για εκμάθηση της γλώσσας την απόλαυση που απορρέει από τη γνώση της γλώσσας. Η απόλαυση αυτή όμως περιορίζεται σε φιλόλογους και, ίσως, τουρίστες. Το ελληνικό κράτος, κατά την Pavlidou πάντα δεν είναι σε οικονομική θέση να προωθήσει την εθνική του γλώσσα και το μόνο που μπορεί να κάνει είναι να προκρίνει τη συνύπαρξη όλων των γλωσσών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ένα ίσο επίπεδο, ενθαρρύνοντας τη γνώση των λιγότερο ομιλούμενων εθνικών γλωσσών. Θεωρεί ότι η ελληνική βρίσκεται σε δυσχερή θέση και λόγω δημογραφικού ελλείμματος και λόγω μη ένταξής της σε ένα προστατευτικό διαλεκτικό συνεχές, όπως συμβαίνει με άλλες μικρές γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, π.χ. τα δανικά, τα ολλανδικά και τα πορτογαλικά. Από αυτή την άποψη δικαιολογεί το γλωσσικό εθνικισμό, ή ακόμα και το σωβινισμό, ως το μόνο τρόπο διάσωσης της γλώσσας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στην εκτίμηση της για τις προοπτικές και τη δυναμική της ελληνικής γλώσσας στην Ευρώπη, η Καρυολαίμου (1996: 203-204) εμφανίζεται απαισιόδοξη. Λαμβάνοντας υπόψη της τη μειονεκτική θέση της ελληνικής λόγω του μικρού αριθμού ομιλητών της, την απομόνωσή της λόγω της *Abstand* ιδιότητας της και το ενδεχόμενο η θέση της να γίνει ακόμα πιο δυσχερής με την εισδοχή καινούριων μελών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ισχυρίζεται ότι μόνο η συστηματική διδασκαλία της ελληνικής στα παιδιά των Ελλήνων μεταναστών μπορεί να ενισχύσει τη γλώσσα. Η παρεχόμενη όμως διδασκαλία της ελληνικής σε παιδιά Ελλήνων μεταναστών είναι απογοητευτική. Η δυναμική της ελληνικής μπορεί να ενισχυθεί από τα Βαλκάνια και τη Ρωσία που διαθέτουν δύο γλωσσικούς θύλακες της ελληνικής γλώσσας: τις ελληνικές μειονότητες και τα στρώματα του τοπικού πληθυσμού που επιθυμούν να μάθουν την ελληνική για οικονομικούς, κυρίως, λόγους.

Εξετάζοντας τα νέα γεωπολιτικά δεδομένα που προκύπτουν ο Παπαρίζος (1996α) θεωρεί προφανές ότι η επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο χώρο των Βαλκανίων συνεπάγεται τη δημιουργία μίας ευρύτερης περιφέρειας ελεύθερων ανταλλαγών. Η επέκταση αυτή όμως θα πρέπει να γίνει χωρίς την υποκατάσταση των γλωσσών της περιοχής από μία γλώσσα ευρείας διάδοσης, όπως είναι τα αγγλικά. Η διατήρηση αυτών των γλωσσών αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση.

Η παρουσία σλαβικών γλωσσών σε ένα κοινό οικονομικό πεδίο δράσης με την Ελλάδα, μπορεί να αποτελέσει πηγή κινδύνων για την ελληνική γλώσσα, καθώς η δημογραφική ανάπτυξη που παρουσιάζουν οι σλαβικοί λαοί θα ενισχύσει αντίστοιχες σλαβικές γλώσσες έναντι της ελληνικής²⁴. Ωστόσο, μία τέτοια εξέλιξη θα μπορούσε να έχει οικονομικά οφέλη για την Ελλάδα, καθώς οι σλαβικές γλώσσες διαθέτουν κοινά δομικά και λεξιλογικά στοιχεία και παρέχουν έναν ελάχιστο βαθμό συνεννόησης στον ομιλητή μίας από αυτές, σε οποιαδήποτε σλαβική χώρα και αν βρεθεί. Η εκμάθηση λοιπόν μίας και μόνο σλαβικής γλώσσας θα είναι αρκετή για να μπορέσει να επικοινωνήσει κανείς στο σλαβικό χώρο. Η ένταξη των Βαλκανικών κρατών στην Ευρωπαϊκή Ένωση σημαίνει ότι η Ελλάδα παύει να είναι το αποκομμένο μέλος της Ένωσης και οδηγεί στη διδασκαλία των σλαβικών γλωσσών στην Ελλάδα και, αντιστρόφως, στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας σε σλαβικές χώρες.

Το άνοιγμα των συνόρων με την Αλβανία επέδρασε θετικά για την ελληνική γλώσσα με δύο τρόπους. Πρώτον, έδωσε στην ελληνική πολιτεία τη δυνατότητα δυναμικής παρέμβασης σε γλωσσικά ζητήματα που αφορούσαν την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας. Δεύτερον, υποχρέωσε μεγάλο αριθμό Αλβανών να μάθουν την ελληνική γλώσσα.

Ως προς την Τουρκία, η δυναμική σύσφιξης των σχέσεων μεταξύ της χώρας αυτής και της Δύσης που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια σημαίνει την εντατικοποίηση των επαφών Ευρώπης και Μικράς Ασίας, μέσω του ελληνικού χώρου βέβαια. Το Αιγαίο λοιπόν, η Βόρεια Ελλάδα και η Μικρά Ασία αναμένεται να αποτελέσουν χώρο ελεύθερων ανταλλαγών και η ελληνική γλώσσα θα κληθεί να παίζει ρόλο μοχλού σε αυτές τις ανταλλαγές. Ο Παπαρίζος (1996^α: 363) υπογραμμίζει ότι η προοπτική να

²⁴ Ο Παπαρίζος (1996α, 358) αναφέρει τον κίνδυνο του περιορισμού της χρήσης της ελληνικής στο βόρειο τμήμα της Ελλάδας, γιατί μέσω της ελεύθερης επικοινωνίας το βόρειο αυτό τμήμα μπορεί να κατακλυσθεί από σλαβικούς πληθυσμούς

γίνει η τουρκική επίσημη γλώσσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω της ένταξης της Κύπρου, θα μπορούσε μακροπρόθεσμα να έχει αρνητικές συνέπειες για την ελληνική γλώσσα, εντός της ελληνικής επικράτειας, έχοντας υπόψη τη σημερινή μείωση του ελληνόγλωσσου και την ταυτόχρονη αύξηση του δίγλωσσου μουσουλμανικού πληθυσμού που κατοικεί στην ελληνική Θράκη²⁵.

Ο Παπαρίζος (1997: 99) θεωρεί ότι οι προοπτικές της ελληνικής γλώσσας είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων. Εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική και πολιτική ανάπτυξη της μητροπολιτικής Ελλάδας, από την κατάσταση του Ελληνισμού που βρίσκεται εκτός Ελλάδας και, κυρίως, από το γλωσσικό προγραμματισμό στον οποίο θα προχωρήσει η ελληνική πολιτεία, έχοντας λάβει υπόψη της όλες τις παραμέτρους. Εκτός από την αξιολόγηση του κοινοτικού θεσμικού πλαισίου, σκόπιμη θεωρεί επίσης τη διερεύνηση της ελληνικής ως παράγοντα συνοχής της ενωμένης Ευρώπης και τη διερεύνηση των δυνατοτήτων που έχουν τα ελληνικά να παίζουν έναν ενεργότερο ρόλο εντός του ευρωπαϊκού και βαλκανικού χώρου.

Η γλωσσική πολιτική της χώρας μας, σύμφωνα με τον Παπαρίζο (1996α), πρέπει να καταπιαστεί με δύο βασικά ζητήματα: πρώτα, την επιβίωση και προώθηση της ελληνικής γλώσσας, εντός και εκτός Ελλάδας, και ύστερα τον καθορισμό των ξένων γλωσσών που πρέπει να μάθουν οι Έλληνες πολίτες. Ο Παπαρίζος προτείνει την αμοιβαία εκμάθηση των γλωσσών της Βαλκανικής. Κάθε βαλκανική χώρα μπορεί να προωθεί τη γλώσσα της στις όμορες χώρες-τουλάχιστον ως δεύτερη ξένη γλώσσα μετά τα αναπότρεπτα αγγλικά-και, συγχρόνως, να βοηθάει στη διδασκαλία και προώθηση των άλλων βαλκανικών γλωσσών στο έδαφός της. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται ένα κοινό μέτωπο εναντίον των ηγεμονικών γλωσσών και στηρίζεται η οικονομία της περιοχής. Η γλωσσική πολιτική, λοιπόν, αποβλέπει στη δημιουργία ισορροπιών και συμβιβασμών μεταξύ της διατήρησης- προώθησης της ελληνικής και της εκμάθησης και χρήσης ξένων γλωσσών από τους Έλληνες πολίτες.

Στην επιλογή της προς εκμάθηση ξένης γλώσσας καθοριστικός είναι ο παράγοντας της γεωγραφικής γειννίας. Όπως δείχνει το παράδειγμα των υπόλοιπων Ευρωπαίων

²⁵ Μια προοπτική που δεν εξελήχθηκε σε πραγματικότητα, παραμένει όμως μια μελλοντική δυνητική προοπτική. Πρόκειται για ένα κίνδυνο που, όπως προτείνει ο Παπαρίζος (1996α, 371), η ελληνική πολιτική ηγεσία πρέπει να τον αντιμετωπίσει με την παροχή κινήτρων και τη γενικότερη άνοδο του βιοτικού και πολιτιστικού επιπέδου του μουσουλμανικού πληθυσμού, γεγονός που θα επιφέρει την αβίαστη χρήση της ελληνικής παράλληλα με την τουρκική.

εταίρων, η επιλογή της αγγλικής ή της γαλλικής δεν δηλώνει απλά επιλογή μιας ισχυρής γλώσσας, αλλά επίσης επιλογή μιας γλώσσας γειτονικής χώρας, η οποία βρίσκεται στον ίδιο ενιαίο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η οποία ανταποκρίνεται στις αντικειμενικές τους ανάγκες. Δημιουργείται, κατά αυτόν τον τρόπο, η «Ευρώπη των περιφερειών», όπου «περιφέρεια» δηλώνει μια γεωγραφικά αυτόνομη, αναπτυσσόμενη περιοχή, της οποίας οι κάτοικοι μαθαίνουν αναγκαστικά τη γλώσσα των γειτόνων τους. Είναι προφανές ότι μια εύστοχη ελληνική γλωσσική πολιτική οφείλει να προωθήσει τα ελληνικά ως όργανο επικοινωνίας στις παραμεθόριες περιοχές των γειτονικών χωρών, εξετάζοντας συγχρόνως όμως και το ενδεχόμενο διδασκαλίας των γλωσσών των γειτονικών χωρών στους Έλληνες πολίτες, προκειμένου να τους διευκολύνει στις δραστηριότητές τους στην ευρύτερη περιοχή.

Η διδασκαλία αυτών των γλωσσών μπορεί να θεσπιστεί σε σχολές διαφόρων βαθμίδων, όπως σε στρατιωτικές σχολές ή σε τμήματα βαλκανικών σπουδών, με παράλληλη ενασχόληση και ιδιωτικών φορέων. Την ίδια πορεία οφείλουν βέβαια να ακολουθήσουν και τα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη. Θα πρέπει όμως να υπάρχει ένα ελάχιστο τουλάχιστον πρόγραμμα συνεννόησης μεταξύ των χωρών ως προς τα αμοιβαία όρια ανοχής που θα επιδεικνύουν τα κράτη στη διάδοση της ξένης γλώσσας στην επικράτεια του άλλου και ως προς την ελεύθερη χρήση της μιας ή της άλλης γλώσσας σε επίπεδο βάσης κατά τις διμερείς συνεργασίες.

Ο Παπαρίζος (1996α: 373) καταλήγει ότι «για τις γλώσσες της περιοχής οι ελεύθεροι χώροι των Βαλκανίων και της ανατολικής Μεσογείου προβάλλονται ως πεδίο ανταγωνισμού, κινδύνου υποκατάστασής τους από την αγγλική, αλλά και ως πρόκληση για συνεργασία, διάδοση, οικονομική ανάπτυξη και διατήρηση του ιστορικού τους ρόλου στην περιοχή».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο – Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΩΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΙΑΣ ΧΩΡΑΣ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μέχρι πρότινος η εκπαίδευση εθεωρείτο αυτοσκοπός και δε συνδεόταν με την οικονομική δραστηριότητα μιας κοινωνίας. Αυτή η αντίληψη ίσχυε τουλάχιστον επίσημα και σε θεωρητικό επίπεδο αν και σε πρώιμες εποχές, η εκπαίδευση αφορούσε την οργάνωση και τη διοίκηση του κράτους, το τριτογενή δηλαδή παραγωγικό τομέα, την προσφορά υπηρεσιών.

Σήμερα, με την ανάπτυξη της τεχνολογίας η ανάπτυξη και εξειδίκευση των γνωστικών αντικειμένων, συνδέεται άμεσα με την οικονομική πρόοδο μιας χώρας και κατά συνέπεια και με την κοινωνική ανάπτυξή της.

Η παιδεία τόσο στην Ελλάδα όσο και σε πολλές χώρες της Ευρώπης, βρίσκεται στο επίκεντρο συζητήσεων, διαμαρτυριών, ρυθμίσεων και προτάσεων για αλλαγές²⁶. Ιδιαίτερα το αντικείμενο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, έχει περιπλεχθεί ακόμα περισσότερο λόγω διεθνών εξελίξεων και την υιοθέτηση της στρατηγικής της Λισσαβόνας για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τον Μάρτιο του 2000²⁷. Ένα από τα βασικότερα θέματα του κράτους είναι η παιδεία. Δυστυχώς όμως, δεν υπάρχει κάποιος μακροχρόνιος σχεδιασμός ευρύτερης συναίνεσης, με αποτέλεσμα το σύστημα της παιδείας να αλλάζει κάθε φορά που αλλάζει και ο υπουργός παιδείας. Αυτό δημιουργεί σύγχυση και επηρεάζει την εκπαίδευση μίας ή περισσότερων γενεών.

26 ISEKI (2005): Integrating Safety and Environment Knowledge In Food towards European Sustainable Development 226032 - CP - 1 - 2005 - 1 - PT - ERASMUS - TN <http://www.esb.ucp.pt/iseki>

27 Commission of the European Communities European Higher Education in a Worldwide Perspective 2005 (COM 2005, 152)

4.2 ΙΣΤΟΡΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΜΑΚΡΟΠΡΟΘΕΣΜΑ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

Πόσο ελεύθερο όμως μπορεί να είναι ένα Πανεπιστήμιο στην εφαρμογή προγραμμάτων εκπαίδευσης; Ο άνθρωπος κατά τον Ortega²⁸, επειδή γεννιέται σε μία συγκεκριμένη εποχή, είναι δεμένος ή επηρεάζεται από την κουλτούρα της εποχής του. Αυτό δεν είναι «επιστήμη» αλλά συχνά η επιστήμη μίας εποχής επηρεάζεται η στηρίζεται από την κουλτούρα αυτή. Επομένως τόσο η επιστήμη όσο και η εκπαίδευση είναι συνήθως υποχρεωμένες να κινούνται μέσα στα πλαίσια που θέτει η κοινωνία μίας συγκεκριμένης εποχής. Κατά τον Kerr²⁹, οι βασικές αποστολές της ανώτατης εκπαίδευσης κατατάσσονται σε: κυρίαρχες κεντρικές αποστολές, σε πολλαπλές αποστολές και σε αποστολές ανοικτής εκπαίδευσης (Πίνακας 1). Ο κύριος σκοπός πάντως των αποστολών της εκπαίδευσης μεταβάλλεται διαχρονικά.

Σε όλες λοιπόν τις περιπτώσεις, οι εξελίξεις στην παιδεία δεν μπορούν να κινηθούν παρά μόνο στα πλαίσια ορισμένων «ιστορικοκοινωνικών» προϋποθέσεων, δηλαδή σε βασικές προϋποθέσεις που βασίζονται σε ιστορικές και κοινωνικές αναλύσεις που διαπιστώνεται ότι επηρεάζουν διαχρονικά την παιδεία όπως³⁰:

- a) Οι ενδογενείς αδυναμίες που ενυπάρχουν σε κάθε σύστημα παιδείας.
- b) Τα όρια ανοχής που θέτει στην εξέλιξη της παιδείας η εκάστοτε κοινωνία.
- c) Η διαχρονική σχέση οικονομικής ανάπτυξης-παιδείας.

Οι τρεις αυτές προϋποθέσεις, επηρεάζουν όλες τις εξελίξεις και έρχονται συχνά σε αντίθεση με επιθυμίες: για δικαιοσύνη, για ανεξαρτησία και για αύξηση της χρηματοδότησης της παιδείας.

28 Kerr C., Εισαγωγή στο βιβλίο του J. Ortega y Gasset: «Η αποστολή του Πανεπιστημίου», Επιστημονική επιμέλεια, Π.Κιμουρτζής. Μεταίχμιο, Αθήνα 2006

29 Kerr C., Εισαγωγή στο βιβλίο του J. Ortega y Gasset: «Η αποστολή του Πανεπιστημίου», Επιστημονική επιμέλεια, Π.Κιμουρτζής. Μεταίχμιο, Αθήνα 2006

³⁰ Κωσταρόπουλος Α.Ε., Προβληματισμοί γύρω από την παιδεία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ναυτεμπορική σελ. 48, 10.01.2007

Πίνακας 1: Κύριο μέλημα των αποστολών στην ανώτατη εκπαίδευση
διαφόρων συστημάτων

Α) Κυρίαρχες κεντρικές αποστολές	
Μετάδοση της παραδοσιακής σοφίας	π.χ. μεγάλες φιλοσοφικές ιδέες παρελθόντων ετών
Εξάσκηση στην αρχηγεία.	π.χ. σχολές διοίκησης επιχειρήσεων, στρατιωτικές σχολές
Μετάδοση νέας γνώσης	π.χ. ανακάλυψη της αλήθειας και γνώσης βάσει επιστημονικών αρχών
Υψηλής στάθμης επαγγελματική κυρίως κατάρτιση	π.χ. κατάρτιση φοιτητών για την κάλυψη υψηλών θέσεων σε δημόσιες υπηρεσίες
Μετάδοση μίας υψηλής κουλτούρας συγκεκριμένων κοινωνιών	π.χ. ταξικά ιδρύματα στην Βικτοριανή Αγγλία ή και μετέπειτα
Μετάδοση και διατήρηση της εγκαθιδρυμένης ηθικής μίας κοινωνίας	π.χ. Καθολικά, Μουσουλμανικά και Προτεσταντικά ιδρύματα και πανεπιστήμια
Μεταμόρφωση της κοινωνίας	π.χ. Επαναστατική καθοδήγηση μέσα στα πλαίσια της «πάλης των τάξεων» (Μαρξιστικά πανεπιστήμια)
Β) Πολλαπλές αποστολές	
Επαγγελματική καλλιέργεια και ενίσχυση της εθνικής της ταυτότητας	π.χ. Ναπολεόντεια πανεπιστήμια
Ανάπτυξη ιδεολογικής και τεχνολογικής ικανότητας	π.χ. ενίσχυση της πολιτικής ιδεολογίας και της τεχνοκρατικής ικανότητας (ΕΣΣΔ)
Γ) Ανοικτή εκπαίδευση	
Φιλελεύθερη εκπαίδευση με έμφαση σε ότι στοχεύει στο κοινωνικό όφελος(*)	π.χ. Σύγχρονη Αμερικανική εκπαίδευση

Πηγή: Kerr, 2006

a) Ενδογενείς αδυναμίες στην παιδεία

Πριν την περαιτέρω ανάλυση του θέματος, θα πρέπει να τονιστεί ότι τέλεια παιδεία δεν υπάρχει όπως δεν υπάρχει και τέλεια κοινωνία³¹. Ίσως αυτό να οφείλεται στο ότι το βασικό κύτταρό της κοινωνίας, η οικογένεια, αποτελεί ένα διαφοροποιημένο κατά περίπτωση «κλειστό κύκλωμα» του ευρύτερου κοινωνικού χώρου, δηλαδή ενός «ανοιχτού κυκλώματος», το οποίο συμβάλλει μοιραία σε κοινωνικές ανισότητες. Η οικογένεια από την φύση της εμπεριέχει το σπέρμα της ανομοιομορφης και άνισης εξέλιξης της κοινωνίας. Αυτό βεβαίως ενώ μπορεί να δημιουργεί «αδικίες», είναι όμως βασικό στοιχείο της εξέλιξης, καθόσον μία εξέλιξη στηρίζεται στην ύπαρξη κάποιου δυναμικού όπως αυτού π.χ. που υπάρχει στην περίπτωση οικονομικής, πνευματικής κλπ ανομοιομορφίας των μελών της.

³¹ Τσουκαλάς Κ., Η μάταιη αναζήτηση της τέλει παιδείας. Τα Βήμα, 2.3.1997

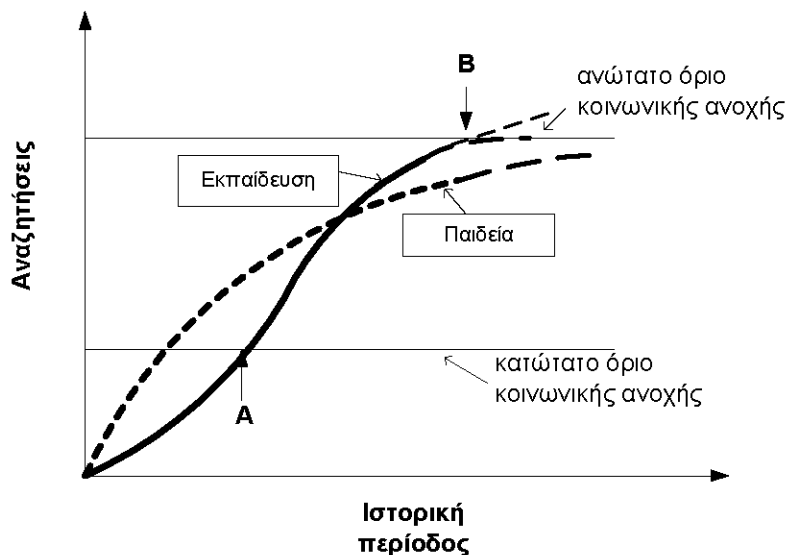
Στην παιδεία λοιπόν καταβάλλεται μεταξύ άλλων και η προσπάθεια να αμβλυνθούν οι εγγενείς ή άλλες διαφορές των ατόμων με στόχο την μείωση αδικιών. Αυτό όμως προϋποθέτει την δημιουργία «τάξης» που σημαίνει μείωση υφιστάμενων διαφορών. Τάξη όμως μπορεί να υπάρξει μόνο εντός ενός «κλειστού κυκλώματος» (π.χ. οργανωμένης ομάδας κλπ), πράγμα που έχει σαν συνέπεια την δημιουργία αταξίας στο ευρύτερο «ανοιχτό κύκλωμα» της κοινωνίας. Επομένως παρ' όλες τις προσπάθειες είναι τελικώς αδύνατον να περιμένει κανείς να υπάρξει πλήρης αξιοκρατία και δικαιοσύνη ακόμα και εντός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων³².

b) Όρια κοινωνικής ανοχής στην παιδεία

Τα όρια ανοχής κάθε κοινωνίας απέναντι στην παιδεία είναι σχετικά. Εξαρτώνται από την μορφή της κοινωνίας το είδος της εκπαίδευσης και την ιστορική περίοδο. Όπως δείχνει το διάγραμμα στο Σχήμα 1, μπορεί κανείς να θεωρήσει ότι η κοινωνία περιορίζει τις αναζητήσεις και δράσεις της παιδείας μεταξύ ενός ανώτατου και ενός κατώτατου ορίου ανοχής. (Κωσταρόπουλος, 2007) Δεν συμφέρει στην κοινωνία οι αναζητήσεις να βρίσκονται εκτός των προαναφερθέντων ορίων. Λίγες αναζητήσεις δεν δημιουργούν πρόοδο, ενώ πάρα πολλές μπορεί να έχουν ανατρεπτικά ή επικίνδυνα αποτελέσματα. Γενικώς όμως υπάρχει μεγαλύτερη ελαστικότητα ως προς τα ανώτατα όρια ανοχής που θέτει μία κοινωνία σε αναζητήσεις των εφαρμοσμένων επιστημών από ότι στις θεωρητικές επιστήμες. Έτσι ενώ π.χ. η ιερά εξέταση έκαψε στην πυρά τον Τζιορντάνο Μπρούνο, η καταδίκη του Γαλιλαίου καθυστέρησε και τελικώς γλίτωσε αφού αναγκάστηκε να απαρνηθεί το μέρος των «ενοχλητικών» του ανακαλύψεων. Η κοινωνία λοιπόν θέτει περιορισμούς στην ελευθερία δράσης και κατ' επέκταση στην ανεξαρτησία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων³³.

Σχήμα 1: Όρια κοινωνικής ανοχής στην παιδεία

³² Κωσταρόπουλος Α.Ε., Προβληματισμοί γύρω από την παιδεία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ναυτεμπορική σελ.48-48, 10.1.2007
³³ Κωσταρόπουλος Α.Ε., Προβληματισμοί γύρω από την παιδεία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ναυτεμπορική σελ.48-48, 10.1.2007

- A :** Κατώτατο σημείο συναγεμμού για ανάληψη δράσης.
Ενίσχυση παιδείας και αναζητήσεων (τάση προς φιλελευθερισμό)
- B :** Ανώτατο σημείο συναγεμμού για ανάληψη δράσης.
Έλεγχος και περιορισμός των αναζητήσεων (τάση προς συντηρητισμό)

Πηγή: Κωσταρόπουλος, 2007

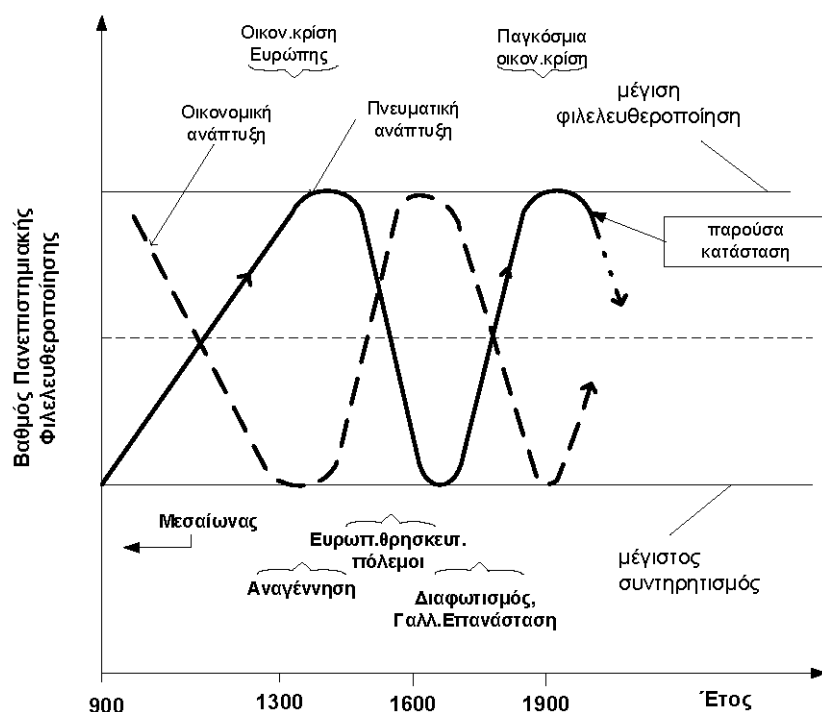
c) Επίδραση οικονομικών παραγόντων στην παιδεία

Σχετικά με την επίδραση της οικονομικής δραστηριότητας στην παιδεία, έχει παρατηρηθεί ότι αυτή είναι αντιστρόφως ανάλογη της ανάπτυξης της παιδείας που είναι συνάρτηση μίας φιλελεύθερης και ανεξάρτητης πνευματικής δραστηριότητας. Σε εποχές μεγάλης οικονομικής δραστηριότητας όπως π.χ. κατά τις μεγάλες εξερευνητικές ανακαλύψεις (π.χ. Αμερική, περίπολος Αφρικής προς την Ινδία), υπάρχει μικρότερο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη της παιδείας. Αντιθέτως η παιδεία ενισχύεται όταν μετά από μία οικονομική άνθιση αρχίσει κάποια οικονομική ύφεση. Αυτό συμβαίνει επειδή κυρίως οι απόγονοι όσων πλούτισαν, ενδιαφέρονται λιγότερο για κέρδη που προϋποθέτουν πολύ μόχθο. Τότε ενισχύουν τις καλές τέχνες και τα γράμματα ανεβάζοντας έτσι το κύρος τους στην κοινωνία (Κόκκινος, 2006)

Μπορεί κανείς να θεωρήσει ότι η οικονομική δραστηριότητα και η πνευματική ανάπτυξη, ταλαντεύονται μεταξύ μίας μέγιστης και μία ελάχιστης τιμής. Η συχνότητα της ταλάντωσης αυτής αυξάνει με τον χρόνο (Σχήμα 2). Η πνευματική δραστηριότητα και κατ' επέκταση η παιδεία, βρίσκονται σε άνθηση όταν υπάρχει φιλελευθερισμός (π.χ. Αναγέννηση, Διαφωτισμός). Αντιθέτως είναι μικρή όταν σε μία κοινωνία

υπάρχει αυξημένος συντηρητισμός (π.χ. Μεσαίωνας, θρησκευτικοί πόλεμοι κλπ). Επομένως σε γενικές γραμμές, μία αυξημένη οικονομική ενίσχυση της παιδείας είναι εντονότερη σε εποχές μικρότερης οικονομικής δραστηριότητας. Βάσει του προαναφερθέντος σχήματος, η ενίσχυση της πνευματικής ανάπτυξης και παιδείας σήμερα, πρέπει να βρίσκεται σε φάση ύφεσης, εφόσον υπάρχει μία σχετικώς αυξημένη οικονομική δραστηριότητα παγκοσμίως³⁴.

Σχήμα 2: Σχέση μεταξύ οικονομικής δραστηριότητας και πνευματικής ανάπτυξης

Πηγή: Κόκκινος, 2006

Θεμελιώδεις αρχές για προτάσεις προγραμματισμών και αλλαγών στην παιδεία
 Λέγεται ότι η παιδεία είναι ένα δέντρο που αργεί να φέρει καρπούς, αλλά αν το φροντίσουμε σωστά δίδει τα ωραιότερα φρούτα. Επομένως πρώτα από όλα χρειάζεται φροντίδα από την στιγμή που φυτεύουμε το δέντρο, υπομονή και αγάπη. Επιπλέον πριν την διατύπωση συγκεκριμένων προτάσεων, να λαμβάνονται υπόψη θεμελιώδεις

³⁴ Κωσταρόπουλος Α.Ε., Προβληματισμοί γύρω από την παιδεία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ναυτεμπορική σελ.48-48, 10.1.2007

αρχές που θα αποτελέσουν την βάση για περαιτέρω αλλαγές, Μερικές τέτοιες αρχές είναι οι ακόλουθες:

- Ολιστική αντιμετώπιση του προβλήματος
- Προϋπόθεση ύπαρξης οραματισμών
- Ύπαρξη σαφών στόχων
- Οικονομική επάρκεια
- Ύπαρξη ευρύτερης συναίνεση για εφαρμογή των προτάσεων
- Αποφυγή δογματισμών

Η παιδεία περιλαμβάνει ένα ευρύτερο φάσμα φάσεων διαπαιδαγώγησης. που ξεκινούν από την παιδική ηλικία. Κάτι ανάλογο αναφέρουν τόσο ο Αριστοτέλης στα Ηθικά Νικομάχεια (1103b: 2425) όσο και ο Πλάτωνας στους Νόμους (643 E)³⁵. Οι φάσεις εκπαίδευσης βρίσκονται σε κάποια εξάρτηση. Είναι δύσκολο να μπορεί κανείς να προχωρήσει ικανοποιητικά σε μία επόμενη φάση αν δεν έχει προηγουμένως μαθητεύσει στην προηγούμενη. Απαιτείται λοιπόν μια ολιστική θεώρηση. Είναι λάθος το να προσπαθεί κανείς να βελτιώσει την Ανώτατη Παιδεία, χωρίς να λάβει συγχρόνως μέτρα και για τις προηγούμενες βαθμίδες. Σήμερα υπάρχει στην χώρα μας η τάση να ακολουθήσουμε το αγγλοσαξονικό μοντέλο εκπαίδευσης στην ανώτατη παιδεία. Μία επιτυχημένη όμως εφαρμογή αυτού του μοντέλου προϋποθέτει ανάλογες παρεμβάσεις και στις προηγούμενες βαθμίδες εκπαίδευσης.

Πριν γίνει οποιαδήποτε παρέμβαση στην παιδεία θα πρέπει να ξεκαθαριστεί το ποια παιδεία θέλουμε και το αν είναι εφικτή η προώθησή της. Οποιοσδήποτε προγραμματισμός στην παιδεία προϋποθέτει την ύπαρξη κεντρικής ιδεολογικής κατεύθυνσης³⁶. Χωρίς όμως οραματισμούς κάθε προσπάθεια νωρίς ή αργά είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Οι οραματισμοί αυτοί να προηγούνται οποιουδήποτε σχεδιασμού και θέσης στόχων. Προηγουμένως να εξετάζεται αν αυτοί έχουν βάση και ανταποκρίνονται στις μακροχρόνιες επιθυμίες του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου.

Οι στόχοι να τίθενται μέσα σε ρεαλιστικά πλαίσια. Πρώτα από όλα να εξετάζονται οι υπάρχουσες δυνατότητές μας και οποιεσδήποτε αποφάσεις να είναι συνάρτηση των δυνατοτήτων αυτών και των πιθανών ιστορικών δεδομένων στον χρόνο της

35 Ιατρού Μ., Πόθεν και ,ιατί. Αθήνα 1972

36 Ιορδανίδης Κ., Ο διάλογος περί παιδείας. Καθημερινή , 23.1.2005

εφαρμογής (Κωσταρόπουλος, 2007). Επίσης να εξετάζονται ευρύτερες συγκυρίες μια και κανείς δεν μπορεί σήμερα να μην λάβει υπόψη τις διεθνείς εξελίξεις (π.χ. περιορισμούς της ΕΕ, επίδραση της οικονομίας σε θέματα ανταγωνισμού στην εκπαίδευση κλπ). Στην συνέχεια έχοντας εξασφαλίσει και μία ευρύτερη κοινωνική συναίνεση (π.χ. σε μέτρα που μπορεί να προϋποθέτουν και «θυσίες»), να προωθούνται βελτιώσεις ή αλλαγές μη ξεχνώντας ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ στρατηγικής και τακτικής.

Καμία προσπάθεια δεν μπορεί να ευδοκιμήσει αν δεν υπάρχουν οι οικονομικές προϋποθέσεις. Λόγω έλλειψης σημαντικών επιχειρήσεων στην χώρα μας, η ικανοποιητική χρηματοδότηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από τον ιδιωτικό τομέα δεν είναι εύκολη. Επομένως στην αναζήτηση πόρων, ένα μέτρο θα μπορούσε ίσως να είναι κάποια φορολόγηση των ξενόγλωσσων επιγραφών σε δημόσιους, μη άμεσα τουριστικούς, χώρους, (π.χ. καταστήματα, διαφημιστικές επιγραφές) κ.λπ. Αυτό θα συγκέντρωνε σημαντικά ποσά υπέρ της παιδείας χωρίς να θεωρηθεί «αντιδραστικό», επειδή μία φορολογία «υπερκέρδους» πάντα φορολογείται και η χρήση ξενόγλωσσων επιγραφών στηρίζεται στο μεγαλύτερο κέρδος που αναμένεται από την χρήση τους έναντι των ελληνόγλωσσων (ευρύτερο κοινό, μικρότερο κόστος διαφήμισης λόγω της χρησιμοποίησης ήδη έτοιμων διαφημίσεων του εξωτερικού, εντυπωσιασμός κλπ). Επιπλέον ένα τέτοιο μέτρο θα περιόριζε την τάση αλλοτρίωσης που παρατηρείται στην χρήση του ελληνικού αλφαβήτου, με πολλές άλλες δυσάρεστες παρενέργειες³⁷.

Η εξασφάλιση ευρύτερης κοινωνικής συναίνεσης, λαμβάνοντας υπόψη τον ελληνικό χαρακτήρα, είναι ίσως το δυσκολότερο! Πάντως μία ευρύτερη συναίνεση πιθανόν να έχει μεγαλύτερη επιτυχία αν μπορέσει να δομηθεί πέραν κομματικών επεμβάσεων.

Τέλος θα πρέπει να αποφευχθούν δογματισμοί. Ένα αδύνατο σημείο της εκπαίδευσης σήμερα είναι η κατηγοριοποίηση των εκπαιδευόμενων. Θα πρέπει να επιλεγούν συστήματα τα οποία θα θέσουν τέρμα σε κοινωνικές διακρίσεις ενώ παράλληλα θα ενδυναμώσουν την αυτοπεποίθηση κάθε εκπαιδευόμενου εξαίροντας την αξία του σε τομείς όπου αυτός έχει ιδιαίτερη έφεση. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο δεν θα ήταν ίσως ουτοπιστικό από ένα σημείο και πέραν στην εκπαίδευση, να καταργούνταν οι σχολικές τάξεις και βαθμίδες εκπαίδευσης και να δίδονταν στους εκπαιδευόμενους η ευκαιρία να παρακολουθούν βαθμίδες μαθημάτων ανάλογα με την κλίση και τις

37 Κόκκινος Α., Τα Ελληνόπουλα της Αιθιοπίας. Ειδικό Τεύχος «Κ»-Καθημερινής, Νο.169, 27.8.2006

ικανότητές τους, συγκεντρώνοντας μόρια ή διδακτικές μονάδες που θα πιστοποιούσαν τις γνώσεις κάθε μαθητή- σπουδαστή. Επειδή όμως η εκπαίδευση δεν αποσκοπεί μόνο στην παροχή γνώσεων, παράλληλα θα έπρεπε να συγκεντρώνονται μόρια κοινωνικής δράσης, που θα πιστοποιούσαν την απόκτηση από τους μαθητές-σπουδαστές εμπειριών από μια κοινωνική συμβίωση.

4.3 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η μάθηση είναι μια διαδικασία την οποία δε μπορεί να παρατηρήσει και να διερευνήσει κανείς. Η διαδικασία της μάθησης μπορεί να διαπιστωθεί μόνο από τη μεταβολή της συμπεριφοράς του ατόμου που εμπλέκεται στη διαδικασία αυτή (Καψάλης, 2003).

Εκπαίδευση είναι η οργανωμένη διαδικασία μάθησης που στοχεύει στην απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων για ένα ορισμένο σκοπό. Στόχος της είναι η μεταφορά γνώσεων ή δεξιοτήτων από ένα πομπό, δηλαδή τον εκπαιδευτή, σε ένα δέκτη, δηλαδή τον εκπαιδευόμενο, μέσω μιας τυπικής διαδικασίας που ονομάζουμε διδασκαλία (Παπαλεξανδρή - Μπουραντάς, 2003: 266). Σύμφωνα με τους Κ. Τερζίδη & Κ. Τζωρτζάκη, (2004:109), η εκπαίδευση αναφέρεται στις μεθόδους με τις οποίες οι καινούργιοι υπάλληλοι αλλά και το υπάρχον προσωπικό θα αποκτήσουν τις δεξιότητες που απαιτούνται για την επιτυχή ολοκλήρωση των εργασιών τους. Έτσι, σήμερα σε αντίθεση με παλαιότερα, οι εργαζόμενοι χρειάζονται, πολλές φορές, εκπαίδευση σε τομείς όπως είναι η δημιουργία μιας ομάδας, η λήψη αποφάσεων, οι μέθοδοι επικοινωνίας κ.α. Με την χρησιμοποίηση της τεχνολογίας από τις επιχειρήσεις, οι εργαζόμενοι χρειάζονται εκπαίδευση σε δεξιότητες σχετικές με τους υπολογιστές.

Η έννοια της εκπαίδευσης συνδέεται και με τη διαδικασία μάθησης με την οποία επιδιώκεται όχι μόνο η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων από τον εργαζόμενο αλλά και η ανάπτυξη στάσεων και συμπεριφορών που θα βοηθήσουν ώστε να γίνει πιο αποτελεσματικός στη δουλειά του. Η εκπαίδευση στις επιχειρήσεις έχει έναν εργοκεντρικό χαρακτήρα, δηλαδή καθορίζεται ανάλογα με αυτό που απαιτεί η δουλειά και άρα αυτό που χρειάζεται είναι να εκπαιδευτεί ο εργαζόμενος έτσι ώστε να ανταπεξέλθει στα καθήκοντα και τις απαιτήσεις που απαιτεί το έργο του. Με άλλα λόγια η εκπαίδευση καλείται να καλύψει ελλείψεις και να βοηθήσει τον εργαζόμενο να βελτιώσει την αποδοτικότητά του (Χυτήρης, 2001: 113)

Η εκπαίδευση στις επιχειρήσεις συχνά διαφέρει απ' τη συνηθισμένη εκπαίδευση που σκοπός της είναι η εξέλιξη του ατόμου, και η οποία λαμβάνει χώρα στα σχολεία δημοτικής και μέσης εκπαίδευσης και στις ανώτερες και ανώτατες σχολές. Η εκπαίδευση που έχει σχέση με τις επιχειρήσεις είναι επαγγελματικά

προσανατολισμένη και έχει ωφελμιστικό σκοπό. Να πούμε ωστόσο, ότι εκπαίδευση και παιδεία συχνά συμβαίνουν ταυτόχρονα, που σημαίνει πως η διάκριση δεν είναι πάντα αναγκαία. Ορισμένα σχολικά προγράμματα επαγγελματικής κατεύθυνσης είναι πρακτικά και προσανατολισμένα προς την εργασία, ενώ άλλα προγράμματα, όπως π.χ. εξέλιξης διοικητικών στελεχών στις επιχειρήσεις καλύπτουν θεμελιώδεις αρχές και φιλοσοφία, ώστε να θεωρούνται παιδεία (Κανελλόπουλος, 2002: 342)

Είναι αλήθεια ότι για πολλούς η εκπαίδευση αποτελεί κάτι άγνωστο κατά τη διάρκεια της άσκησης του επαγγέλματός τους και δεν νιώθουν την έλλειψή της. Από την άλλη, μερικοί εργοδότες τη θεωρούν σημαντική επιβάρυνση και είναι το πρώτο κονδύλι που περικόπτεται όταν οι καιροί δυσκολεύουν. Όμως η εκπαίδευση σήμερα είναι, περισσότερο ίσως από ποτέ, σημαντική. Είναι βέβαιο ότι στις μέρες μας όλα τα επαγγέλματα εξελίσσονται με το χρόνο και κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει όλα όσα είναι απαραίτητα για το επάγγελμά του. Ορισμένοι παράγοντες που συντελούν σ' αυτή την εξέλιξη είναι οι: - Η τεχνολογική ανάπτυξη - Η αλλαγή συστημάτων και διαδικασιών - Η αλλαγή των αναγκών των καταναλωτών - Η νέα νομοθεσία και οι κανονισμοί - Οι περιβαλλοντικές αλλαγές - Τα καινούρια υλικά - Τα καινούρια προϊόντα και οι υπηρεσίες (Peel, 1994: 9).

Τα προσόντα που ήδη κατέχουν οι εργαζόμενοι μπορούν να βελτιωθούν μέσω της εκπαίδευσης. Οι συγκεκριμένοι τομείς οι οποίοι μπορούν να βελτιωθούν είναι οι παρακάτω: - Γνώσεις (Knowledge). Βελτίωση του αποθέματος των παρατηρήσεων, των γεγονότων και των πληροφοριών που αφορούν στην εκάστοτε θέση εργασίας. - Δεξιότητες (Skills). Ανάπτυξη και βελτίωση των διανοητικών και διαπροσωπικών δεξιοτήτων, ώστε να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα της δράσης του εργαζόμενου όπως π.χ. ικανότητα λήψης αποφάσεων, χειρισμού προβλημάτων και διαπροσωπικής επικοινωνίας. - Στάσεις (Attitudes). (Ν. Παπαλεξανδρή & Δ. Μπουραντάς, 2003: 267)

Τροποποίηση της συμπεριφοράς, ώστε να γίνει αποτελεσματικότερος ο τρόπος με τον οποίο οι εργαζόμενοι ανταποκρίνονται σε διάφορους παράγοντες του περιβάλλοντος. Στάσεις απέναντι σε πελάτες και συναδέλφους, ανοχή σε πολιτιστικές διαφορές, εμπιστοσύνη στον εαυτό μας, επιθυμία ανάληψης ευθυνών είναι κάποια παραδείγματα στάσεων που επιδιώκεται να αναπτυχθούν με την εκπαίδευση. - Ικανότητες (Competencies). Όρος που συναντάται τα τελευταία χρόνια και

περιλαμβάνει το σύνολο των επαγγελματικών χαρακτηριστικών, γνώσεων, ικανοτήτων που απαιτούνται για την επιτυχή εκτέλεση μιας εργασίας. (Ν. Παπαλεξανδρή & Δ. Μπουραντάς, 2003: 267)

4.4 ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Ο όρος κατάρτιση, τονίζει τον τεχνικό ή εισαγωγικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης και αναφέρεται σε προσωπικό βάσης ή σε νεοεισερχόμενους (Μπουραντάς- Παπαλεξανδρή, 2003: 267). Επαγγελματική εκπαίδευση είναι η ευρύτερη κατηγορία της εκπαίδευσης η οποία αποβλέπει «στον εκσυγχρονισμό των επαγγελματικών γνώσεων, στην αναβάθμιση των προσόντων και στην διαφοροποίηση των επαγγελματικών ρόλων των εργαζομένων» (Καψάλης- Παπασταμάτης, 2002: 23).

Με τον όρο επαγγελματική εκπαίδευση εννοούμε τα εφόδια που παρέχονται μέσω της διδασκαλίας και της εξάσκησης, ώστε να ασκηθεί ένα επάγγελμα ή ένα έργο. Από την άλλη, ο όρος μετεκπαίδευση εξηγεί την συμπληρωματική εκπαίδευση, που γίνεται αφού τελειώσει κάποια άλλη γενική εκπαίδευση. Μιλούμε π.χ. για μετεκπαίδευση ή επιμόρφωση στελεχών σε θέματα διοίκησης, δηλαδή στελεχών που έχουν σπουδάσει κάποια άλλη επιστήμη και επιμορφώνονται σε θέματα διοίκησης (Ξηροτύρη, 2001: 156).

4.5 ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η επαγγελματική εκπαίδευση επιδιώκει τη βελτίωση της επάρκειας και της αποτελεσματικότητας του προσωπικού και συγκεκριμένα: - Τη βελτίωση της ποιοτικής και ποσοτικής απόδοσής του - Τη διαμόρφωση στάσεων για καλύτερη συνεργασία με τη διοίκηση και για μεγαλύτερη αφοσίωση στην επιχείρηση. - Τη μείωση των εργατικών ατυχημάτων, την αποφυγή σπατάλης υλικού, την καλύτερη αντιμετώπιση των πελατών και γενικότερα τη λύση διαφόρων λειτουργικών προβλημάτων - Την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών, από απουσίες υπαλλήλων, σε άλλους τομείς εργασιών. - Την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτεχνιών, που βοηθούν τους εργαζόμενους στην προώθησή τους μέσα στην επιχείρηση, στη δυνατότητα να

σταδιοδρομήσουν και σε άλλες επιχειρήσεις και στην ενίσχυση της σιγουριάς για το μέλλον τους στην επιχείρηση (Δήμου, 2003: 169).

4.6 ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΑΝΑΓΚΕΣ

Η έννοια της εκπαιδευτικής ανάγκης ορίζεται, σύμφωνα με δύο διαφορετικές προσεγγίσεις ως:

- Η απόσταση ανάμεσα σε μια υπάρχουσα κατάσταση και σε ένα επιθυμητό πρότυπο. Θα λέγαμε ότι αναφέρεται στο έλλειμμα των προσόντων που θεωρούνται αναγκαία για την εκτέλεση μιας συγκεκριμένης εργασίας.
- Το ενδιαφέρον και το κίνητρο που έχει κάποιος για τη συμμετοχή του σε μια εκ- παιδευτική διαδικασία (Καραλής, 2005)

Οι εκπαιδευτικές ανάγκες δημιουργούνται «όταν στις ενδοψυχικές ή/και διαπροσωπικές αλλαγές που συμβαίνουν στη ζωή των ανθρώπων ή/και στις αλλαγές που γίνονται στο περιβάλλον τους η εκπαίδευση αποτελεί μια απάντηση που συμβάλει στην προσαρμογή τους στη νέα κατάσταση». Επίσης, αφού πούμε ότι η διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών είναι μια διαδικασία πάρα πολύ σημαντική για την ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευομένων αλλά και την αποτελεσματικότητα ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, να σημειώσουμε ότι οι εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να αναφέρονται από τη μια σε άτομα ή σε πληθυσμούς- στόχους με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα ανέργους, ομάδες με προβλήματα κοινωνικής ένταξης, αλλά από την άλλη αναφέρονται και σε οργανισμούς όπως επιχειρήσεις (Βαλκάνος, 2007: 8).

Τέλος οι εκπαιδευτικές ανάγκες, , εκφράζονται ως προς τα επίπεδα των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των στάσεων. Έτσι, ένα παράδειγμα εκπαιδευτικής ανάγκης αποτελεί η περίπτωση μιας επιχείρησης, έστω ασφαλιστικής εταιρίας, η οποία εισάγει ένα νέο σύστημα πωλήσεων. Τα στελέχη του τμήματος πωλήσεων θα πρέπει:

1. Να γνωρίζουν τις διαδικασίες και τα 'εργαλεία' του νέου συστήματος πωλήσεων (γνώσεις)
2. Να μπορούν να χρησιμοποιούν τις νέες αυτές διαδικασίες και τεχνικές πωλήσεων στην καθημερινή τους επαφή με τους πελάτες της επιχείρησης (δεξιότητες)

3. Να διαμορφώσουν θετική στάση για το νέο σύστημα πωλήσεων και την προοπτική εφαρμογής του από την επιχείρηση (στάσεις)
4. Κάθε οργανισμός, επιχείρηση και οποιοσδήποτε θα πρέπει να σχεδιάζει ένα πρόγραμμα κατάρτισης, θα πρέπει να καταγράψει τις υπάρχουσες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις των ατόμων ή ομάδων που θα εκπαιδευτούν αφού η εκπαιδευτική ανάγκη προσδιορίζεται αν από την ανάγκη που υπάρχει αφαιρεθούν οι διαθέσιμες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις

(Βαλκάνος, 2007: 6-9).

Εκπαιδευτική Ανάγκη = Ανάγκη – Διαθέσιμη (Γνώση, Δεξιότητα, Στάση)

4.7 ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ανάπτυξη σημαίνει παροχή ευκαιριών για διερεύνηση της προσωπικότητας, προσαρμογή στην εργασία και έμφαση στις ηγετικές ικανότητες των ατόμων, τα οποία έχουν επιλεγεί για διοικητικά και εποπτικά καθήκοντα. Μια προσεκτική πολιτική πρέπει να αποβλέπει στη δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων εκπαίδευσης και ανάπτυξης για όλους τους εργαζόμενους, με σκοπό τη μεγαλύτερη αίσθηση ασφάλειάς τους, την ενθάρρυνση για ταύτισή τους με την επιχείρηση ή υπηρεσία, και τη μεγαλύτερη συμμετοχή τους στις δραστηριότητές της (Κανελλόπουλος, 2002: 340).

Στη χώρα μας, μέχρι και τη δεκαετία του 1970, η εκπαίδευση στις επιχειρήσεις αποτελούσε μια διαδικασία ρουτίνας και περιοριζόταν στην απόκτηση των απαιτούμενων τεχνικών δεξιοτήτων από τους εργαζόμενους, για την εκτέλεση του έργου στη δουλειά τους. Όμως από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 επιδιώκεται, μέσω της εκπαίδευσης, οι εργαζόμενοι να αποκτήσουν και ευρύτερες δεξιότητες και να αναπτυχθούν περισσότερο, με την έννοια της ταύτισής τους με την επιχείρηση (Χυτήρης, 2001: 113,114).

Η απόλυτη διάκριση μεταξύ εκπαίδευσης και ανάπτυξης είναι δύσκολη. Άλλωστε οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για τη μάθηση στα προγράμματα που αφορούν στην ανάπτυξη και εκπαίδευση των εργαζομένων είναι συνήθως οι ίδιες. Σήμερα οι όροι:

- i) εκπαίδευση και ανάπτυξη,
- ii) ανάπτυξη ανθρωπίνων πόρων,
- iii) εκπαίδευση εργαζομένων

χρησιμοποιούνται εναλλακτικά με το ίδιο νόημα, για τον ορισμό και την περιγραφή ενεργειών και πρωτοβουλιών της επιχείρησης, που έχουν ως στόχο την παροχή μάθησης για την αύξηση και βελτίωση των γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων των εργαζομένων (Χυτήρης, 2001:114).

Εκπαίδευση και ανάπτυξη είναι σχετικοί μεταξύ τους όροι. Πολλές φορές χρησιμοποιούμε τη φράση 'εκπαίδευση και ανάπτυξη προσωπικού'. Όλοι μας αναπτυσσόμαστε σε όλη τη διάρκεια της ζωής μας, ως αποτέλεσμα των εμπειριών μας. Η εκπαίδευση, αν και όχι το μοναδικό, είναι ένα μέσο ανάπτυξης. Όμως για να

είναι αποτελεσματική η εκπαίδευση, πρέπει να υποστηρίζεται και από μια σειρά άλλων παραγόντων, όπως είναι οι προσωπικές μας προτεραιότητες, οι προϊστάμενοί μας, η συμπεριφορά των συναδέλφων μας, οι αμοιβές μας και η κουλτούρα της επιχείρησης και της κοινωνίας. Η καλή εκπαίδευση για παράδειγμα, μπορεί να πάει χαμένη εξαιτίας αρνητικών εμπειριών. Μπορεί να μάθουμε κάτι σωστά, αλλά στη συνέχεια να δουλέψουμε με άλλους που δεν εργάζονται με τον ίδιο τρόπο και να επηρεαστούμε ανάλογα (Peel, 1994:7).

4.8 ΤΑ ΟΦΕΛΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Για να επιβιώσει μια επιχείρηση χρειάζεται ανθρώπους με κάποιες δεξιότητες. Μπορεί, για παράδειγμα, να απαιτούνται ειδικευμένοι ξυλουργοί ή ειδικοί στο δίκαιο και τα λογιστικά. Επίσης, μια επιχείρηση θα χρειαστεί ανθρώπους που είναι ειδικευμένοι στην επιλογή, στη διαπραγμάτευση και στην οργάνωση. Έτσι μια επιχείρηση που χρειάζεται ειδικευμένους ξυλουργούς αλλά δεν απασχολεί ή δεν προσλαμβάνει ειδικευμένους ξυλουργούς, θα βγει εκτός αγοράς. Όλο και περισσότερο γίνεται φανερό ότι για να επιβιώσει μια επιχείρηση πρέπει να αλλάζει. Οι ανάγκες αλλάζουν, οι πελάτες αλλάζουν, οι συνθήκες του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος μιας επιχείρησης αλλάζουν και έτσι καμία επιχείρηση δεν μπορεί να παραμείνει στάσιμη. Η αλλαγή όμως είναι μια κατάσταση που τις περισσότερες φορές δεν είναι καλοδεχούμενη. Πολλοί άνθρωποι βλέπουν με καχυποψία την αλλαγή. Σημαντικό όφελος της εκπαίδευσης είναι ότι βοηθά τους ανθρώπους σε σχέση με την αλλαγή. Η αλλαγή είναι απαραίτητη για την επιβίωση, αλλά μπορεί επίσης να οδηγήσει σε αυξημένη παραγωγικότητα ή σε μείωση των εξόδων (Prior, 1998:27).

Στον σημερινό ανταγωνιστικό κόσμο, για να μείνεις στην αγορά πρέπει να επιτύχεις αύξηση της παραγωγικότητας. Αυτή μπορεί να επιτευχθεί, για παράδειγμα, με αλλαγή στα συστήματα εργασίας, ή με την εισαγωγή του αυτοματισμού. Οι εργαζόμενοι επομένως, χρειάζεται να εκπαιδευτούν στη χρήση του συστήματος ή του νέου εξοπλισμού. Η αυξημένη παραγωγικότητα μπορεί επίσης να επιτευχθεί κάνοντας τους ίδιους τους εργαζόμενους πιο ικανούς. Να βοηθηθούν οι εργαζόμενοι, για παράδειγμα, να συνειδητοποιήσουν τα έξοδα που 2υφίστανται κατά την παραγωγική διαδικασία και πως μπορούν αυτά να αποφευχθούν. Έτσι με τη βοήθεια και των εργαζομένων, τα κέρδη μπορούν να αυξηθούν με τη μείωση του κόστους. Η συνειδητοποίηση αυτή των εργαζομένων, στην οποία αναφερθήκαμε, χρειάζεται εκπαίδευση. Εκπαίδευση που να αποτελεί ένα τρόπο παραγωγής της αλλαγής.

Οι επιχειρήσεις, επίσης, έχουν καταλάβει πόσο σημαντική είναι η ποιότητα ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας. Όποιο κι αν είναι το επιχειρηματικό αντικείμενο, η ποιότητα επιτυγχάνεται μόνο εάν οι εργαζόμενοι δουλεύουν έχοντας ως στόχο την ποιότητα. Η εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει προς αυτή την κατεύθυνση, να προωθήσει μια γενική στάση για αναζήτηση της ποιότητας και έτσι οι εργαζόμενοι

βελτιώνοντας την επιδεξιότητά τους, να βελτιώσουν και την ποιότητα της υπηρεσίας ή του προϊόντος.

Η εκπαίδευση μπορεί επίσης να βοηθήσει να μειώσουμε την πιθανότητα λαθών, δίνοντας οδηγίες στους εργαζόμενους σχετικά με το τι πρέπει να κάνουν, σε περίπτωση που συμβεί ένα λάθος ή για να το αποφύγουν. Η σημασία της εκπαίδευσης σε αυτό τον τομέα είναι πολύ μεγάλη, αν σκεφτούμε ότι τα λάθη στην επιχείρηση έχουν κόστος και το κόστος αυτό δεν περιορίζεται μόνο σε μια διάσταση. Πέρα δηλαδή από το κόστος της επιδιόρθωσης του λάθους, υπάρχει απώλεια για την εικόνα ή τη φήμη της εταιρίας και από την άλλη αξίωση αποζημίωσης σε περίπτωση για παράδειγμα που κάποιος τραυματιστεί ή υποστεί ζημιά λόγω του λάθους.

Τέλος, η τυποποίηση της εργασίας είναι ένα ακόμη όφελος της εκπαίδευσης. Μέσω ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, βεβαιώνεται ότι όλο το προσωπικό εργάζεται με τον ίδιο τρόπο και τα ίδια πρότυπα. Συνοψίζοντας, τα οφέλη από την εκπαίδευση και την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού μιας σύγχρονης επιχείρησης έχουν να κάνουν με την:

- Αλλαγή
- Αυξημένη παραγωγικότητα
- Εξειδίκευση σκοπού (η ποιότητα είναι ο σκοπός)
- Μείωση λαθών
- Τυποποίηση

(Prior, 1998: 28).

Τα κεφάλαια που δαπανώνται για την εκπαίδευση και ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού αποτελούν την καλύτερη μακροχρόνια επένδυση που μπορεί να γίνει. Ένα ακόμη γεγονός που καταδεικνύει το παραπάνω, είναι ότι τα στελέχη και οι υπάλληλοι, στους οποίους προσφέρονται προγράμματα εκπαίδευσης και ανάπτυξης σε συνεχή βάση, νιώθουν πιο αφοσιωμένοι, πιο πιστοί, πιο ασφαλείς και κατά συνέπεια πιο παραγωγικοί (Σκουλάς- Οικονομάκη, 1998: 121).

4.9 Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ

Σήμερα, στην κοινωνία της πληροφορίας, οι συνεχείς αλλαγές των συνθηκών και των απαιτήσεων αναγκάζουν τις επιχειρήσεις και γενικότερα τις οργανώσεις να επιδιώκουν με όλο και περισσότερο εντατικούς ρυθμούς την ανάπτυξη της γνώσης, των ικανοτήτων και της δημιουργικής σκέψης των στελεχών τους. Σε ένα πλαίσιο συνεχών και σύνθετων αλλαγών οι σύγχρονες οργανώσεις απαιτείται να είναι ευέλικτες. Προϋπόθεση της ευελιξίας υποστηρίζεται ότι είναι η ύπαρξη υψηλού επιπέδου εκπαιδευμένων στελεχών (Ξηροτύρη, 2001: 155). Η ανάπτυξη των ικανοτήτων ενός στελέχους το κάνει ικανότερο να αντιληφθεί τις δυνάμεις του εργασιακού του περιβάλλοντος γεγονός που διευκολύνει την αφοσίωσή του στην οργάνωση.

Οι οργανώσεις επιζητούν την ανάπτυξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος μέσω υψηλής ποιότητας εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού. Οι συνεχείς αλλαγές που έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη της τεχνολογίας, οι μεταβολές των συνθηκών της αγοράς, η αύξηση των πληροφοριών και των γνώσεων αλλά και οι μεταβολή των μεθόδων που χρησιμοποιούνται σε μια επιχείρηση, δημιουργούν στις επιχειρήσεις την ανάγκη σε εξειδικευμένο προσωπικό και απαιτούν συνεχή εκπαίδευση των εργαζομένων της (Ξηροτύρη, 2001: 156).

Αναγνωρίζεται όλο και πιο πολύ ότι η εκπαίδευση για νέες γνώσεις και δεξιότητες, αποτελεί επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο. Μια σωστή πολιτική πρέπει να αποβλέπει στη δημιουργία των κατάλληλων προϋποθέσεων για ανάπτυξη και εκπαίδευση για όλους τους εργαζόμενους, με σκοπό τη μεγαλύτερη αίσθηση ασφάλειάς τους, τη μεγαλύτερη συμμετοχή τους στις δραστηριότητες της επιχείρησης και την ενθάρρυνση για ταύτισή τους με αυτή. Άλλωστε, η επάρκεια της ίδιας της επιχείρησης εξαρτάται από το πόσο καλά είναι εκπαιδευμένοι οι εργαζόμενοι σ' αυτήν. Οι νεοπροσλαμβανόμενοι χρειάζονται κάποια εκπαίδευση πριν αρχίσουν τη δουλειά τους και οι παλαιότεροι υπάλληλοι χρειάζονται επίσης εκπαίδευση για ακόμη καλύτερη ανταπόκριση στις απαιτήσεις της παρούσας δουλειάς τους, αλλά και για την προετοιμασία τους για πιθανή μετάθεση ή προαγωγή.

Η εκπαίδευση υποκινεί τους εργαζόμενους να εργάζονται εντατικότερα και πιο αποτελεσματικά, λόγω της απόκτησης υψηλότερου ηθικού από την καλύτερη κατανόηση του έργου τους. Επίσης, μέσω της εκπαίδευσης, η διοίκηση παρέχει στους εργαζόμενους και ένα αίσθημα ασφάλειας, αφού επενδύει σ' αυτούς και δείχνει ότι αποτελούν για την επιχείρηση αξιοπρόσεκτα μέλη. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τις επιχειρήσεις που κάνουν αλλαγές στην τεχνολογία και στις σχετικές μεθόδους, και έτσι παρατηρείται αντίδραση από μέρους των εργαζομένων, εξαιτίας του φόβου τους ότι δεν θα μπορέσουν να ανταποκριθούν σε αυτές τις αλλαγές. Για το λόγο αυτό, στις προηγμένες χώρες δαπανούνται μεγάλα ποσά για την εκπαίδευση από τις επιχειρήσεις οι οποίες έρχονται τρίτες, μετά τη δημόσια και τη στρατιωτική εκπαίδευση, σαν εκπαιδευτικοί παράγοντες (Κανελλόπουλος, 2002: 340).

Η αναγκαιότητα της εκπαίδευσης των εργαζομένων σχετίζεται και με τις αλλαγές αλλά και τις συνθήκες που επικρατούν, τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης. Συγκεκριμένα οι αιτίες που καθιστούν αναγκαία την εκπαίδευση είναι:

- Τεχνολογική πρόοδος. Απαιτούνται νέες ειδικότητες, νέες γνώσεις και εφαρμογή νέων μεθόδων και διαδικασιών.
- Νέες ανάγκες του καταναλωτή. Απαιτούνται νέες θέσεις εργασίας με διαφορετικό περιεχόμενο.
- Συγχωνεύσεις και εξαγορές. Απαιτούνται νέα οργανωσιακή κουλτούρα και νέες θέσεις εργασίας με διαφορετικό περιεχόμενο έργου.
- Νέος σχεδιασμός και οργανωτικές αλλαγές. Χρειάζονται νέες αρμοδιότητες και διευρυμένα καθήκοντα.
- Εκπαιδευτικό σύστημα. Υπάρχει διαφορά γνώσεων και δεξιοτήτων, μεταξύ αυτών που παρέχονται από το εκπαιδευτικό σύστημα και αυτών που απαιτούνται από την επιχείρηση.
- Διαφορά απόδοσης και αναποτελεσματική αξιοποίηση των παραγωγικών πόρων λόγω της ανεπάρκειας των εργαζομένων ή και της διαφορετικότητάς τους ως προς το σύστημα αξιών (Χυτήρης, 2001: 114-115).

Τέλος, αναγκαιότητα για εκπαίδευση προκύπτει όταν αλλάζουν τα σχέδια (στρατηγικά και επιχειρησιακά) της οργάνωσης. Για παράδειγμα, όταν κυκλοφορεί

ένα νέο προϊόν, όταν υπάρχει επέκταση σε μια νέα αγορά ή αντικατάσταση εξοπλισμού (Χατζηπαντελή, 1999: 128).

Ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης, ένα αυξανόμενο μερίδιο του πληθυσμού φεύγει από την Ελλάδα. Πράγματι, ο αριθμός των ανθρώπων που εγκατέλειψαν τη χώρα από το 2010 έως το 2012 αυξήθηκε κατά σχεδόν 30 τοις εκατό – έχοντας αυξηθεί από 119.985 σε 154.435.³⁸ Πρόκειται για την τέταρτη μεγαλύτερη αύξηση στις ευρωπαϊκές χώρες, μετά την Πορτογαλία, την Ιταλία και την Ουγγαρία. Ως προς τις χώρες προορισμού, το μερίδιο των εργαζομένων που μετακινείται προς άλλες χώρες της ΕΕ των 27 αυξήθηκε κατά 50 τοις εκατό, αντιπροσωπεύοντας τα δύο τρίτα σχεδόν των συνολικών μεταναστευτικών ροών από την Ελλάδα το 2012. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι περίπου δύο τρίτα όσων έφυγαν από την Ελλάδα το 2012 ήταν ηλικίας από 24 έως 35 ετών. Αν είναι λίγα τα διαθέσιμα στοιχεία, η μετανάστευση ειδικευμένων ατόμων φαίνεται να αποτελεί φαινόμενο μεγάλων διαστάσεων στην Ελλάδα. Πράγματι, τα στοιχεία σχετικής έρευνας³⁹ υποδεικνύουν ότι οι υψηλής εκπαίδευσης νέοι παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη πιθανότητα φυγής από τη χώρα: περίπου 90 τοις εκατό των σχεδόν 1.000 Ελλήνων μεταναστών που συμμετείχαν στην έρευνα κατείχαν πανεπιστημιακό πτυχία, κυρίως σε τεχνικούς κλάδους, όπως μηχανική, πληροφορική και μαθηματικά. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν παράγοντας ιδιαίτερης ανησυχίας, καθώς το υψηλής εκπαίδευσης και εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό είναι ύψιστης σημασίας για την άνοδο του επιπέδου παραγωγικότητας της Ελλάδας.

Στις 23/4/2010 η Ελλάδα προσέφυγε στην Τριμερή Οικονομική Βοήθεια, ενώ την ακολούθησαν η Ιρλανδία (21/10/2010), η Πορτογαλία (6/4/2011) και η Ισπανία (25/6/2012). Ως αποτέλεσμα, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στις παραπάνω χώρες έγινε δραστική περιστολή των δημόσιων δαπανών και, όπως ήταν αναμενόμενο, και στον τομέα της εκπαίδευσης. Οι επιπτώσεις των μνημονιακών πολιτικών στους μισθούς των εκπαιδευτικών υπήρξαν τραγικές. Η εφαρμογή του νόμου 4024/2011 οδήγησε σε ονομαστικές μειώσεις που για ορισμένες κατηγορίες εκπαιδευτικών αγγίζουν το 50%. Συνολικά, οι ονομαστικές μισθολογικές απώλειες για εκπαιδευτικό με 30 χρόνια υπηρεσίας μπορεί να φτάσουν μετά από τριάντα χρόνια υπηρεσίας ακόμη και τις 150.000 €, και αυτό με δεδομένο ότι ο συγκεκριμένος εκπαιδευτικός

³⁸ Ετήσιες μεταναστευτικές ροές σύμφωνα με τη Eurostat.

³⁹ Τα στοιχεία έρευνας που αναφέρονται στο κείμενο προέρχονται από τα προκαταρκτικά πορίσματα μίας μελέτης που πραγματοποιήθηκε από τα ιδρύματα European University Institute, Trinity College Dublin, Elcano Royal Institute της Μαδρίτης και Technical University της Λισαβόνας σχετικά με την ευρωπαϊκή μετανάστευση από νοτιοευρωπαϊκές χώρες που έχουν πληγεί από την κρίση και την Ιρλανδία.

εξελίσσεται ακάλυπτα βαθμολογικά και μισθολογικά. Δεν συνυπολογίζονται, επίσης, οι απώλειες από την κατάργηση της τιμαριθμικής προσαρμογής και η απώλεια της αγοραστικής δύναμης των μισθών λόγω της αύξησης των φόρων και των τιμών σε βασικά καταναλωτικά προϊόντα.

Όλες αυτές οι περικοπές έγιναν στο γενικότερο πλαίσιο της μείωσης των μισθών των δημόσιων υπαλλήλων που απαιτούνται από το Μνημόνιο και την Τρόικα. Ως συνέπεια, επίσης, αυτών των περικοπών στον εκπαιδευτικό προϋπολογισμό και στις δημόσιες υπηρεσίες, οι συντάξεις των εκπαιδευτικών έχουν μειωθεί. Ο αριθμός των μαθητών στις σχολικές τάξεις έχει αυξηθεί και περίπου 300 Δημοτικά σχολεία έχουν κλείσει σε ολόκληρη τη χώρα.

Στην Ιρλανδία, από την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης, τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση η αναλογία μαθητών - καθηγητών αυξήθηκε, γεγονός που οδήγησε στην αύξηση του αριθμού των μαθητών στις σχολικές τάξεις. Επίσης, σε κάποιες περιπτώσεις λαμβάνονται πρωτοφανή μέτρα, όπως η μείωση των ωρών που προβλέπονται ανά μάθημα. Επίσης, έχουν μειωθεί ή καταργηθεί οι τάξεις υποστηρικτικής διδασκαλίας (Πρόσθετη Διδακτική Στήριξη, ένα είδος φροντιστηριακών μαθημάτων). Οι μισθοί των εκπαιδευτικών έχουν παραμείνει οι ίδιοι από τον Δεκέμβριο του 2009 λόγω προγενέστερων «εθνικών συμφωνιών». Η μισθολογική κλίμακα για όλους τους δημόσιους υπαλλήλους, συμπεριλαμβανομένων και των εκπαιδευτικών, έχει μειωθεί κατά 10% από τον Ιανουάριο του 2011.

4.10 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Στις 22.7.2013 το ΥΠΑΙΘ εφάρμοσε για πρώτη φορά στα δεδομένα του σύγχρονου ελληνικού κράτους (από το 1911) το μέτρο της διαθεσιμότητας σε 2.500 μόνιμους εκπαιδευτικούς της Τ.Ε.Ε. Το μέτρο της διαθεσιμότητας από τιμωρητικό μέτρο για δημόσιους λειτουργούς (για ποινικούς κυρίως λόγους) εφαρμόζεται πλέον, απροειδοποίητα και αιφνιδιαστικά, ως εργαλείο «εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης».

Το μοναδικό κριτήριο για να τεθούν οι συγκεκριμένοι εκπαιδευτικοί σε καθεστώς διαθεσιμότητας ήταν η ειδικότητά τους. Συνολικά 50 ειδικότητες της δημόσιας τεχνικής εκπαίδευσης καταργούνται εν μία νυκτί και κηρύσσεται η εξαφάνισή τους από το δημόσιο και δωρεάν σύστημα της εκπαίδευσης. Το ότι αυτές οι ειδικότητες ήταν οι πιο δημοφιλείς και είχαν τα πολυπληθέστερα τμήματα μαθητών στα ΕΠΑ.Λ. και τις ΕΠΑ.Σ. αποτέλεσε έναν ακόμη λόγο αιφνιδιασμού. Οι καθηγητές χάνουν τη μόνιμη εργασία τους και περνούν σε καθεστώς οκτάμηνης διαθεσιμότητας με σοβαρό κίνδυνο να οδηγηθούν σε απόλυση.

Στο μεταξύ ένας μικρός αριθμός αυτών προβαίνουν σε βεβιασμένη συνταξιοδότηση, ενώ 400 περίπου εξαιρούνται της διαθεσιμότητας μέσα στο πρώτο τρίμηνο, με κοινωνικά κριτήρια υποχρεούμενοι να χάσουν την εκπαιδευτική τους ιδιότητα για να παραμείνουν ως διοικητικοί υπάλληλοι. Σημαντικές καταγράφονται οι επιπτώσεις των ασκούμενων πολιτικών στη συναισθηματική εξουθένωση των εκπαιδευτικών και σε σωματοποιημένες-παθολογικές εκδηλώσεις με ψυχολογικό υπόβαθρο. Κοινωνική αποδόμηση στα Πειραματικά Πρότυπα Σχολεία (ΠΠΣ) και στην εκπαίδευση γενικότερα.

Όσον αφορά τους Έλληνες φοιτητές, τα ποσοστά των εισαχθέντων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μειώνονται συνεχώς. Το 2010 υπήρχαν 88.262 θέσεις, ενώ το 2015 μόλις 70.060. διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι η οικονομική κρίση έχει πλήξει και τη νέα γενιά. Οι λόγοι είναι πολλοί αλλά η βασική αίτια είναι η δυσχερής οικονομική κατάσταση των νοικοκυριών, που δε μπορούν να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες των παιδιών τους για εκπαίδευση. Το 90% των μαθητών της Γ' λυκείου πραγματοποιούν επιπλέον εξωσχολικά μαθήματα, καθώς θεωρούν ότι οι γνώσεις που αποκτούν στο σχολείο δεν είναι επαρκείς για το διαγωνισμό των Πανελληνίων. Επιπλέον, ακόμα και αν καταφέρουν να εισαχθούν σε κάποια ανώτατη σχολή, επιλέγουν πόλεις ή περιοχές

όσο το δυνατόν πιο κοντά στο σπίτι τους, αφού η ενοικίαση ενός επιπλέον σπιτιού δεν είναι δυνατή.

Παρόμοια είναι και η κατάσταση των σχολικών μονάδων, των μαθητών και του διδακτικού προσωπικού, όπως φαίνεται και στους ακόλουθους πίνακες. Συνεχώς ο αριθμός τους μειώνεται λόγω της αδυναμίας του κράτους να καλύψει τις ανάγκες τους.

4. Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (γενικά λύκεια): Μαθητές, σχολικές μονάδες και διδακτικό προσωπικό, λήξη σχολικού έτους 2010/11 - 2013/14				
	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Ημερήσια				
Σχολικές μονάδες	1.338	1.320	1.318	1.306
Διδακτικό προσωπικό ⁽¹⁾	29.837	27.672	27.327	24.345
Μαθητές	247.209	247.717	245.892	241.905
Δημόσια				
Σχολικές μονάδες	1.175	1.159	1.155	1.145
Διδακτικό προσωπικό ⁽¹⁾	27.365	25.318	25.012	22.183
Μαθητές	224.999	226.129	225.189	222.441
Μαθητές ανά καθηγητή	8,2	8,9	9,0	10,0
Ιδιωτικά				
Σχολικές μονάδες	91	90	91	92
Διδακτικό προσωπικό	1.793	1.834	1.741	1.709
Μαθητές	15.280	15.344	14.696	13.875
Μαθητές ανά καθηγητή	8,8	8,4	8,4	8,1
Εσπερινά				
Δημόσια				
Σχολικές μονάδες	69	69	70	68
Διδακτικό προσωπικό ⁽¹⁾	650	499	555	442
Μαθητές	6.583	6.016	5.809	5.492
Μαθητές ανά καθηγητή	10,1	12,1	10,5	12,4
Ιδιωτικά				
Σχολικές μονάδες	3	2	2	1
Διδακτικό προσωπικό	29	21	19	11
Μαθητές	347	228	198	97
Μαθητές ανά καθηγητή	12,0	10,9	10,4	8,8

(1) Περιλαμβάνονται και οι «απόντες», οι οποίοι αφορούν μόνο στα δημόσια λύκεια. «Απόντες» θεωρούνται όσοι ανήκουν οργανικά στο σχολείο, αλλά απουσιάζουν για διάστημα μεγαλύτερο των 20 εργάσιμων ημερών (λόγω ασθένειας, τοκετού, μετεκπαίδευσης κλπ.) και έχει ζητηθεί η αντικατάστασή τους, καθώς και οι αποσπασμένοι στο Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, σε Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης ή αλλού.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

6. Ανώτατη εκπαίδευση (πανεπιστημιακός τομέας): Διδακτικό προσωπικό, φοιτητές και πτυχιούχοι, λήξη ακαδημαϊκού έτους 2009/10 - 2013/14					
	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14
Διδακτικό προσωπικό ⁽¹⁾	13.299	12.626	11.531	11.076	10.801
Φοιτητές ⁽²⁾	165.443	168.478	168.804	168.637	174.039
Πτυχιούχοι	31.602	31.711	31.516	32.430	32.982
Μεταπτυχιακοί φοιτητές	31.071	32.247	32.255	33.687	36.572
Λαβόντες μεταπτυχιακό ⁽³⁾	8.127	8.366	9.695	8.900	9.231
Διδακτορικοί φοιτητές	22.636	22.563	23.371	22.931	23.795
Λαβόντες διδακτορικό	1.892	1.685	1.726	1.522	1.596

(1) Αφορά στο διδακτικό προσωπικό που ανήκει στο τμήμα και διδάσκει σε αυτό.

(2) Δεν περιλαμβάνονται οι φοιτητές που έχουν τελειώσει τα προβλεπόμενα από τον νόμο έτη σπουδών και οφείλουν μαθήματα και οι οποίοι ήταν: 176.393 για το 2009/10, 178.826 για το 2010/11, 183.986 για το 2011/12, 182.034 για το 2012/3 και 193.207 για το 2013/4.

(3) MSc, MA, MBA κλπ.

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

4.11 ΑΛΛΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Η δυνατότητα λειτουργίας των τμημάτων στα σχολεία ακόμα και με 27-30 μαθητές δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο τους εκπαιδευτικούς στην άσκηση του λειτουργήματός τους. Η θέσπιση του περιήφημου «Παρουσιολογίου», που προσβάλλει έντονα τον εκπαιδευτικό και τη λειτουργία του, επιβάλλοντας και νέα εργασία στο εκπαιδευτικό προσωπικό. Η χωρίς κανένα σχεδιασμό προώθηση: α) του νόμου για το νέο Λύκειο, β) η περαιτέρω υποβάθμιση των ΕΠΑ.Λ.-ΕΠΑ.Σ. και γ) η υποχρεωτική μετάταξη χιλιάδων συναδέλφων στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Καταγράφονται ακόμη μειώσεις στους προϋπολογισμούς των σχολικών μονάδων εξαιτίας της κατάργησής τους και τη δημιουργία μιας ενιαίας Δημοτικής Επιτροπής, που έχει υπό την εποπτεία της μεγάλο αριθμό σχολείων, με αποτέλεσμα να ελαχιστοποιούνται οι δυνατότητες άμεσων διορθωτικών παρεμβάσεων των ίδιων των σχολικών μονάδων. Η ευελιξία κάθε σχολικής μονάδας να προγραμματίζει την επίλυση των αναφυόμενων προβλημάτων με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, σε σχέση με τις ιδιαίτερες ανάγκες και προβλήματα, παύει πλέον να υφίσταται. Με την υπάρχουσα πολιτική όλα βρίσκονται κάτω από ένα κεντρικό γραφειοκρατικό, ασφυκτικό, απρόσωπο προγραμματισμό, που δεν επιτρέπει την ανάδειξη και την προώθηση των ιδιαιτεροτήτων και αναγκών κάθε σχολικής μονάδας.

4.12 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Τα ζητήματα της εκπαίδευσης πρέπει να αποτελέσουν πόλο συσπείρωσης, σε συνάρτηση με τα γενικότερα πολιτικά ζητήματα. Ταυτόχρονα, πρέπει να αναδειχθούν τα συγκεκριμένα προβλήματα που αντιμετωπίζει κάθε σχολείο, με έμφαση σε θέματα όπως τα κενά και οι ελλείψεις διδακτικού προσωπικού, οι καταργήσεις/συγχωνεύσεις σχολείων, τα πληθωρικά σχολικά τμήματα, η έλλειψη σχολικών βιβλίων και βιβλιοθηκών ή η κατάργηση βασικών μαθημάτων (κυρίως στο Λύκειο), και να επιδιωχθεί η επίλυσή τους. Τα προβλήματα αυτά συνδέονται άμεσα με τα ζητήματα ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών (σχολική αποτυχία/διαρροή, διακρίσεις, μορφές αντισταθμιστικής εκπαίδευσης κ.τ.ό.) και αυτή η σχέση πρέπει να αναδεικνύεται σε κάθε περίπτωση.

Ήδη από την προηγούμενη χρονιά αναπτύχθηκε ένα ιδιαίτερα μαζικό και μαχητικό εκπαιδευτικό κίνημα (γονείς-μαθητές-εκπαιδευτικοί), που συχνά πρωταγωνίστησε ενάντια σε αυτή την πολιτική, όπως συνέβη με τις καταργήσεις και συγχωνεύσεις σχολείων. Αυτό το κίνημα πρέπει να ενισχυθεί ακόμη περισσότερο στην τρέχουσα συγκυρία, με βασική επιδίωξη την αποτελεσματική αντιπαράθεση σε αυτή την πολιτική, με την ταυτόχρονη προβολή ενός άλλου σχεδίου για την εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες. Η πολιτική της συναίνεσης και της υποταγής πρέπει να απαξιωθεί στη συνείδηση των πολιτών, και μάλιστα πρώτα εκεί από όπου ξεκίνησε: στην εκπαίδευση.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι, τέλεια παιδεία δεν υπάρχει όπως δεν υπάρχει και τέλεια κοινωνία. Ίσως αυτό να οφείλεται στο ότι το βασικό κύτταρό της κοινωνίας, η οικογένεια, αποτελεί ένα διαφοροποιημένο κατά περίπτωση «κλειστό κύκλωμα» του ευρύτερου κοινωνικού χώρου, δηλαδή ενός «ανοιχτού κυκλώματος», το οποίο συμβάλλει μοιραία σε κοινωνικές ανισότητες. Η οικογένεια από την φύση της εμπεριέχει το σπέρμα της ανομοιομορφίας και άνισης εξέλιξης της κοινωνίας. Αυτό βεβαίως ενώ μπορεί να δημιουργεί «αδικίες», είναι όμως βασικό στοιχείο της εξέλιξης, καθόσον μία εξέλιξη στηρίζεται στην ύπαρξη κάποιου δυναμικού όπως αυτού π.χ. που υπάρχει στην περίπτωση οικονομικής, πνευματικής κλπ ανομοιομορφίας των μελών της.

Στην παιδεία λοιπόν καταβάλλεται μεταξύ άλλων και η προσπάθεια να αμβλυνθούν οι εγγενείς ή άλλες διαφορές των ατόμων με στόχο την μείωση αδικιών. Αυτό όμως προϋποθέτει την δημιουργία «τάξης» που σημαίνει μείωση υφιστάμενων διαφορών. Τάξη όμως μπορεί να υπάρξει μόνο εντός ενός «κλειστού κυκλώματος» (π.χ. οργανωμένης ομάδας κλπ), πράγμα που έχει σαν συνέπεια την δημιουργία αταξίας στο ευρύτερο «ανοιχτό κύκλωμα» της κοινωνίας. Επομένως παρ' όλες τις προσπάθειες είναι τελικώς αδύνατον να περιμένει κανείς να υπάρξει πλήρης αξιοκρατία και δικαιοσύνη ακόμα και εντός των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Πριν γίνει οποιαδήποτε παρέμβαση στην παιδεία θα πρέπει να ξεκαθαριστεί το ποια παιδεία θέλουμε και το αν είναι εφικτή η προώθησή της. Οποιοσδήποτε προγραμματισμός στην παιδεία προϋποθέτει την ύπαρξη κεντρικής ιδεολογικής κατεύθυνσης. Χωρίς όμως οραματισμούς κάθε προσπάθεια νωρίς ή αργά είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Οι οραματισμοί αυτοί να προηγούνται οποιουδήποτε

σχεδιασμού και θέσης στόχων. Προηγουμένως να εξετάζεται αν αυτοί έχουν βάση και ανταποκρίνονται στις μακροχρόνιες επιθυμίες του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Οι στόχοι να τίθενται μέσα σε ρεαλιστικά πλαίσια.

Πρώτα από όλα να εξετάζονται οι υπάρχουσες δυνατότητές μας και οποιεσδήποτε αποφάσεις να είναι συνάρτηση των δυνατοτήτων αυτών και των πιθανών ιστορικών δεδομένων στον χρόνο της εφαρμογής. Επίσης να εξετάζονται ευρύτερες συγκυρίες μια και κανείς δεν μπορεί σήμερα να μην λάβει υπόψη τις διεθνείς εξελίξεις (π.χ. περιορισμούς της ΕΕ, επίδραση της οικονομίας σε θέματα ανταγωνισμού στην εκπαίδευση κλπ).

Στην συνέχεια έχοντας εξασφαλίσει και μία ευρύτερη κοινωνική συναίνεση (π.χ. σε μέτρα που μπορεί να προϋποθέτουν και «θυσίες»), να προωθούνται βελτιώσεις ή αλλαγές μη ξεχνώντας ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ στρατηγικής και τακτικής. Καμία προσπάθεια δεν μπορεί να ευδοκιμήσει αν δεν υπάρχουν οι οικονομικές προϋποθέσεις. Λόγω έλλειψης σημαντικών επιχειρήσεων στην χώρα μας, η ικανοποιητική χρηματοδότηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από τον ιδιωτικό τομέα δεν είναι εύκολη. Επομένως στην αναζήτηση πόρων, ένα μέτρο θα μπορούσε ίσως να είναι κάποια φορολόγηση των ξενόγλωσσων επιγραφών σε δημόσιους, μη άμεσα τουριστικούς, χώρους, (π.χ. καταστήματα, διαφημιστικές επιγραφές) κ.λπ. Αυτό θα συγκέντρωνε σημαντικά ποσά υπέρ της παιδείας χωρίς να θεωρηθεί «αντιδραστικό», επειδή μία φορολογία «υπερκέρδους» πάντα φορολογείται και η χρήση ξενόγλωσσων επιγραφών στηρίζεται στο μεγαλύτερο κέρδος που αναμένεται από την χρήση τους έναντι των ελληνόγλωσσων (ευρύτερο κοινό, μικρότερο κόστος διαφήμισης λόγω της χρησιμοποίησης ήδη έτοιμων διαφημίσεων του εξωτερικού, εντυπωσιασμός κλπ). Επιπλέον ένα τέτοιο μέτρο θα περιόριζε την τάση αλλοτρίωσης που παρατηρείται στην χρήση του ελληνικού αλφαβήτου, με πολλές άλλες δυσάρεστες παρενέργειες.

Η εξασφάλιση ευρύτερης κοινωνικής συναίνεσης, λαμβάνοντας υπόψη τον ελληνικό χαρακτήρα, είναι ίσως το δυσκολότερο! Πάντως μία ευρύτερη συναίνεση πιθανόν να έχει μεγαλύτερη επιτυχία αν μπορέσει να δομηθεί πέραν κομματικών επεμβάσεων.

Τέλος θα πρέπει να αποφευχθούν δογματισμοί. Ένα αδύνατο σημείο της εκπαίδευσης σήμερα είναι η κατηγοριοποίηση των εκπαιδευόμενων. Θα πρέπει να επιλεγούν συστήματα τα οποία θα θέσουν τέρμα σε κοινωνικές διακρίσεις ενώ παράλληλα θα ενδυναμώσουν την αυτοπεποίθηση κάθε εκπαιδευόμενου εξαίροντας την αξία του σε

τομείς όπου αυτός έχει ιδιαίτερη έφεση. Για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο δεν θα ήταν ίσως ουτοπιστικό από ένα σημείο και πέραν στην εκπαίδευση, να καταργούνταν οι σχολικές τάξεις και βαθμίδες εκπαίδευσης και να δίδονταν στους εκπαιδευόμενους η ευκαιρία να παρακολουθούν βαθμίδες μαθημάτων ανάλογα με την κλίση και τις ικανότητές τους, συγκεντρώνοντας μόρια ή διδακτικές μονάδες που θα πιστοποιούσαν τις γνώσεις κάθε μαθητή-σπουδαστή. Επειδή όμως η εκπαίδευση δεν αποσκοπεί μόνο στην παροχή γνώσεων, παράλληλα θα έπρεπε να συγκεντρώνονται μόρια κοινωνικής δράσης, που θα πιστοποιούσαν την απόκτηση από τους μαθητές-σπουδαστές εμπειριών από μια κοινωνική συμβίωση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η οικονομική κρίση έχει υπάρξει και σε παλαιότερες περιόδους είτε σε συνολικά παγκόσμιο επίπεδο, είτε σε μεμονωμένες περιπτώσεις σε διάφορες χώρες, σε διαφορετικές δεκαετίες. Οι συνέπειες και οι επιπτώσεις αποτυπώνονταν με διαφορετικά πρόσωπα, τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο. Ο κόσμος αντιμετώπιζε και αντιμετωπίζει δυσκολίες ακόμα και βιωσιμότητας, υπάρχει αμφιβολία και ασκείται έντονη κριτική στους θεσμούς, στον τρόπο λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος, ή στον τρόπο λειτουργίας των διεθνών χρηματοπιστωτικών λογαριασμών, όσο και στην πολιτική αλλά και τον ρόλο που παίζουν τα ίδια τα κράτη.

Είναι τόσο πολύπλοκο το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, και υπάρχουν τόσες πολλές θεωρίες που σε μια τέτοια περίοδο που έχει προοδεύσει σε κάποιο βαθμό πνευματικά η ανθρωπότητα, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα πως η λύση είναι να σκεφτόμαστε πιο απλά και λογικά, να επανεκτιμήσουμε μορφές εμπορίου ή οικονομίας που μπορεί να τις θεωρούσαμε τόσο καιρό απαρχαιωμένες.

Η κρίση του 2008, ξεκίνησε από τα στεγαστικά δάνεια των ΗΠΑ και κατέληξε μέσω ενός μη αξιόπιστου, όπως αποδείχτηκε, χρηματοπιστωτικού κύκλου, να επηρεάσει την τύχη πολλών άλλων κρατών παγκοσμίως. Όπως αναφέρει και ο κ. Βαρουφάκης στο βιβλίο του Παγκόσμιος Μινώταυρος, ο παγκόσμιος αυτός μινώταυρος, τα αμερικανικά ελλείμματα, είναι αυτά τα οποία ευθύνονται σε βάθος για την σημερινή εικόνα. Ο μόνος τρόπος να νικηθεί ο μινώταυρος αυτός και να αναδομηθεί παγκόσμια οικονομία σε στέρεες βάσεις είναι να υπάρξει ανακύκλωση πλεονασμάτων, και εάν είναι δύσκολο να στηθεί ένας τέτοιος παγκόσμιος μηχανισμός, τουλάχιστον μία ενδοευρωπαϊκή κίνηση θα μπορούσε να σταματήσει τη σημερινή εφιαλτική πορεία των επιμέρους οικονομιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πέρα από τις αρνητικές επιπτώσεις, οι άνθρωποι γίνονται πιο συνεπής, ενισχύεται η αλληλεγγύη, ο εθελοντισμός, η οικολογική ευθύνη, και δημιουργούνται εναλλακτικοί, ευέλικτοι, και απλοί τρόποι δράσης από ενστικτώδεις πρωτοβουλίες ομάδων ανθρώπων.

Ο κύριος σκοπός πάντως των αποστολών της εκπαίδευσης μεταβάλλεται διαχρονικά. Σε όλες λοιπόν τις περιπτώσεις, οι εξελίξεις στην παιδεία δεν μπορούν να κινηθούν

παρά μόνο στα πλαίσια ορισμένων «ιστορικοκοινωνικών» προϋποθέσεων, δηλαδή σε βασικές προϋποθέσεις που βασίζονται σε ιστορικές και κοινωνικές αναλύσεις που διαπιστώνεται ότι επηρεάζουν διαχρονικά την παιδεία όπως: α) Οι ενδογενείς αδυναμίες που ενυπάρχουν σε κάθε σύστημα παιδείας. β) Τα όρια ανοχής που θέτει στην εξέλιξη της παιδείας η εκάστοτε κοινωνία. γ) Η διαχρονική σχέση οικονομικής ανάπτυξης-παιδείας. Οι τρεις αυτές προϋποθέσεις, επηρεάζουν όλες τις εξελίξεις και έρχονται συχνά σε αντίθεση με επιθυμίες: για δικαιοσύνη, για ανεξαρτησία και για αύξηση της χρηματοδότησης της παιδείας.

Το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα οδεύει στην παραγωγή ανθρωπομηχανών και όχι στην παραγωγή ελεύθερων διανοητικά ανθρώπων. Οι άνθρωποι πλέον λειτουργούν σα μηχανές, ικανοποιώντας τον ατομικισμό τους και αδιαφορώντας για τους συνανθρώπους τους. Αυτό το σύστημα μπορεί να χαρακτηριστεί και ως «τυραννία» καθώς οι περισσότεροι άνθρωποι δε μπορούν να ξεφύγουν από αυτό και διαιωνίζουν αυτόν το φαύλο κύκλο ικανοποιώντας τις προσωπικές απαιτήσεις των λίγων – οι οποίοι κιόλας είναι οι μόνοι κερδισμένοι. Χαρακτηριστικό παράδειγμα έλλειψης κοινωνικής ευαισθησίας και συναναστροφής αποτελεί η νέα γενιά, η οποία είναι προσκολλημένη στην τεχνολογία και το διαδίκτυο. Καθημερινά χιλιάδες νέοι περνούν αμέτρητες ώρες μπροστά από την οθόνη του κινητού της τηλεφώνου ή από την οθόνη μιας σύγχρονης ηλεκτρονικής συσκευής χωρίς να πραγματοποιούν ουσιαστικούς διαλόγους με τους συνανθρώπους τους. Επιπλέον, το υψηλό ποσοστό ανεργίας έχει οδηγήσει τους ανθρώπους σε μια μορφή υπνωτισμού, αφού η μοναδική τους προτεραιότητα είναι η εύρεση εργασίας για την κάλυψη βασικών τους αναγκών.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι ενώ ο τόπος μας – το νησί μας – διαθέτει ιστορία πάνω από 5.000 χρόνια, οι άνθρωποι έχουν ξεχάσει τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις του. γι' αυτό το λόγο, θα πρέπει να σταματήσουν να λειτουργούν σα μηχανές με απρόσωπες κοινωνικές δομές και να στραφούν στην ενίσχυση του δικού τους κοινωνικού συστήματος. Θα πρέπει να αναζητήσουν εκείνες τις αρετές που έκαναν τους προγόνους τους να διακριθούν και να ξεχωρίσουν και να εμπνευστούν από αυτούς. Είναι αναγκαίο να αλλάξει η φιλοσοφία των νεότερων Ελλήνων από τον ατομικισμό στη δικαιοσύνη, την ανδρεία, τη σωφροσύνη και τη φρόνηση, για ένα καλύτερο κοινωνικό σύνολο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Eurobank Research, Φεβρουάριος 2011
2. European Commission, (2009), «Economic and Financial Affairs: Economic crisis in Europe: Causes, consequences and responses». European Economy, Brussels. σελ.1-87, Tab. Graph
3. Βενιανάκης Μ, Δημήτρης Α. (2011), “Οι παθογένειες της Ελληνικής Οικονομίας και πολιτικές για να βγει από το οικονομικό αδιέξοδο που βρίσκεται σήμερα”,
Ιστοσελίδα:http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse2/sdo/log/2011/BenianakisMixail_DimitrisAris/attacheddocument-1305269861-564299-6925/benianakis_dimitris2011.pdf
4. Γ. Κουζής, Εργασιακές Σχέσεις και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, Αθήνα, Εκ. Κέρκυρα, Σεπτέμβριος 2001, σελ.472
5. Γαλιάτσος, Κ., (2012), Βασικές Γνώσεις Επενδυτικής Τραπεζικής, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΕΤ/ΕΤΙ, σελ. 17.
http://users.uom.gr/~mariap/dim_oik/diafaneies_2011-12.pdf, Πεμπτεζόγλου Μαρία – Δημόσια Οικονομική, (2012), Ανάκτηση από: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης – Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, σελ. 63 – 64.
6. Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος., Ι. Παναγώπουλος, Πρ. ΓΣΕΕ, Αθήνα, 2010.
7. Γεώργιος Κούφαρης, 2010, «Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές», Περιοδικό Χρήμα, Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2010
8. Γιάνης Βαρουφάκης ,Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος, σελ.35 εκδ. Λιβάνη
9. Γιανναράς Χρήστος, 2010. Κατά κεφαλήν Καλλιέργεια: ή αντίσταση στην παρακμή, ΙΑΝΟΣ.
10. Γιώργος Παπασωτηρίου Η κρίση (διαθέσιμο: http://gripaspo.blogspot.gr/2009/02/blog-post_12.html)
11. Γκίκας Α. Χαρδούβελης, Από τη διεθνή κρίση στην κρίση της Ευρωζώνης και της Ελλάδας, Ιστοσελίδα: <http://external.webstorage.gr/images/Books-PDF/9789601423432.pdf> (σελ. 10)

12. Γκούτος, χ., Συλλογικό Εργατικό Δίκαιο, Σάκκουλας, Αθήνα, Μάιος 2006, σελ. 213, Σουμέλη, Ε./Μερική απασχόληση και φύλλο, Τεύχος 87, Σεπτέμβριος 2002,σελ. 10
13. Δ. Καραντινός, Μ. Κετσετζοπούλου & Μουρίκη,Α., Το Θεσμικό Πλαίσιο Της Ρύθμισης Της Αγοράς
14. Δ. Σαλαμούρης, Επειρησιακή Έρευνα, Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα,2002,σελ. 27
15. Έκθεση του Διοικητή της ΤτΕ για το 2011 (2012), Ίδρυμα Εκτύπωσης Τραπεζογραμματίων και Αξιών της Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήν α.
16. Επιτομή Σύγχρονου Εργατικού Δικαίου, Φώτη Θ. Παπαγιάννη-Γονάτου Ι. Παπαγιάννη, Αθήνα 1988 σελ. 17-18
17. Εργασίας, Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων, Τόμος 18, Ιούλιος 2000.
18. Ευρωπαϊκή Ένωση. Ναυτεμπορική σελ.48-48, 10.1.2007
19. Ευρωπαϊκή Ένωση. Ναυτεμπορική σελ.48-48, 10.1.2007
20. Ζιάκας Θεόδωρος. 2009. Σύγχρονος Μηδενισμός και Παιδεία
21. Ι.Δασκαλάκης, Η Ρύθμιση Των Ευέλικτων Μορφών Απασχόλησης και Οργάνωσης του Χρόνου Εργασίας, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή,1995
22. Ιατρού Μ., Πόθεν και ,ιατί. Αθήνα 1972
23. Ιορδανίδης Κ., Ο διάλογος περί παιδείας. Καθημερινή , 23.1.2005
24. Κόκκινος Α., Τα Ελληνόπουλα της Αιθιοπίας. Ειδικό Τεύχος «Κ»- Καθημερινής, Νο.169, 27.8.2006
25. Κωσταρόπουλος Α.Ε., Προβληματισμοί γύρω από την παιδεία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ναυτεμπορική σελ. 48, 10.01.2007
26. Λαδάς, Δ. /Μορφές απασχόλησης και συστηματική του εργατικού δικαίου/ Επιθεώρηση εργασίας δικαίου/Τόμος 60/Τεύχη 21-22/Νοεμβρίου 2001
27. Νικολακόπουλος Δ., (17/05/2009), Γιατί δεν ευδοκιμεί η ευέλικτη εργασία στην Ελλάδα, Εφημερίδα Το Βήμα. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&ct=16&artId=268548&dt=17/05/2009>
28. Πωλ Κρούγκμαν, Η κρίση του 2008 και η επιστροφή των οικονομικών της Ύφεσης, Αθήνα, 2009 σελ 39-40
29. Σερετίδου Δ. (2012), “Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα: Πως φτάσαμε και που πάμε;”,

Ιστοσελίδα:

<https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/15189/3/SeretidouDimitraMsc2012.pdf>

30. Στέφανος Νικήτας, 2013, Όταν άρχισε η κρίση: Η κατάρρευση της LehmanBrothers, Ιστοσελίδα: http://news247.gr/eidiseis/afieromata/otan_arxise_h_krish_h_katarreysh_ths_Lehman_brothers.240_9495.html
31. Γρύφων Κολλίντζας, Μιχάλης Ψαλιδόπουλος, Νικόλαος Καραμούζης, Γκίκας Χαρδούβελης, 2009, Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Ιστοσελίδα: http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/Economy%20and%20Markets%20IV_8_D_EC2009.pdf
32. Γσουκαλάς Κ., Η μάταιη αναζήτηση της τέλειαις παιδείας. Τα Βήμα, 2.3.1997
33. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Ψηφιακό Σχολείο, "Οικονομικές Διακυμάνσεις- Πληθωρισμός-Ανεργία" Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Ιστοσελίδα: <http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-C117/130/944,3464/12>
34. Χαρδούβελης Γ. (2009), «Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας», Eurobank EFG Economic Research: Η κρίση του 2007-2009: τα αίτια, η αντιμετώπιση και οι προοπτικές, Vol. 4, No 8, pp 19-43 59 3.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Commission of the European Communities European Higher Education in a Worldwide Perspective 2005 (COM 2005, 152)
2. Gray M. Hodson N./ 'Telework explained'/ J Wiley & Sons/ NY/1993
3. Koumparoulis, D., (2006), European Fiscal Policy and Economic Growth: The Neoclassical Economic Theory in the Case of Greece, MPRA Paper No. 44310, posted 9., p. 24-25. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993R3605:EL:HTML>, Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 3605/93 του Συμβουλίου της 22ας Νοεμβρίου 1993 για την εφαρμογή του πρωτοκόλλου σχετικά με τη διαδικασία του υπερβολικού ελλείμματος το οποίο προσαρτάται στη συνθήκη για την ίδρυση

της Ευρωπαϊκής Κοινότητας - Επίσημη Εφημερίδα αριθ. L 332 της 31/12/1993 σ. 0007 - 0009, Ανάκτηση από: EUR – Lex. http://www.cylaw.org/nomoi/enop/non-ind/2012_1_194/full.html, Ο Περί της Ρύθμισης του Μεσοπρόθεσμου Δημοσιονομικού Πλαισίου και Δημοσιονομικών Κανόνων Νόμος του 2012 (194(I)/2012), Ανάκτηση από: Παγκύπριο Δικηγορικό Σύλλογο. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Government_finance_statistics/el#.CE.9F.CF.81.CE.B9.CF.83.CE.BC.CF.8C.CF.82.CF.84.CF.89.CE.BD.CE.BA.CF.8D.CF.81.CE.B9.CF.89.CE.BD.CE.B4.CE.B5.CE.B9.CE.BA.CF.84.CF.8E.CE.BD, Στατιστικές Δημόσιων Οικονομικών, Ανάκτηση από: Eurostat.

ΙΣΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

1. <http://www.contra-xreos.gr/arhtra/386-merika-nomika-ereismata.html>, Eric Toussaint - Μερικά νομικά ερείσματα της ακύρωσης του χρέους, (2009), Ανάκτηση από: CADTM.
2. http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2009/eng/pdf/ar09_eng.pdf, Πρόσβαση 20.05.2015
3. www.bankofgreece.gr
4. www.epp.eurostat.ec.europa.eu
5. www.statistics.gr
6. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2013), Απόκτηση χρηματοδότησης, http://ec.europa.eu/small-business/funding-partners-public/finance/index_el.htm
7. Ιστοσελίδα: http://el.wikibooks.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7.%CE%91%CE%B9%CF%84%CE%AF%CE%B5%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B113

8. Ιστοσελίδα:
http://el.wikibooks.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7._%CE%91%CE%B9%CF%84%CE%AF%CE%B5%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%AD%CF%83%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B114
9. <http://el.wikibooks.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC>
10. Ιστοσελίδα:http://nefeli.lib.teicrete.gr/browse2/sdo/log/2011/BenianakisMixai,DimitrisAris/attacheddocument-1305269861-5642996925/benianakis_dimitris2011.pdf
11. Παρατηρητήριο Κρίσης, Η Τριπλή Κρίση που απειλεί την ευρωζώνη: Κρίση Τραπεζικού Τομέα, Κρίση Δημοσίου Χρέους, Κρίση Στάσης Επενδύσεων, Ιστοσελίδα: <http://www.ineobservatory.gr/userfiles/file/parathrhthrio-krisis5.pdf>
12. ISEKI (2005):Integrating Safety and Environment Knowledge In Food towards European Sustainable Development 226032 - CP - 1 - 2005 - 1 - PT - ERASMUS - TN <http://www.esb.ucp.pt/iseki>
13. Kerr C., Εισαγωγή στο βιβλίο του J. Ortega y Gasset: «Η αποστολή του Πανεπιστημίου», Επιστημονική επιμέλεια, Π.Κιμουρτζής. Μεταίχιμο, Αθήνα 2006
14. <http://www.euretirio.com/2012/02/apexthes-xreos.html>, Απεχθές Χρέος, Ανάκτηση από: Ευρετήριο Οικονομικών Όρων.
15. <http://www.euretirio.com/2012/02/apexthes-xreos.html>, Απεχθές Χρέος, Ανάκτηση από: Ευρετήριο Οικονομικών Όρων.